N. N. PETRAŞCU şi G. G. BEZVICONI

RELAŢIILE RUSO-ROMÂNE

BUCUREŞTI
1945

N. N. PETRAŞCU
ŞI
G. G. BEZVICONI

RELAŢIILE RUSO-ROMÂNE

Mais les Russes resteront toujours les voisins des Roumains et les Roumains ne cesseront jamais d'être les voisins des Russes. Sur nombre de points il n'y a pas seulement voisinage, il y a cohabitation.

N. Iorga
Histoire des relations russo-roumaines, Iaşi, 1917, p. 4.

BUCUREŞTI
1945

Dedicăm prezenta lucrare

Generalisimului Stalin şi *M. S. Regelui Mihai I*

cari graţie activităţii Lor conjugate au făcut să renască prietenia reciprocă româno-rusă de veacuri.

Autorii

PREFAȚA

Cunoașterea cu deamănuntul a relațiilor ruso-române și aprofundarea lor constitue una din cele mai importante probleme. Și această importanță n'are nevoe să fie demonstrată, precum nici însemnătatea studierii trecutului acestor legături prietenești stabilite de veacuri. Ea se impune axiomatic.

„Trebue să știm să folosim tot ce a creat valoros în trecut oamenii, să știm să posedăm moștenirea spirituală a trecutului". Acesta a fost îndemnul lui Lenin.

In decursul anilor, despre relațiile Rușilor cu poporul român s'a scris mult, dar datorită unor vitrege împrejurări, studiul acestor legături nu s'a sistematizat într'o operă unitară, încercată doar de regretatul Nicolae Iorga la 1917 cu volumul Histoire des relations russo-roumaines, — *lucrare alcătuită pe baza unei documentări aproape exclusiv românești, după izvoare istorice pe atunci încă prea sumar cercetate.*

Lucrarea de față este și ea, doar, o încercare de a schița trecutul relațiilor ruso-române. Lipsa, în bibliotecile bucureștene, a unor volume esențiale pentru documentare, mai cu seamă din excelentele opere istorice ale savanților sovietici, precum și cadrul res-

trâns al prezentei lucrări, ne îngăduie să exprimăm dezideratul, ca în viitor să ni se înlesnească posibilitatea alcătuirii unui studiu complet al acestor legături de o cordială prietenie, ce s'a menținut în decursul veacurilor, cum a evidențiat-o cu căldură eruditul academician A. I. Vîșinski, primul locțiitor al Comisarului Poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S., cu ocazia primei sale vizite la București.

I.

Origini comune

In vechime, când populaţia globului nu se înmulţise, stepele erau puţin locuite, deoarece migraţiunile popoarelor distrugeau uşor încercările timide ale unor oameni întreprinzători, cari îndrăzneau să-şi închege traiul la răscruce de drumuri. Aceasta era soarta stepelor din Sud-Estul european. Pe aici au trecut primele popoare, venind din leagănul omenirii — continentul Asiei, în peninsula Europa. Până târziu, în secolul al XVIII-lea, hoardele barbare hoinăreau în largul stepelor, fără să admită înfiriparea unei vieţi permanente, decât la marginea spaţiului descoperit.

Câmpia din Sud-Estul european mai apropiat a avut o strălucită civilizaţie încă în epoca neolitică Dela marea Egee departe înspre Nord-Est — afirmă regretatul profesor Nicolae Iorga[1]) — trăia neamul cel mare al Tracilor, dela care, ca şi dela neamurile Cimeriene-Scitice dinspre Est de Carpaţi[2]), s'a moştenit folklórul Sud-Estului european, dar şi denumirile unor fluvii şi munţi. O influenţă civilizatoare asupra acestor popoare au cetăţile elenice, care stabilesc legăturile lor încă din secolul al VII-lea î. H. Puterea de împotrivire a Tracilor se exercită chiar împotriva regatului traco-macedonean, când Lisimah,

1) *Istoria Românilor*, vol. I, cart. 1, cap. 2 şi urm.
2) N. Derjavin, *Originea poporului rus*, Moscova, 1944, p. 5.

diadohul Traciei, ajunge să fie sdrobit şi luat prizonier în actualul Bugeac, de şeful naţional al Traciei, Dromichete. Romanii vin să lupte pentru apărarea drumurilor şi pentru păstrarea legăturii între cele două ţărmuri, adriatic şi pontic. Lupta împăratului Domiţian o continuă Traian, în războaiele sale împotriva conducătorului Daciei, Decebal, propriu zis un imitator al monarhiei romane. Colonizarea romană în Dacia poartă un caracter militar civilizator. Dăinuirea elementului autohton este afară de discuţie, dar lipsită de coeziune naţională, prin dispariţia elitei în lupta împotriva Romanilor, populaţia dacică se romanizează într'un răstimp destul de scurt.

Goţii, o federaţie de triburi locale scitice, iar nu germanice [3]), convieţuesc aici cu o populaţie dacoromană întru câtva închegată, care nu se lasă uşor înrâurită de barbari, retrăgându-se în clipele de primejdie, în codrii şi în cetatea Carpaţilor. Când Romanii lui Aurelian părăsesc Dacia, presiunea barbară din stepe sporeşte, mai cu seamă sub Huni, a căror rămăşiţă sunt Avarii.

„Dintre toate neamurile câte s'au aşezat în Dacia, după retragerea legiunilor romane, niciunul nu are atâta însemnătate, pentru istoria poporului nostru, ca Slavii. Ei joacă în ţinuturile dunărene, — scrie istoricul Constantin C. Giurescu [4]) — rolul pe care l-au

---

3) *Ibidem*, p. 33—42.

4) *Istoria Românilor*, Bucureşti, 1941, p. 75 şi urm. Mai complet: idem, *Istoria Românilor*, Bucureşti, 1935, vol. I (ed. II), p. 210 şi urm.: Ceea ce nu putuseră face neamurile germanice, în incursiunile lor repetate, şi nici chiar Hunii, se întâmplă acum. Populaţia romanică este dislocată de valurile Slavilor... In Dacia, Slavii s'au aşezat în mare număr şi în toate părţile ei, nu numai în unele regiuni, cum s'a crezut multă vreme. Ne-o spune cercetarea obiectivă a izvoarelor istorice, dar mai ales ne-o spune toponimia ţărilor noastre... Slavii au venit în Dacia, în calitate de cuceritori... (Despre rolul Slavilor în formarea poporului român, p. 222, 223, 235 ş. a.). Comp. şi: P. P. Panaitescu, *Curs de Istoria Românilor*, Bucureşti, 1929—1930, p. 150 şi urm., despre influenţa

jucat în Apus neamurile germanice... Suntem un popor romanic de coloratură slavă, după cum Francezii, Italienii, Spaniolii sunt popoare romanice de coloratură germanică. Reprezentăm tocmai prin aceasta o nuanță aparte, caracteristică, şi o posibilitate de civilizație şi cultură *unică,* în mijlocul marei familii romanice. Slavii ne-au influențat sub raportul *rasei, al limbii, al organizării sociale şi de stat,* sub raportul *cultural şi bisericesc.* Niciun alt popor nu a avut o înrâurire aşa de puternică asupra noastră. De aceea s'a şi spus chiar, de către slavistul Ion Bogdan [5]), că nu poate fi vorba de poporul român decât *după* amestecul cu Slavii... Sub raportul limbii, de exemplu, unul din cei mai buni cunoscători, *romanistul* Ovid Densuşianu, spune că influența slavă *a fost mult mai intensă şi mai variată decât aceea germanică asupra limbii italiene sau franceze".*

Aceste constatări sunt cu atât mai importante, cu cât vecinătatea elementelor etnice româno-slave (din triburile Slavilor Nordici mai apropiați, ajunşi până în Bugeac, sunt Uglicii şi Tiverții) [6]) înlesneşte cu timpul

---

de limbă, terminologie, toponimie, organizare politică şi socială, biserică... Pentru toponimia în Transilvania, comp. E. Petrovici, *Continuitatea daco-romană şi Slavii,* Sibiu, 1942, şi *Daco-Slava,* „Dacoromania", Sibiu, 1943. L. Niederle, *Manuel de l'antiquité slave,* Paris, vol. I, p. 111—113: „dans la Hongrie, la Transylvanie et la Valachie actuelles, il était resté une portion importante de Slaves du Sud qui y avait élu domicile"...

5) P. P. Panaitescu, *I. Bogdan şi studiile de istorie slavă la Români,* „Buletinul Comisiei Istorice a României", vol. VII, Vălenii de Munte, 1928.

6) Originea Uglicilor şi a Tiverților din Anți o susține N. Sreznevski şi A. Spițin *(Georgrafia istorică rusă,* Petrograd, 1917, şi *Antichitățile Anților,* 1928). Un interesant material publică eruditul academician N. Derjavin *(Originea poporului moldovean,* „Ştiința Sovietică", XII, 1940), care nu foloseşte, însă, unele studii recente. N'am avut posibilitatea să cercetăm opera aceluiaş savant: *Despre etnogeneza celor mai vechi popoare din basinul Niprului şi al Dunării,* „Vestitorul istoriei antice", 1939, şi articolele: *Traian şi Cântecul despre pâlcul lui Igori,* publicate la 1941 la Leningrad, într'o antologie.

o aşezare comună în stepele din Sud-Estul european. Credem, că abia atunci se consolidează viaţa în micile ţinuturi de autonomie locală, — „democraţii militare" — cum le zice Engels, precum sunt vechile „Câmpulunguri", Vrancea şi Tigheciul.

Formarea şi extinderea spre Kiev a noului stat slav, la temelia căruia — după părerea ilustrului savant V. Kliucevski — se află marea obşte militară a Slavilor Orientali din veacul al VI-lea, are loc în secolul al IX-lea, în momentul când o forţă barbară unică nu stăpâneşte stepele din Sud-Estul european. Tot aşa de vechi sunt relaţiile Ruşilor cu substratul populaţiei locale. Venind ca să apere Bizanţul împotriva Bulgarilor, kneazul Rusiei Kievului [7]), — pe care Karl Marx o compară cu imperiul lui Carol cel Mare, — Sviatoslav († 972), se aşează la Sud de Dunăre, păstrând însă legături şi cu teritoriul dela Nord de acest fluviu ,necesar pentru menţinerea contactului cu patria sa [8]). Cu timpul, principatul rusesc al Galiţiei îşi întinde şi el graniţele mai la Sud de hotarul de mai târziu [9]).

Odată cu aceasta, mai slabă ca număr, dar sub diferite forme, porneşte spre Răsărit şi infiltrarea populaţiei din blocul carpatic: daco-romano-slav [10]). E vorba de Vlahi, Berladnici, Brodnici şi Bolohoveni, ce prezintă un interes deosebit pentru primul contact al elementului autohton, în stepe, cu Slavii înrudiţi, premergătorii Tătarilor, — denumiţi de Karl Marx: „noroiul sângeros al jugului mongol".

„Acest jug — scrie Karl Marx — nu numai asuprea,

7) V. Rîbacov, *Anţii şi Rusia Kievului,* „Vestitorul istoriei antice", 1939, vol. I, şi B. Grekov, *Rusia Kievului,* Moscova, 1944.

8) N. Iorga, *Histoire des relations,* op. cit.., p. 9.

9) N. Derjavin, *Originea poporului rus,* op. cit., p. 105.

10) Un capitol aparte constitue legăturile acestei populaţii cu Slavii Sudici, Bulgarii şi Sârbii, care sunt tot aşa de importante pentru formarea şi propăşirea Ţării Româneşti.

dar seca până şi sufletul poporului subjugat. Tătarii mongoli au stabilit un regim de teroare sistematică, de jaf şi ucidere în massă. Fiind puţini la număr, faţă de imensitatea ţinuturilor cucerite, ei căutau prin aureola de groază să apară mai numeroşi şi totodată prin omoruri să împuţineze populaţia care ar fi putut să se răscoale în spatele lor".

Iar „Ruşii apar în arena politică nu ca nişte cuceritori şi jefuitori, ca Hunii şi Mongolii, — afirmă scriitorul rus N. Cernîşevski[11]) — ci ca salvatori, — salvatori de sub jugul mongol, pe care ei şi l-au săltat pe al lor puternic grumaz, nelăsându-l să ajungă în Europa, faţă de care ei au fost un zid ocrotitor".

* * *

Numele de *Vlah* provine — după părerea filologului Alexandru Philippide[12]) — dela vechea denumire germană: *Welsch*-Roman. Radicalul cuvântului este *val* — a stăpâni, de unde provine cuvântul francez: Vallon, şi cel polon: Włoch, care înseamnă: Italian. Istoricul rus N. P. Barsov[13]) consideră că cronicarii slavi deduc acest nume dela succesorii Romanilor cari locuiau cu Slavii la Dunăre, — denumirea trecând apoi urmaşilor lor. Pe la 1165, Niketas Akominatos Choniates[14]) povesteşte că Andronic Comnen, pribegit în Galiţia, a fost prins la graniţa acestei ţări de Valahi, cari, dela 1222, sunt deseori amintiţi în istorie.

In aceeaşi epocă apar *Berladnicii*, istoriografia rusă legând numele lor de târgul moldovenesc Bârladul. Dacă am crede „Diplomei Bârlădene", un document

11) Intr'o scrisoare din 1846, către istoricul A. Pîpin.
12) *Originea Românilor*.
13) *Schiţa geografiei istorice ruse*, Varşovia, 1885.
14) Ed. Bonn, p. 168.

din 1134, în Moldova, într'un principat al Bârladului, domnea kneazul Ivanco Rostislavovici, un urmaş al domnitorilor ruşi Riuricovici. B. Hasdeu publică acest document în ziarul *Traian*[15]), într'o copie din arhiva tatălui său, Alexandru Hâjdeu, originalul nefiind cunoscut, dar pe baza unor particularităţi grafice şi fonetice, slavistul Ion Bogdan (1864—1919)[16]), care a studiat şi în Rusia, declară „Diploma" un fals. Unii dintre istorici, printre cari faimosul Roesler, s'au pronunţat pentru acest document; totuşi, acelaş N. P. Barsov îl contestă. Berladul, ca şi Tmutarakan de pe malul mării Azovului, erau localităţi mărginaşe ale lumii Slavilor Nordici, unde îşi găseáu adăpost fugarii şi aventurierii, încât marele istoric rus N. Karamzin[17]) s'a pronunţat pentru o simplă poreclire a kneazului Ivanco - „Berladnicul", adică „vagabondul" şi nu „al Bârladului". Ivanco domnea la Zvenigorod, până la 1144, când poporul din Galiciu l-a chemat acolo. Sdrobit de kneazul Vladimirco, numai pentru un an pribeagul a venit la Bârlad, fugind apoi prin câmpie la marele kneaz Vsevolod, la Kiev. Cincisprezece ani Ivanco a colindat curţile unor domnitori mai puternici, luptând în armatele lor şi fiind silit — după moartea protectorului său, Iziaslav, — să se refugieze la Tesalonic; acolo, el a fost otrăvit în acelaş an, sau în anul următor, la 1162. Il amintesc *Letopiseţele* Novgorodului, Kievului şi altele. Probabil, Alexandru Hâjdeu, căruia îi plăceau diferite mistificări istorice[18]), folosindu-se de această *poreclă*, a alcătuit „Diploma" din 1134. Totuşi, date fiind a-

15) Nr. 5, 1868.
16) „Analele Academiei Române", 1899. Comp. şi: Al. Philippide, *op. cit.*, p. 362 şi urm.
17) *Istoria Statului Rosienesc* şi *Dicţionarul Enciclopedic Rus*, ed. Brockhaus şi Efron, vol. VI, p. 542.
18) G. *Bezviconi, C. Stamati, familia şi contemporanii săi*, Iaşi 1942, p. 63.

ceste împrejurări, este incontestabilă existența vechilor locuitori ai regiunii târgului Bârlad, populație apropiată de Slavi, astfel fiind asemănătoare și cu celălalt element din stepe, Brodnicii.

Cuvântul slav *broditi* — înseamnă a vagabonda, iar *brodni* sunt niște cizme lungi. Brodnicii nu au nimic comun cu *vadulenii,* deși cuvântul brod înseamnă *vad.* De altfel, această teorie a *vadulenilor* Donului a lansat-o istoricul rus Vasile Tatișcev (1686—1750)[19], care a explicat multe denumiri vechi, prin experiența unor călătorii personale. N. Karamzin consideră pe Brodnici drept haiduci și hoinari dintre Don și Volga, despre cari vorbește misionarul olandez Wilhelm Rubruquis. Erau niște mercenari, constituiți în obște, asemănându-se celor căzăcești, — scrie istoricul S. M. Soloviov. *Letopisețul Ipatievski* amintește pe Brodnici la 1147, în lupta lui Sviatoslav împotriva Kievului și Cernigovului, în care mai participă și Polovții (Cumanii). La 1216, Brodnicii fac parte din armata lui Iaroslav. La 1223, ei dau ajutor Tătarilor, în lupta dela Calca, adică pe malul mării de Azov. Fiind vecini cu Polovții și luptând în Răsărit, locul de așezare e considerat basinul Donului. Șeful lor, la Calca, e Ploscânea, care a sărutat crucea kneazului Mstislav, ceea ce dovedește că Brodnicii sunt creștini.

Faptul că Brodnicii ajung în luptele lor mai spre Răsărit, nu înseamnă că acolo este locul lor de obârșie. Regele Bela al IV-lea al Ungariei scrie la 1254 papei Inochentie al IV-lea, că statul său a suferit năvălirea Tătarilor; țara avea spre Răsărit triburile necredincioase ale Rușilor și Brodnicilor, iar spre Sud pe eretici: Bulgari și Bosneci[20]. Tătarii au impus un tribut asupra Rușilor, Cumanilor, Brodnicilor și

19) *Istoria Rosienească,* Moscova, 1768—1769.
20) P. V. *Golubovski, Pecenegii, Torkii și Polovții până la năvălirea Tătarilor,* „Știrile Universității din Kiev“, 1883, vol. VI.

Bulgarilor. Faptul că întâlnim mereu pe Brodnici alături de Polovţi, adică de Cumani, face să amintim această simbioză, una din cele mai însemnate din toate colaborările localnicilor cu barbarii, iar Ungurii continuă în tot cursul secolului al XIII-lea să denumească părţile transcarpatice — Cumania. In legătură cu această Cumanie, Nicolae Iorga [21]) admite grupuri de autonomii, ca acela al Brodnicilor, deducând greşit acest nume dela *vad*. De-ar fi *vadulenii* de pe malul Nistrului, Prutului şi Siretului, Brodnicii n'ar fi avut ce căuta mai la Răsărit, iar dacă aceeaşi teorie (aplicată de altfel cu mult înainte, de Tatişcev, pentru Brodnici, în Răsărit) ar fi admisă la toţi *vadulenii*, atunci Brodnicii ar fi apărut şi în alte ţinuturi, mai ales în Polonia, unde denumirea *Brodî* este destul de răspândită [22]). Acelaş P. V. Golubovski publică o scrisoare a papei Grigorie al IV-lea, din 1227, în care se vorbeşte de Cumania, vecină cu Ţara Brodnicilor.

Ca fel de constituire, Brodnicii se aseamănă cu Berladnicii şi Tmutarakanienii. Credem, ei pornesc din aceste două grupuri, fiind elementul care, în lipsa unui obstacol, ajunge mai la Răsărit decât celelalte. Ei convieţuiesc cu Slavii Nordici înrudiţi, în secolele al XII-lea şi al XIII-lea. Totuşi, nefiind o populaţie compactă, Brodnicii printre primii se supun Tătarilor, dându-le ajutor în bătălia dela Calca, la 1223. Astfel, ei obţin dela Tătari dreptul de a hoinări şi mai târziu în stepe. Cu timpul, încearcă să se stabilească la marginea tatarâcului. De atunci se naşte obiceiul de a se refugia, din Apus şi Nord, în stepele avanposturilor tătăreşti. Se formează un nou şi important centru de viaţă.

---

21) *Istoria Românilor*, vol. III, cart. 1, cap. 6.

22) Părerile lui N. Iorga şi ale altora, comp.: A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, 1937, şi G. Popa-Lisseanu, *Brodnicii*, Bucureşti, 1938.

Vechimea închegării acestui grup sau acestei caste militare, căci alt rost ea nu putea să aibă, ca tradiţie de luptă permanentă pentru existenţă, e greu să se precizeze, centru de aşezare — în lipsa unor munţi şi păduri — fiind pragurile Niprului. Aşa se naşte *Zaporojskaia Seci,* oastea căzăcească a cărei asemănare cu Brodnicii o observă istoricul S. M. Soloviov. De altfel, cuvântul *cozac,* de provenienţă tătară, corespunde slavonescului *brodnic (brodiaga*-vagabond); o spune istoricul N. Kostomarov [23]).

Ultima ramură a populaţiei blocului Brodnicilor, sunt *Bolohovenii* (Volohovenii), ai căror kneji aveau teritoriile lor între Galiţia, Volynia şi Kiev. Aceşti kneji n'au fost domnitori în sensul celor nordici, ci kneji-staroste, de felul celor din Moldova. Făcând parte din marele grup al Brodnicilor, ei sunt chemaţi de Roman al Galiţiei ,ca să lupte împotriva voinicilor Valahi şi Cumani. Dela 1231, Bolohovenii sunt duşmanii lui Daniil al Galiţiei, împotriva căruia luptă alături de kneazul Cernigovului (1235); sunt învinşi la 1257. Istoricii caută originea Bolohovenilor printre diferite neamuri vecine, dar obârşia lor slavo-carpatică reiese din studiile mai recente [24]).

Participarea intensă a populaţiei blocului Slavo-Carpatic în viaţa knezatelor din Sud-Vestul lumii Slavilor Nordici precizează originea lor comună, legătura permanentă ce din vechime s'a menţinut în întreaga populaţie locală, consolidându-se încă de pe vremea războaielor celor dintâi kneji ai Kievului — Oleg, Igori şi Sviatoslav, şi dovedeşte netemeinicia unor teorii cari încercau să prezinte pe strămoşii Ro-

---

23) *Istoria Rusiei prin biografii,* 1915.

24) A. Petruşevici, *Cine sunt knejii Bolohoveni?* „Slovo", 1877. O părere mai nouă, ucraineană, a lui Al. Andriaşev (1929), comp. „Arhiva Românească", 1940, vol. V, p. 273 şi urm., recensie de D. Bogdan.

mânilor ca un element etnic cu totul străin popoarelor slave dimprejur.

Acestor probleme s'a acordat, însă, în România, o atenție prea mică, „perioada slavona“ fiind considerată, în trecut, ca o *nenorocire.* Aşa zisa „şcoala latinistă“ şi mai toți istoricii de mai târziu, crescuți sub influența ei, au încercat să dovedească influența nefastă a slavismului, abia în timpul din urmă pornind reabilitarea acestei *glorioase perioade a istoriei* Românilor[25]). In trecut, era greu de stabilit acest mare adevăr, deoarece o simplă polemică, susținută de Mihail Kogălniceanu şi Alecu Russo, atrăgea din partea „latinistului“ Gheorghe Barit[26]) următoarea ironie:

„...Noi nu suntem Râmleni şi Râmul n'a fost țara strămoşilor noştri, ci la Volga este patria noastră...“

Originea dacică a poporului român a trezit şi ea indignarea „latiniştilor“. Pentru articolul său: *Pierit-au Dacii?*[27]) Hasdeu e învinuit de V. A. Urechia de sacrilegiu şi teorii *nenaționale şi pernicioase.* „Ateneul Român“ din Iaşi, la 30 Septembrie 1860, vorbeşte de *fantasmagoricul-galvanicul învietor al Dacilor;* C. D. Aricescu susține în „Trompeta Carpaților“, din 6 Septembrie 1866, că Hasdeu consideră pe Daci - Slavi, iar Cezar Boliac, în acelaş ziar, vorbeşte de teoriile nepatriotice ale lui Hasdeu, care *lucrează pe mâna slavismului rusesc.* Şi ca să se „reabiliteze“, începând cu „Sentinela Română“ (nr. 16) şi până târziu de tot. când la 1901 scrie *Papa dela Neva,* Hasdeu îşi manifestă o ură pătimaşă față de Ruşi, alături de alți

25) P. P. Panaitescu, *„Perioada slavonă“ la Români şi ruperea de cultura Apusului,* „Revista Fundațiilor Regale“, Bucureşti, Ianuarie 1944, p. 126 şi urm.

26) „Gazeta Transilvaniei“, Braşov, 1855.

27) „Foița de istorie“, 1860.

emigranţi din Rusia, puşi în aceleaşi condiţii de activitate cărturărească[28]).

Datorită acestor fapte, *de pe băncile şcoalei* tinerii Români căpătau o neîmpăcată ciudă contra Ruşilor[29]).

„Latiniştii" Petre Maior[30]) şi Aron Densuşianu[31]) stăruiau asupra *nefericitului* eveniment al contactului cu Slavii, succesorii lor, Timotei Cipariu, Papiu Ilarian şi câţi alţii[32]), atacând cu înverşunare această problemă. Şi nimeni nu îndrăznea, pe vremuri, să se ridice împotriva acestor teorii într'adevăr nefaste, lipsite de cea mai mică temeinicie şi logică, aducându-se aminte de soarta destul de jalnică a marilor cărturari filoruşi, Gheorghe Asaki, dar mai ales a „Muscalului"-episcop Melchisedek al Romanului[33]), pe care, de pildă, ziarul „Democraţia" îl învinuia de a fi trimis la Academia din Kiev *un buchet de seminarişti, spre a sorbi aceleaşi sentimente neprielnice ţării*[34]).

28) G. Bezviconi, *Romancierul D. Morazi,* „Cetatea Moldovei", VIII—IX, 1942.

29) Nicolae Gane, *Amintiri,* Craiova, pag. 51.

30) *Istoria pentru inceput,* Budapesta, 1883, p. 317.

31) *Istoria limbii şi literaturii române,* Iaşi, 1894, p. 75.

32) P. P. Panaitescu, *„Perioada slavonă", op. cit.,* p. 127—128.

33) C. Diculescu, *Melchisedek,* Bucureşti, 1908.

34) La Kiev au studiat episcopii moldoveni Filaret Scriban, reformatorul seminarului Socola din Iaşi, Melchisedek însuşi, Silvestru al Huşilor, Teoctist Scriban, Ghenadie Enăceanu, Nicodim Munteanu, actualul patriarh al României, şi alţii. A. Stadniţchi, *Românii care şi-au făcut studiile în şcolile superioare ruse,* Chişinau, 1891. Comp.: E. Poprujenko, în „Vechimea Kievului", 1885; operele lui E. Golubinski (1871), A. Stadniţchi (1904), P. Sîrcu (bibliografia, de D. Bogdan, în „Arhiva Românească", 1942, vol. VIII, p. 99—151 şi 439), A. Iaţimirski, S. Vilinski ş. a.

II.

Legături culturale şi de sânge

O alianţă ruso-română trebuia să se creeze drept reacţie împotriva tendinţelor cotropitoare ale Tătarilor, din Răsărit ,şi ale Ungurilor şi Germanilor, din Apus [35]. Insă Polonia, unită mai apoi cu Lituania, a căutat să speculeze acest proces în favoarea sa [36], fiind, pe atunci, o puternică ţară slavă, spre care simţea o atracţie spirituală Moldova.

Căderea celui mai apropiat stat rusesc — a principatului Galiţiei, sub stăpânirea Poloniei, a îndepărtat posibilitatea unei colaborări oficiale între acest vestit principat slav şi voevodatele dunărene, care se încheagă în acelaş secol al XIV-lea. Totuşi, convieţuirea şi lupta împotriva duşmanilor comuni, continuă [37]. In acelaş timp, pe la 1360, un nepot al lui Ghedimin al Lituaniei, Teodor Koriatovici, încearcă să colonizeze Maramureşul, pe când despre fratele său, Iurg Koriatovici, poate căsătorit cu fata domnitorului Moldovei, Laţco, Anastasia, un cronicar polon de mai târziu, Stryjkowski, zicea c'ar fi ajuns şi el domnitor al Moldovei [38]. Realitatea nu s'a putut stabili [39]; sigur este că un document al său, din 1374 [40]),

---

35) V. Senkevici, *Moldova Sovietică în lupta împotriva ocupanţilor fascişti*, Moscova, 1944, p. 4.

36) N. Iorga. *Histoire des relations, op. cit.*, p. 13.

37) V. Senkevici, *op. cit.*, p. 5.

38) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.*, p. 14—22.

39) Hruşevski îl consideră inexistent (1927), N. Iorga acceptând această părere („Revista Istorică", 1928, XIV, p. 320).

40) P. P. Panaitescu, *Diploma bârladeană din 1134 şi hrisovul lui Iurg Koriatovici din 1374, falsurile patriotice ale lui B. Hasdeu*, „Revista Istorică Română", Bucureşti, 1932, vol. II.

nu constitue decât un fals[41]). In orice caz, legăturile ruso-române din acea perioadă erau foarte strânse și se manifestau ca o reacție solidară împotriva catolicizării polone și ungare, sprijinite de statele respective în scopuri politice.

Limba, scrisul[42]) și așezământul social al Moldovei erau sub o înrâurire vădită a Rușilor, fie a simbiozei lituano-rusești[43]), dar mai cu seamă a vechiului principat al Galiției, de unde — poate dela mănăstirea Peri — pornesc începuturile chiar ale scrisului românesc[44]), literatura românească izvorând în bună parte din cea slavă[45]). Călugării, reprezentanții culturii de atunci, aduceau cu ei și influențe bizantine, în special la Lvov și Krakovia, unde aceasta se observă în scrisul caligrafic al epocei, în meșteșugul legării cărților, în sculptura lăcașurilor și în cusături[46]). Publicațiile din Krakovia, chiar din 1491, găsesc apro-

---

41) Hrisovul „din 1374" apare în „Foița de istorie și literatură" a lui Hasdeu, la 1860, încât și aici, credem, participă tatăl său, Alexandru Hâjdeu († 1872). Comp. G. Bezviconi, *C. Stamati, op. cit.,* p. 63.

42) Cancelaria românească e în mare parte ruteană — afirmă P. P. Panaitescu, *(Curs de Istoria Românilor, Influența rusă și polonă asupra vechii culturi românești,* București, 1927—1928).

43) Vorbind de prezența unor instituții cu caracter feudal în Sud-Estul Europei ,considerată de obicei ca rezultatul influențelor occidentale, d-na V. Costăchel *(„Beneficiul" în Sud-Estul Europei,* „Revista Istorică", 1944, p. 61 și urm.) subliniază că în realitate ele s'au creat în raport cu necesitățile locale politice și economice, de pilda proprietatea de danie în Moldova apropiindu-se de situația similară din Lituania.

44) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.,* p. 15, 20 și urm. Ștefan Ciobanu, *Inceputurile scrisului în limba românească,* „Analele Academiei Române", Secția Literară, seria III, t. X, 1940-1941, p. 34.

45) Ștefan Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi,* Curs la Facultatea de litere din București, 1942—1943, vol. I, p. 70. P. P. Panaitescu, *Inceputurile literaturii în limba română,* „Revista Fundațiilor Regale", IX, 1943. Despre rolul civilizator al Rusiei în raza Mării Negre, comp. scrisoarea lui Engels, adresată la 23 Mai 1851 lui Karl Marx.

46) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.,* p. 25 și urm.

pieri cu textele de origine română [47]); de altfel, dela 1557, Coresi şi alţi tipografi români publică multe cărţi slave [48]). Biserica „valahă" din Lvov este o veche ctitorie a domnitorilor din Suceava şi a Moldovenilor pribegiţi: Movilă, Stroici, Barnovski, Balica, Prăjescu, Ureche şi alţii, pe când în biserica sf. Onufrie din Lvov găsim mormintele domnitorului Ştefan Tomşa, decapitat acolo împreună cu sfetnicii săi, Moţoc şi Spancioc, la 1564, iar la biserica bernardinilor la 1582 a fost înmormântat domnitorul Iancu Sasul. Legăturile cu lumea slavă-polonă se explică şi prin rolul îndrumător al bisericii ortodoxe locale, care încă dela început se exercita faţă de clerul român, de pildă, când mitropolitul Galiţiei, Antonie, sub domnia lui Petru-Vodă (1375– 1391), sfinţi ca mitropolit al Moldovei pe Iosif, episcopul Cetăţii-Albe (Belgorod), o rudă a domnitorului [49]). In schimb, mai târziu, un sinod se strânge la Iaşi, la 1595 [50]), pentru a stăvili propaganda jesuită între Ruşii din Polonia [51]), iar mitropolitul Moldovei Anastasie Crîmca hirotonisi la 1608, la Lvov, pe episcopul Ieremia Tisprovski, singurul episcop neunit al vremii [52]). Viaţa culturală, întreaga viaţă spirituală a acelei epoci, se polariza în jurul bisericii, acea economică abia pornindu-şi desvoltarea, tot sub influenţa Lvovului, de unde, printre alţii, vin chiar Armenii cari înviorează comerţul Moldovei.

* * *

---

47) Ştefan Ciobanu, *Istoria literaturii, op. cit.*, p. 106, comp. A. Sobolevski, *Românii între popoarele slave*, 1917.

48) *Ibidem*, vol. II (1939—1940), p. 17 şi urm.

49) Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 124.

50) P. Mihailovici, *Legăturile culturale-bisericeşti dintre Români şi Ruşi în sec. XV - XX-lea*, „Revista Societăţii istorico-arheologice-bisericeşti din Chişinău", 1932, p. 211.

51) N. Iorga, *Histoire des relations*, op. cit., p. 26.

52) P. P. Panaitescu, *Influenţa, op. cit.*, p. 87.

Inrudirile mai demult legau prin sânge pe domnitorii Moldovei de principatele slave dimprejur. Dinastia stăpânitoare moldovenească se cobora din Mușata, fiica lui Lațcu sau a lui Bogdan, tatăl său, care la 1359 întemeiă noul stat. Se știe că mama ei era o poloneză. Nepotul Mușatei, Alexandru cel Bun (1400—1432)[53], a păstrat relații de bună vecinătate cu Polonii, ca reprezentanții lumii slave spre care se orienta Moldova. Câtva timp după suirea sa pe tron, la 1403, el a încheiat un tratat, reînoit la 1411, prin care recunoștea suzeranitatea regelui Vladislav-Iagello[54]. La 1410, în bătălia dela Grünwald[55]), dar mai ales la 1422, călăreții lui Alexandru, conduși de spătarul Coman, au venit în ajutorul regelui, obținând la Marienburg o victorie asupra cavalerilor teutoni așezați în Prusia Orientală[56].

La 1411, Alexandru cel Bun s'a căsătorit pentru a treia oară, de data aceasta cu Ringala, văduva prințului de Mazovia, sora lui Vitold al Lituaniei și vara regelui Vladislav-Iagello, — de altfel o rudă a sa printr'o străbună, Maria, mama Mușatei. In capitala sa, Suceava, Alexandru a adus din Cetatea-Albă moaștele sfântului Ioan cel Nou, martirizat acolo de Tătari pe la 1330, și ale cărui moaște între anii 1686—1783 se aflau la Jolkov, luate de regele polon Ioan Sobieski. Cel dintâi panagerist al acestui sfânt a trăit și el sub domnia lui Alexandru: era învățatul călugăr Grigorie Țamblac[57]), de origine nesigură, — pare-se

---

53) Idem, *Alexandru cel Bun*, București, 1932.

54) Vasalitatea Moldovei față de Polonia nu izvora numai din posesia Pocuției. P. P. Panaitescu, *Influența, op. cit.*, p. 8. Jurăminte de vasalitate au adus Petru al Mușatei, la 1387, Ștefan cel Mare, la 1462 și 1485, ș. a.

55) V. Senkevici, *op. cit.*, p. 6, și *Rolul norodului rus în eliberarea Moldovei*, „Octombrie", Chișinău, 1945, nr. 2, p. 89 și urm.

56) Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 140.

57) Melchisedek al Romanului, *Viața și scrierile lui Grigorie Țamblac*, București, 1884; A. Iațimirski, *Grigorie Țamblac*, 1908.

— din Târnova, din Bulgaria, trimis în Moldova pe la 1397 de către patriarhul Constantinopolului, în delegația arhiepiscopului Mihail al Bethleemului, spre a pune capăt conflictului dintre patriarhie și mitropolitul Iosif al Sucevei. Isprăvindu-și cu succes misiunea, el a rămas în Moldova, ajungând stareț al istoricei mănăstiri Neamțu și „prezviter al marii biserici a Moldo-Vlahiei". La Suceava, Țamblac a ținut în slavonește — limba oficială a țării — o serie de predici, 21 de toate [58]), iar după câtăva vreme a plecat din țară și a fost ales mitropolit al Kievului și al Volyniei [59]).

Un succesor al acestui cărturar a fost Pamvo Berînda, învățatul monah, decedat la 1632, la Lavra Kievo-Pecerska [60]). El a scris în 1627, renumitul lexicon slavo-rusesc, care a servit drept model și lexiconului slavo-românesc, alcătuit 22 ani mai târziu, de călugărul Mardarie, din mănăstirea Cozia; acesta din urmă a contribuit la restabilirea limbii slave în hrisoavele domnești și a înrâurii asupra tipăriturilor contemporane, în Țara Românească din epoca lui Matei Basarab și a lui Udriște Năsturel [61]).

Putem să mai amintim că fiul și succesorul lui Alexandru cel Bun, Iliaș, s'a căsătorit, încă la 1425, cu Maria, sora reginei Poloniei, Sofia, ambele fete ale prințului Andrei Oligmandovici. Această energică femeie a luptat mult pentru drepturile tânărului ei fiu, Alexandrel († 1455).

---

58) Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 144.

59) Polihrone Sîrcu, în „Revista Ministerului Instrucției Publice", 1884, vol. 11.

60) Petrușevici, *Dissertatio de paleoslav. et microrus. versionibus sacrae scripturae,* Lvov, 1888 (date biografice, p. 38); Karataev, *Descrierea cărților slavo-ruse;* Jitețki, în „Vechimea Kievului", 1888, vol. V; Saharov, *Tradițiile poporului rus,* vol. II; A. Sîcevski, *Pamvo Barînda și versu ile sale la Crăciun și la alte zile,* Kiev, 1912.

61) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.,* p. 54 și urm.

La tron urmează Ștefan cel Mare, cu o glorioasă domnie de aproape cincizeci de ani (1457—1504)[62]. Pentru a-și apăra țara, el e silit să lupte cu toți vecinii: sdrobește pe Unguri la Baia (1467), se războiește dârz cu Turcii și Tătarii, distruge pe Poloni în codrul Cosminului (1497) și-și caută alianțe de prietenie dincolo de acești dușmani, la Moscova mai depărtată, aceste legături influențând deocamdată organizarea cancelariei și finanțelor Moldovei[63]).

Prima soție a lui Ștefan a fost Eudochia, sora kneazului Simion Olelcovici din Kiev († 1471), un strănepot al kneazului lituan Olgherd Ghediminovici. Eudochia n'a trăit mult († 1467), încât domnitorul s'a însurat apoi cu Maria Comnen din Mangup, din Crimeia. Din prima căsătorie s'a născut domnița Elena, care s'a măritat cu moștenitorul tronului moscovit, Ioan cel Tânăr, feciorul mai mare al țarului Ioan al III-lea. Țarul s'a căsătorit însă a doua oară, cu Sofia Paleolog[64]), ajungând astfel succesorul tradițiilor Bizanțului prăbușit. Țareviciul Ioan cel Tânăr a murit la 1490, Elena rămânând să apere drepturile la domnie ale fiului lor, născut la 1483, Dimitrie, împotriva ambițioasei Sofia, care revendica tronul pentru feciorul ei, Vasile. Nestatornicia socrului și rivalitatea celei de a doua soții au pricinuit moartea timpurie a Elenei, la 1505, în vârstă de patruzeci ani, și sfârșitul tragic, la 1509, al lui Dimitrie.

Incă la 1501, Ștefan cel Mare ținea să trimeată la Moscova pe sfetnicul Șandru, ca să protesteze împotriva nedreptățirii nepotului său, dar regele polon, temându-se de o alianță ruso-română, n'a permis so-

62) V. Senkevici, *op. cit.*, p. 6 și urm.
63) P. P. Panaitescu, *Influența, op. cit.*, p. 9.
64) Al. Papadopol-Kallimah, *Sofia Paleolog, nepoata împăratului Constantin al XII-lea Paleolog, și domnița Elena, fiica domnului Moldovei Ștefan cel Mare*, „Analele Academiei", vol. XXII.

lului să treacă prin Polonia[65]), după cum nici succesorul său, Sigismund, — mărturisesc cronicarii moldoveni Grigore Ureche şi Simion Dascălul — n'a admis ca solii lui Ştefăniţă-Vodă să ajungă pe la 1525 în Rusia. Totuşi, acest Şandru a vizitat Moscova, la 1499, când a încercat să încheie o alianţă rusoromână împotriva necredincioşilor[66]). Puţin mai înainte, episcopul moldovean Vasile al Romanului a contribuit la aplanarea unor neînţelegeri dintre ţar şi mitropolitul Moscovei, Gherontie[67]), iar mai târziu, la 1513, domnitorul Bogdan cel Orb a trimis şi el o solie la Moscova.

Ştefan cel Mare şi-a menţinut legături strânse cu Kievul, de unde era originară prima lui soţie. El a mai căsătorit o fiică, Maria, cu prinţul Wisnowiecki[68]), astfel apropiindu-se de conducătorii căzăcimii ucrainene. Un nepot al său de fiică, Dimitrie Wisnowiecki, a ajuns popularul şef al cazacilor, cântat de popor sub numele legendarului *Baida.* Acest voinic temut de Tătari, frământat de dorul de luptă, l-a părăsit pe regele Poloniei, apoi pe ţar, venind la 1563 să pretindă tronul Moldovei, ocupat de aventurierul Despot-Vodă, adus în ţară de polonul Albert Laski. Prins de noul domnitor, Ştefan Tomşa, şi extrădat Turcilor, nefericitul Wisnowiecki a pierit în chinuri la Constantinopol (1564)[69]).

*
* *

Odată cu aceste legături de sânge dintre domnitori, continuă emigrările unor familii româneşti în cen-

---

65) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.,* p. 66.
66) V. Ulianiţki, *Material pentru istoria legăturilor dintre Rusia, Polonia, Moldova, Valahia şi Turcia în sec. XIV—XVI-lea,* Moscova, 1887.
67) P. Mihailovici, *op. cit.,* p. 207.
68) Iurie, fratele străbunului său, a fost căsătorit cu Anastasia Ioan Muşata (A. Lobanov-Rostovski, I, p. 102).
69) N. Iorga, *Histoire des relations,* op. cit., p. 35—36.

trele ospitaliere de cultură slavă. Nu numai luptele crâncene, care se dau împotriva păgânilor, determină aceste emigrări, în Rusia, Polonia şi în ţinuturile cazacilor. Ele se ţin lanţ şi continuitatea lor istorică ar fi trebuit cercetată printr'o sinteză a tuturor evenimentelor contemporane. Vom observa că firul pribegiei din 1591 a domnitorului Petru Şchiopul, în Polonia, participarea szlachtei polone în luptele moldovene începând cu secolul al XVI-lea, formarea partidului „polon" în ţară şi evenimentele din vremea Movileştilor (Ieremia Movilă a fost ridicat la domnie de hatmanul polon Jan Zamojski, care era adversarul pătrunderii Austriecilor, aşa dar şi a lui Mihai Viteazul, în anii 1593—1601, în Voevodatele dunărene, dar mai ales în Moldova) [70]) se leagă de răscoala din 1671 a viteazului sărdar Mihalcea Hâncu, urmat de Durac-sărdarul şi Constantin-clucerul, ne aduce, apoi, la bătălia regelui Ioan Sobieski, un continuator al politicii lui Zamojski, şi a lui Ştefan-Vodă Petriceicu, la Hotin, la 1673, şi la fuga numeroşilor fruntaşi moldoveni în Polonia, de unde, înapoiaţi în Moldova, unii şi aceiaşi fruntaşi au urmat în pribegie pe Dimitrie Cantemir, în Rusia.

In serviciul ţarului Feodor (1584—1598) au venit „voevodicii volohi" (moldoveni), Ştefan al lui Alexandru şi Dimitrie al lui Ioan, precum şi voevodicii munteni, Petru şi Ioan [71]). Ştefan era fiul domnitorului Moldovei Alexandru Lăpuşneanu (adus de boieri domn din Polonia, 1552—1561 şi 1563—1568) şi al Roxandrei Rareş, fata domnitorului Petru Rareş [72]), care

70) P. P. Panaitescu, *Influenţa, op. cit.*, p. 27, 48 şi urm.

71) D. Kobeco, *Voevodiciul Voloşski Stepan Alexandrovici*, „Veştile Societăţii genealogice ruse", 1911, nr. 4.

72) A domnit în anii 1527—1538 şi 1541—1546, fiul lui Ştefan cel Mare. Comp. P. P. Panaitescu, *Petru Rareş şi Moscova*, Bucureşti, 1938 (din volumul „V. Pârvan", p. 265—278), şi Şt. Ciobanu, *Petru Rareş în literatura rusă veche*, „Revista Istorică Română",

la 1542 a cerut şi el ajutorul Moscovei împotriva Turcilor [73]), aşa dar un strănepot al lui Ştefan cel Mare, cuscrul lui Ioan al III-lea, străbunul ţarului contemporan, Feodor; acest ţar mai era înrudit cu Ştefan printr'un strămoş comun al Roxandrei Rareş şi al mamei ţarului Ioan cel Groaznic, Elena Glinski, Ştefan Iacsici [74]), ceea ce a creat pentru feciorul de domn o atmosferă şi mai prielnică la Moscova. Pribegind prin Roma şi Polonia, el a trimis apoi la Moscova pe curteanul său, Teodor Boiaşev, care i-a pregătit o frumoasă primire. Ştefan sau Stepan Alexandrovici Voloşski a fost numit voevod şi s'a căsătorit cu fata prinţului Bulgakov-Goliţin. El n'a vrut, după tradiţia moscovită, să şadă la palat „mai jos" decât prinţul Cerkaski; deşi acesta se trăgea tocmai din „sultanii Egiptului" şi era şi el înrudit cu ţarul, totuşi dreptatea s'a făcut fiului lui Lăpuşneanu. Il găsim iscălit la alegerea ţarului Boris Godunov. La 1604, împreună cu prinţul Turenin, Ştefan e voevod la Kazani şi moare în călugărie, sub numele de Savatie, la 21 Mai 1607. La Moscova a murit, nebun, şi fratele său, Bogdan, fostul domnitor al Moldovei (1568—1572) [75]).

Ioan-Vodă cel Cumplit [76]) a vizitat şi el, înainte de a ajunge domnitor (1572), Moscova, unde s'a că-

---

vol. XIV, Bucureşti, 1945 (vizita publicistului rus Ivaşko Peresvetov în Moldova), comp.: V. Rjiga, I. Iavorski. S. Şcegolev, S. Viliński ş. a., precum şi lucrarea lui A. Sedelnikov, cu privire la voevodul muntean „Dracul" — Vlad Ţepeş (C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, 1940, vol. II, p. 49).

73) V. Senkevici, *op. cit.*, p. 10.

74) N. Baumgarten, *Contribuţii la genealogia knejilor Glinski, Wisnowiecki, Sanguszko, Czartoryjski şi Zabrazski*, „Letopiseţul Societăţii Istorico-Genealogice din Moscova", 1908, nr. 4, p. 24—27; Sever Zotta, în „Cercetări Istorice", Iaşi, 1925, I, p. 394; Alexa Ivici, *Spiţele genealogice ale dinastiilor şi domnitorilor sârbi*, Novi Sad, 1928; Marcel Romanescu, *Neamurile doamnei lui Neagoe Vodă*, Craiova, 1940, p. 8; C. Gane, *Trecute vieţi de doamne şi domniţe*, Bucureşti, 1941, vol. I, p. 53.

75) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.*, p. 70—71.

76) *Ibidem* 70.

sătorit cu Maria, fata prinţului Rostovski, şi a avut un fiu, Petru. Când a ajuns domn, Ioan a trimis la Moscova pe episcopul Isaia al Rădăuţilor, ca să-i aducă familia în ţară. Insă soţia şi copilul au murit puţin mai înainte, de ciumă, încât ţarul i-a propus să se căsătorească cu fata prinţului Feodor Mstislavski. Sfârşitul tragic al domnitorului n'a permis să se realizeze acest plan: el a pierit în Iunie 1574, la Roşcani, luptând cu sprijinul cazacilor împotriva Turcilor [77]).

*
* *

Am văzut cât de adânci sunt rădăcinile străvechilor relaţii culturale ruso-române. Atunci când ele nu găseau piedici artificiale, aceste înălţătoare legături dau dovadă de o largă înţelegere reciprocă şi se manifestă prin acea ospitalitate fără margini, care permitea tuturor elementelor de elită să se ridice, indiferent de origine, în mijlocul poporului vecin.

Relaţiile culturale se intensifică din a doua jumătate a veacului al XVI-lea [78]), deşi încă la începutul veacului al XV-lea ieromonahul rus Zosima, care de două ori a vizitat Ierusalimul, a trecut prin părţile aceste. Contactul se menţine prin mănăstiri, pe atunci adevărate centre de cultură. Mitropolitul Mardarie al Moldovei şi-a găsit adăpost la mănăstirea din Drohobycz. La 1588, prin Moldova a trecut patriarhul Constantinopolului, Ieremia, care mergea la Moscova, ca să participe la întemeierea noii patriarhii ruseşti; actul constitutiv l-a iscălit şi mitropolitul Moldovei, Gheorghe Movilă. La 1595, la Iaşi, s'a ţinut sinodul anti-jesuit, la care au participat episcopii din Przmysl şi Ghedeon Balan din Lvov [79]). Episcopul Pelagoniei

77) V. Senkevici, *op. cit.*, p. 11.
78) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.*, p. 43 şi urm.
79) P. Mihailovici, *op. cit.*, p. 211; comp. şi: F. Grekov, *Vechii pelegrini ruşi*, 1891.

şi al Prilepului, Ieremia, a fost numit la 1603, de domnitorul Radu-Şerban, episcopul Maramureşului, trecând apoi în Rusia[80]). Teologul Meletie Sirianul, înainte de a trece la Moscova, împreună cu colegii săi, Paisie Ligaridul şi didascălul ieşean Arsenie, a fost pe vremea domnitorului Vasile Lupu episcop de Brăila.

Incă evlaviosul domnitor Miron Barnovski-Movilă (1626—1629) a cerut dela ţar, pe care-l numea „confrate de arme în lupta pentru credinţă", meşteri iconografi pentru a picta numeroasele sale ctitorii din Iaşi şi din alte centre moldoveneşti.

Şi mai intense au devenit relaţiile pe vremea domniei darnicului Vasile Lupu (1634—1653), care zidea bisericile sale, reînviind Bizanţul la Iaşi şi apropiindu-se de Rusia[81]). La 1636, acest domn a comandat pictorului moscovit, Nazarie, icoane pentru bisericile Trei Ierarhi şi Golia din Iaşi. Invitându-l pe pictor în Moldova, Vasile Lupu a trimis ţarului un cal arab. Doi ani mai târziu, domnitorul se ocupa cu lucrări sculpturale la Trei Ierarhi, ornamentele fiind executate la Moscova, de unde au fost invitaţi maeştrii pictori Sidor Pospeev şi Iacov Gavrilov, pe când domnitorul Ţării Româneşti, Matei Basarab, a invitat de acolo pe Deico Iacovlev şi Prok Nikitin. Ţarul a fost proclamat unul din ctitorii bisericilor zidite de Vasile Lupu[82]).

---

80) Silviu Dragomir, *Contribuţii privitoare la relaţiile bisericii româneşti cu Rusia în veacul al XVII-lea*, „Analele Academiei Române", 1912, p. 1065 şi urm., comp.: N. Kapterev, *Caracterul relaţiilor Rusiei cu Orientul pravoslavnic în veacul XVI—XVII*, Moscova, 1885; A. Muraviov, *Relaţiile Rusiei cu Orientul în legătură cu treburile bisericeşti*, 1858—1860; A. Iaţimirski, *Binefacerile domnitorilor ruşi în România în veacul XVI—XIX*, „Vestitorul Rusesc", 1899, VI, p. 605—620.

81) N. Iorga, *Istoria Românilor, vol. VI*, cart. II, p. 79 şi urm., şi *Vasile Lupu ca următor al împăraţilor de Răsărit în tutela patriarhiei de Constantinopole şi a bisericii ortodoxe*, „Analele Academiei Române" Secţ. Ist., s. 2, t. XXXVI, 1913—1914, p. 207—236.

82) Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 1081 şi urm.

Petru Moghilă

Omul care s'a opus autoritar, pe tărâmul cultural, pătrunderii polono-catolice în lumea rusească a fost mitropolitul Kievului Petru Moghilă sau Movilă[83]). Născut la 21 Decembrie 1596, era feciorul lui Simion Moghilă, domn al Țării Româneşti (1600—1601) și al Moldovei (1606—1607).

Pierzând tronul Moldovei, Movileştii s'au refugiat în Polonia, unde neamul lor avea ctitorii la Lvov și legături ilustre cu fruntaşii regatului. Irena, fata lui Ieremia-Vodă Movilă, ocrotitoarea unor mănăstiri ortodoxe, era măritată cu prințul Wisnowiecki şi trebuia să ajungă mama eroului romanelor lui Sienkiewicz, voinicul Ieremia, şi bunica regelui Poloniei Mihail Wisnowiecki, iar sora Irenei, Maria Potocka, prin familiile Leszczynski şi Radziwill, este străbuna aproape a tuturor suveranilor Europei de mai târziu.

Petru Movilă şi-a făcut studiile la Lvov, unde au învățat nu numai teologii Pamvo Berînda şi Silvestru Cosovici († 1657), dar și cronicarul moldovean Grigore Ureche[84]), al cărui scriere s'a păstrat datorită cărturarului Simion Dascălul, pe când celălalt mare cronicar, Miron Costin, a învățat la Bar[85]), scriind sub

---

83) *Anexe la faptele sf. părinți*, Moscova, 1846, IV, p. 35 și urm.; S. Rojdestvenski, *Petru Movila*, „Citirile Societății de istorie și antichități", 1877, vol. I, p. 1—160; T. Vicul, în „Strannik", Moscova, 1858; T. Tarnovski, în „Vechimea Kievului", 1882, vol. II; S. Golubev, *P. Movilă și colaboratorii săi*, Kiev, vol. I, 1883, vol. II, 1898; N. Kostomarov, *Istoria Rusiei prin biografii;* Bantâş-Kamenski, *Cunoaşterea istorică despre Unie;* Kracicovski, *Schițe despre viața unită;* Levițki, *Unia și Petru Movilă;* Notițele lui Petru Movilă s'au publicat în parte în „Buletinul Eparhial al Kievului", 1861-1862; P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Moghila, dans les Principautés Roumaines*, „Mélanges de l'Ecole Roumaine en France", 1926, I, p. 1—97, și *Petru Movilă și Românii*, „Biserica ortodoxă română", București, 1942; Antoni Malvy și Marcel Viller, *La confession ortodoxe de Pierre Moghila*, „Orientalia Christiana", 1927, vol. X, nr. 39.

84) N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. VI, cart. II, p. 454 și 458.

85) P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personali-*

influența operei polonului Pavel Piasecki. Fiind crescut în spiritul unei pravoslavnicii anti-unite, Movilă a plecat apoi în străinătate, ajungând să cunoască mai multe limbi, printre care și cele clasice.

Văzând că nu poate ajunge domn, Petru a răspuns unei vocațiuni spirituale, călugărindu-se sub înrâurirea mitropolitului Kievului, Iov Borețki. De altfel, mama sa a și terminat viața în mănăstire, iar unchiul, Gheorghe, a fost mitropolit al Moldovei. Cariera bisericească prezenta aceleași calități și posibilități înalte, pentru un fecior de domn, ca și în Occident.

La 1627, Petru a fost ales arhimandrit al Lavrei Kievo-Pecerska, depinzând nu de mitropolitul Kievului, ci direct de patriarhul Constantinopolului. I se zicea: mare arhimandrit. Mitropolitul Iov i-a testat biblioteca sa, numindu-l executor al testamentului său.

Chiar în anul următor, după alegerea sa ca arhimandrit, Petru s'a distins pe tărâmul apologetic, osândind *Apologia* lui Meletie Smotrițki. In acelaş timp, el a intrat în conflict cu succesorul lui Iov, Isaia Kopinski. Nefiind sub jurisdicția lui ierarhică, Movilă a înființat, la 1631, un colegiu separat, pentru predarea științelor libere în limbile slavonă, greacă și latină. Vechea școală a frățimii bisericești s'a unit cu noua instituție, fiind supusă jurisdicției supreme a patriarhului și dând naștere viitoarei Academii Movilene (1701).

La 1632, Petru a fost ales reprezentant al Kievului la alegerea regelui Poloniei, Vladislav al IV-lea. El a reușit să obțină recunoașterea legală a existenței bisericii pravoslavnice, alături de cea favorizată de

---

tatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin, „Analele Academiei Române", s. III, t. IV, 1925, p. 149—372; și Ștefan Ciobanu, *Din legaturile culturale româno-ucrainene; Ioanichie Goliatovski,* „Analele Academiei", s. III, t. VIII, p. 9 și 11, comp. influența operelor lui Goliatovski († 1688), rectorul Colegiului din Kiev, asupra scrisului românesc.

guvern — biserica unită. Condiţiile lui Movilă au fost acceptate de Poloni, renunţându-se la numirea unor episcopi. Insuşi mitropolitul Isaia a fost destituit şi, la 1633, la Lvov, Petru a primit investirea de mitropolit, din partea episcopului local, în calitate de exarh al patriarhului.

Petru Movilă a contribuit la reorganizarea întregii pravoslavnicii din Sud-Estul european. Din momentul sosirii sale la Kiev, în calitate de mitropolit, el şi-a întins stăpânirea asupra mănăstirilor şi bisericilor înstrăinate uniţilor, chiar catedrala sf. Sofia şi mănăstirea Vîdubeţki. A restaurat vechea biserică a sf. Vladimir din Berestov, bisericile Trei Sviatiteli, Desiatinei şi multe altele, rămase în ruină. Fondurile necesare le lua din vistieriile mănăstirilor, mai cu seamă din Kievo-Pecerska Lavra, dar şi din propria sa avere. A încurajat mult tiparul cărţilor, trimiţând „tiparniţe" şi domnitorilor Vasile Lupu şi Matei Basarab, la Iaşi şi la Târgovişte, iar discipolii săi au ajuns profesori la şcolile româneşti, de pildă Sofronie Pociaţki, la Iaşi. De altfel, tipografii ruşi deseori vizitau ţările dunărene, începând cu Ivan Feodorov, în secolul al XVI-lea, şi continuând cu Ivan Kunotovici, în secolul al XVII-lea [86]).

Movilă a avut multe de suferit din pricina răutăţii voevodului catolic al Kievului, Jan Tyszkiewicz. Continuând activitatea sa apologetică, el a strâns sinodul din Kiev (Septembrie 1640), urmând desbaterile teologilor (printre cari Ruşii: Isaia Trofimovici din Kozlov, Iosif Kononovici şi Ignate Ksenovici) la sinodul din Iaşi (1641—1642). Aici s'a citit catehismul său, scris în latineşte: *Mărturisirea Ortodoxă.* Traducerea grecească a apărut la 1662, la Amsterdam, fiind fo-

86) Ştefan Ciobanu, *Din legăturile culturale, op. cit.*, p. 15 şi urm., comp. I. Oghienko, *Istoria tiparului ucrainean,* Lvov, 1925, vol. I, p. 2.

losită la traducerile româneşti, a logofătului Radu Greceanu şi a stolnicului Constantin Cantacuzino.

Dela Petru Movilă s'au mai păstrat câteva predici şi însemnări. Personalitatea acestui ilustru fruntaş a preocupat pe mulţi biografi, cercetători istorici ai vastei lui activităţi. El a murit la 1 Ianuarie 1647.

* * *

In cultură, renaşterea de sub domnia lui Vasile Lupu aparţine în bună parte mitropolitului Moldovei Varlaam († 1657), prin care s'a înfăptuit revoluţia cărţii româneşti, graiul începând să circule într'o formă uşoară şi elegantă, gata pentru opera literară [87]). Varlaam a fost şi un diplomat, purtând la Kiev tratative cu Petru Movilă şi ducându-se cu misiuni împăciuitoare la cazacii lui Bogdan Hmelniţki, dar şi la Târgovişte, în Ţara Românească; a vizitat şi Moscova, iar când s'a decis să tipărească traducerea sa moldovenească a tâlcuirii *Evangheliei*, el a cerut sprijinul ţarului [88]). In lupta sa împotriva calvinismului, pus în legătură cu acţiunea fostului patriarh al Constantinopolului Chiril Lukaris, Varlaam şi-a găsit un destoinic colaborator în persoana logofătului Udrişte Năsturel, cumnatul domnitorului Matei Basarab şi un erudit învăţat, care a studiat şi la Kiev; acesta a tradus din latineşte în slavoneşte *Invitaţia lui Hristos* (1647), iar din slavoneşte în româneşte — renumita apologie: *Varlaam şi Ioasaf*. Mai aflăm printre Moldoveni pe logofătul Eustratie, autor al *Pravilelor* lui Vasile Lupu, valoros traducător al istoriei lui Herodot [89]) şi al cronicilor slavone din secolele al XV-lea şi al XVI-lea, predecesor al lui Grigore Ureche [90]).

---

87) N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, cart. II, p. 127.
88) Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 1081 şi urm.
89) N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, cart. II, p. 131—135.
90) C. Giurescu, *Noi contribuţii la studiul cronicarilor moldoveni*, Bucureşti, 1908, p. 87, şi Miron Costin, *Letopiseţul Ţarii Moldovei*, introducere de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1944, p. 7.

Inrâurirea unor legături cu Galiția se observă chiar din originea, probabilă din Lvov, a succesorului lui Varlaam, mitropolitul Dosoftei[91]). Tipografia lui Vasile Lupu și a lui Varlaam dispărând pe vremea luptelor interne ce-au urmat, Dosoftei, un învățat scriitor, influențat și de poetul polon Jan Kochanowski, și-a tipărit operele în Rusia, cerând apoi sprijinul patriarhului și al țarului din Moscova, la 1679, ca să reînființeze tipografia din Moldova.

Dosoftei a fost luat de regele polon Ioan Sobieski, la 1687, și dus la mănăstirea din Jolkov. A locuit apoi în castelul Stryi, de unde a scris la 23 Noembrie 1688 țarilor Ioan și Petru. A murit tot în străinătate, la Jolkov, în 1693[92]). Acolo el a tradus cărți în slavonă; de asemenea, după afirmația lui Chiriac Papara, nepotul său, Pahomie Ispanovski, arhimandritul Romanului, a fost episcop la Voronej[93]).

Sub domnia în Țara Românească a cultului Constantin Brâncoveanu (1688—1714), mitropolitul Antim Ivireanu[94]), originar din Caucaz și bun cunoscător al limbii slave, a menținut legături culturale, iar în ajunul campaniei din 1711 — și cele politice cu Moscova[95]).

Relațiile cu centrele de cultură din Răsărit mențin și alți Moldoveni, printre cari traducătorul unei opere

91) Ștefan Dinulescu, *Viața și scrierile lui Dosoftei*, Cernăuți, 1885, și D. Gazdaru, *Contribuții privitoare la originea lui Dosoftei*, Iași, 1927.

92) Ștefan Ciobanu, *Contribuții privitoare la originea și moartea mitropolitului Dosoftei*, discurs de recepție la Academie, București, 1920, p. 21. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 1106 și urm.

93) Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 1239 și urm.

94) *Predicele lui Antim Ivireanu*, cu note biografice de Melchisedek al Romanului, București, 1886; Șt. Dinulescu, *Viața și activitatea lui Antim Ivireanu*, 1886; Emil Picot, *Notice biographique et bibliographique sur l'imprimeur Anthim d'Ivir*. „Nouveaux mélanges orientaux", Paris, 1886, p. 515—566; N. Dobrescu, *Viața și faptele lui Antim Ivireanu*, București, 1900.

95) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.*, p. 62

a lui Platon Levşin[96]), cărturarul Amfilohie Hotiniul[97]) mort în schitul Zagavia, lângă Hârlău, un colaborator al cultului mitropolit Iacov Stamati (1748—1803)[98]), iar mai târziu — scriitorul Ioan Pralea-Moldovanul (1769—1847), arhiereul Varlaam († 1832) și alţii[99]).

De asemenea, reformatorul întregului monahism român[100]) a fost egumenul mănăstirii Neamţu, Paisie Velicicovski (1722—1794)[101]), originar din Poltava, iar contemporanul său, cărturarul Varfolomeu Măzăreanu, a studiat la Kiev[102]) şi de două ori a vizitat Petersburgul[103]). Eruditul Iacov Stamati a fost unul din discipolii lui Paisie. Un rol important, în domeniul tipăriturilor româneşti, revine rusului Mihail Strelbiţki[104]). Inainte de Gavriil Bănulescu-Bodoni, în cursul războaielor ruso-turce în Principate, exarh al bisericii a fost arhiepiscopul Amvrosie Serebrennicov (1745—1792) al Ecaterinoslavului, iar Iov Potiomkin, viitorul arhiepiscop al Ecaterinoslavului, a fost

---

96) Prima scriere a lui Amfilohie: *Gramatica teologhicească*, tipărită la 6 Iunie 1795, la Iaşi.

97) A. Papadopol-Kallimah, în „Revista pentru istorie, arheologie şi bibliologie", 1885, vol. V; Petre Haneş, *Scriitorii basarabeni*, Bucureşti, 1936 (ed. I, 1920), p. 59—91.

98) G. Bezviconi, *C. Stamati, op. cit.*, p. 6.

99) *Ibidem*, p. 40.

100) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.*, p. 282.

101) *Viaţa şi scrierile stareţului Moldovei Paisie Velicicovski*, ed. mân. Optina, Moscova, 1847; V. Cazanacli, *Paisie Velicicovski şi însemnătatea lui pentru monahismul pravoslavnic*, Chişinău, 1898; G. Samurean, în „Russki Palomnik", 1894; A. Iaţimirski, *Paisie Velicicovski*, „Cronicile slave şi ruse ale bibliotecilor slave", 1910, p. 513—583; patriarh Nicodim, *Paisie Velicicovski*, după S. Cetverikov, mân. Neamţu, 1936. *Autobiografia* lui Paisie a publicat-o în 1918, la Iaşi, Ştefan Berechet.

102) D. Dan, *Vartolomeu Măzăreanu*, „Analele Academiei", Secţia Literară, XXXIII, p. 296.

103) Despre călătoriile la Petersburg ale egumenilor Venedikt din mănăstirea Moldaviţa şi Varfolomeu din Solca, comp. „Arhiva Românească", ed. II, 1860, vol. I, p. 249 şi urm.

104) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.*, p. 282; Dimitrie Dan, *Mihail Strelbiţki*, 1912, şi Emil Picot, *Notice bibliographique sur le protopop Mihail Strelbicky*, Paris, 1905.

până la 1792 egumen al mănăstirilor Horodiştea şi Slatina din Moldova. Şi dacă la sfârşitul secolului al XVI-lea, ţarul Ioan cel Groaznic, menţinând legături cu Alexandru Lăpuşneanu, a ajuns ctitor-ziditor al unei mănăstiri din Moldova, iar rusul Agafon a clădit schitul Vorona din Botoşani[105]) apoi să nu uităm că la sfârşitul secolului al XVIII-lea, comandantul armatei ruse, Potiomkin, a reclădit vechea ctitorie a lui Ştefan cel Mare, biserica sf. Nicolae din Iaşi[106]), iar în secolul următor un rus, Nicolae Sungurov, a făcut planul mitropoliei din capitala Moldovei. Rusul Neonil, stareţ al mănăstirii Neamţu, a candidat la mitropolia Moldovei. Acestea au fost relaţiile de sinceră şi prietenească colaborare, care veneau în valuri, reîmprospătând mereu viaţa unor popoare vecine.

Spătarul Nicolae Milescu

Nicolae Spătaru, sau Nicolae Milescu, a fost unul din cei mai culţi oameni ai epocei sale[107]). Fiu al lui

---

105) S. Dragomir, *op. cit.*, p. 1067, şi P. Mihailovici, *op. cit.*, p. 212—213.

106) Fiindcă biserica şi curtea domnească de lângă dânsa erau întemeiate de Ştefan cel Mare, la început, în documente, târgul Iaşi se numeşte Stepanoviţa. N. Iorga, *Istoria Românilor prin calatori*, Bucureşti, 1928, vol. I, p. 112.

107) I. Arseniev, *Scrisoarea lui Nicolae Spătaru către A. S. Matveev, în Iulie 1675, din Eniseisk*, „Arhiva Rusa", 1881, vol. I, *Nicolae Spataru şi timpul său*, „Arhiva Rusă", 1895, vol. VII, p. 349—360, şi *Date noi despre slujba lui Nicolae Spataru*, „Citirile la Societatea de istorie şi antichitaţi din Moscova", 1900; P. Sircu, *Nicolae Spătaru înainte de venirea sa în Rusia*, „Notiţele secţiei orientale a Societaţii de Arheologie", 1889; A. Iaţimirski, *Nicolae Spataru*, Kazani, 1908; P. Stroev, *Dicţionarul bibliologic;* P. Pecarski, *Ştiinţa şi literatura pe timpul lui Petru cel Mare*, 1862, vol. I, p. 343; D. B n âş-Kamenski, *D'cţionarul oamenilor însemnaţi ai pământului Rosinesc*, Moscova, 1836, vol. V; Kedrov, *Spătaru si Aritmologia sa*, „Revista Ministerului Instrucţiei Publice", 1872, vol. 1—2; „Antologia Societăţii istorice-filologice de pe lângă Co-

Gavriil Milescu din moşia Mileşti-Vaslui, Nicolae s'a născut pe la 1635. El a studiat în patrie, apoi la Constantinopol şi în Italia. Cunoştea mai multe limbi şi avea o remarcabilă erudiţie în diferite ştiinţe.

Nicolae Milescu a ajuns, în Moldova, spătar. Se bucura de o influenţă mare în mijlocul compatrioţilor săi, dar aceasta i-a trezit o ambiţie exagerată, încât îl găsim mereu încurcat în diferite intrigi împotriva domnitorilor. Drept răsplată, Ştefăniţă Lupu i-a tăiat nasul, de aici provenind porecla de: Cârnul. Milescu fugi în Ţara Românească şi ajunse agent diplomatic al lui Gheorghe-Vodă Ghica, la Constantinopol. Relaţiile sale cu Şerban Cantacuzino, l-au silit şi de data aceasta să părăsească postul, plecând în Germania, unde, la Stettin, locuia fostul domnitor moldovean Gheorghe Ştefan. Iar Cantacuzino, suindu-se pe tron, a publicat cea dintâi traducere completă a *Bibliei*, alcătuită — credem — de Milescu, pe care nu l-a pomenit totuşi, în prefaţă.

Gheorghe Ştefan l-a trimis pe Nicolae Spătaru la Stockholm, ca agent al său. Aici, rugat de ambasadorul francez Arnauld de Pomponne, el a scris despre euharistie, expunerea sa publicându-se la 1669, la Paris, de janseniştii Antoine Arnauld şi Pierre Nicole. Insuşi regele Ludovic al XIV-lea l-a primit în audienţă pe trimisul nefericitului domnitor[108]).

---

legiul Bezborodco, la Nejin", Kiev, 1896, vol. I; I. N. Mihailovski, *Descrierea vieţii şi a slujbei lui Nicolae Spătaru în Rusia*, Kiev, 1895, şi *Operele principale ale lui Nicolae Spătaru*, Kiev, 1897; Emil Picot, *Notice biographique et bibliographique sur Nicolas Spathar Milesco*, Paris, 1883; Sumţov, *Operele lui Nicolae Spătaru*, Kazani, 1847; Titov, *Siberia în secolul al XVII-lea;* A. Sobolevski, *Literatura tradusă a Rusiei Moscovite din sec. XIV-XVII*, 1903; P. P. Panaitescu, *Nicolas Spathar Milesco*, „Mélanges de l'Ecole Roumaine en France", 1925, vol. I, p. 35—181; Constantin C. Giurescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, „Analele Academiei", s. III, t. VII, 1927, p. 231—284, Şt. Ciobanu, *Istoria literaturii*, op. cit., II, p. 372 şi urm.

108) N. Iorga, *Relaţiile dintre Franţa şi România*, Iaşi, 1917, p. 41—42.

In timpul acesta, murind Gheorghe Ştefan, Milescu pleacă pe la 1671, înzestrat cu recomandaţiile patriarhului Dositei al Ierusalimului, la Moscova. In Rusia, el ajunge translator la afacerile străine şi e ocrotit de bărbaţii de stat Vasile Goliţin şi Matveev. Din această epocă datează principalele sale scrieri, monumentale, erudite, scrise însă într'o limbă grea şi suprasaturate de ştiinţa învechită a vremii.

Cea dintâi, *Hrismologhion,* este o culegere de povestiri din istoria antică. Urmează apoi scrierea: *Despre sibile,* în care Milescu tratează un subiect popular, despre 12 (în loc de zece) sibile antice. In volumul *Despre muse,* el vorbeşte despre şapte ştiinţe, reprezentate prin muse. O scriere foarte erudită pentru vremea aceea şi care a obţinut două redactări, este *Aritmologia,* care încearcă diferite explicaţii, pe baze de numerotaţie mitologică.

In *Vasiliologhion,* Nicolae Spătaru publică 18 biografii ale unor suverani antici şi contemporani, arătându-se cam sgârcit în redarea datelor biografice despre cei contemporani. In sfârşit, urmează *Descrierea bisericii sf. Sofia din Constantinopol* şi *Cartea ieroglifică.* Astfel, perioada vieţii sale între anii 1672—1674 este cea mai productivă pentru ştiinţa vremii, iar pentru posteritate, mai mare importanţă au alte câteva scrieri de mai târziu.

La 13 Iulie 1674, Milescu, sprijinit de cultul Matveev, primeşte o însărcinare specială, de ambasador în China. El trebue să-l viziteze, la început, pe prinţul Gantimur, refugiat din China la Nercinsk, în Siberia, şi a cărui extrădare o pretind Chinezii.

Milescu pleacă la 4 Martie 1675, ajungând la 30 Martie, la Tobolsk, unde vizitează pe învăţatul Krijanici. La 5 Septembrie, la Irkutsk, ambasadorul îl întâlneşte pe Gantimur, iar la 5 Decembrie, ajunge la Nercinsk. La 13 Ianuarie 1676, el trece graniţa Chi-

nei, sosind la 15 Mai la Peking, unde e primit de împărat. Peste trei luni Milescu stă în capitala Chinei, unde intră în contact cu puţinii reprezentanţi europeni, printre cari jesuitul Ferdinand Verbiest. La 1 Septembrie, părăseşte Pekingul, întorcându-se la 16 Ianuarie 1678 la Moscova.

Ţarul Alexei, care aprecia pe Milescu, murise între timp. Invăţatul călător alcătueşte în scurtă vreme o descriere a Chinei, ce-o prezintă la 13 Noembrie 1678. El redactează de asemenea *jurnalul călătoriei prin Siberia*, o *Descriere a fluviului Amur* şi *Cărticica Tătărească*, folosind în descrierea Chinei şi a Tătarilor — ceea ce el nu ascunde — operele jesuitului M. Martini: *Atlas Siniensis* (1655) şi *De bello tatarico historia* (1645)[109]). Scrierile lui Milescu trezesc un viu interes al posterităţii, deoarece pentru contemporani rezultatul călătoriei rămâne un secret de stat. De aceea, chiar la întrebările patriarhului Dositei al Ierusalimului, din 1689, el răspunde sumar, abia la 1693. Contemporanii străini, de La Neuville, agentul francez din Rusia la 1689, jesuitul Philippe Avril şi alţii publică încă în acelaş secol tot ce pot afla despre această călătorie.

Nicolae Milescu trece însă printr'o criză. Protectorul său, Matveev, e ucis. De pe urma acestor evenimente politice, îndură o prigoană şi el. Reabilitat, spătarul mai întreprinde o călătorie în China. Menţine contactul şi cu patria sa, Moldova, al cărei mitropolit, Dosoftei, îl roagă, la 25 Martie 1679, să intervină la patriarhul Rusiei, pentru trimiterea unei tipografii, la Iaşi. Gheorghe-Vodă Duca îl roagă să-i fie reprezentant la Moscova. Răsculat, Ştefan Petriceicu îi scrie, împreună cu boierii. I se mai adresează Constantin Brâncoveanu, domnul Ţării Româneşti, prin

---

109) J. Beddley, *Rusia, Mongolia, China*, Londra, 1919.

solul său la Moscova, Castriot. Ii vorbeşte şi stolnicul Constantin Cantacuzino despre „binele tuturor creştinilor“ [110]). Cunoaştem corespondenţa sa cu vestitul arhimandrit Hrisant Notara dela sf. Mormânt, căruia învăţatul îi descrie cucerirea Chinei de Tătari, iar la 1694 — scrie despre Sciţi; ca diacon, Notara a fost la Moscova, iar mai târziu a fost patriarh la Ierusalim. Milescu se ocupă de fondarea unei Academii slavo-latine, la Moscova; studiază tot felul de manuale, alfabetul... Redactează, la 1697, scrisorile oficiale către împăratul Leopold al Germaniei şi — credem — influenţează măsura din 1700, când la Moscova se introduce studiul limbii chineze. In acelaş timp traduce corespondenţa latinească din străinătate şi jurnalul proscris în Rusia, al secretarului ambasadei germane, Johann Georg Korb.

Nicolae Spătaru moare în Rusia, pe la 1708, ceea ce corespunde şi afirmaţiei cronicarului Neculce, pribegit şi el în anul 1711 în Rusia.

Mulţi cărturari de origine moldovenească au continuat nobila tradiţie a lui Petru Movilă şi a lui Nicolae Milescu. Dimitrie Cantemir şi contemporanii săi, îndemnaţi de generozitatea lui Petru cel Mare, şi-au găsit adăpost în Rusia, unde activitatea lor şi a unor urmaşi ai lor constitue un capitol interesant de creaţie spirituală...

---

110) P. P. Panaitescu, *Influenţa, op. cit.*, p. 143—144.

III.

Influențe ruse în literatura română

Inrâurirea rusească asupra scrisului românesc este foarte veche. Izvoarele ei trebuesc cercetate în cărțile și istoriografia slavo-română [111]), cronografele de proveniență rusească, printre care *Sinopsisul* cărturarului ucrainean din secolul al XVII-lea Inochentie Ghizel, — prima carte tradusă în românește cu privire la Rusia, — apoi „istoriile" despre Petru cel Mare, Ecaterina, Dimitrie al Rostovului și altele [112]). Aici, însă, vom căuta să recapitulăm doar unele influențe asupra literaturii române moderne [113]), ce-au izvorât din legăturile mai recente dintre scriitorii români și opera literară rusă.

Costache Stamati (1786—1869) [114]) este un eminent scriitor al Moldovei, mai important în privința limbii decât Bolintineanu, în unele puncte de vedere comparabil doar cu Eminescu; el aduce în literatura română multe accente byroniene prin poeții ruși, — note romantice în general... [115]). La Chișinău, el cunoaște pe scriitorii ruși Pavel Svinin și Pușkin [116]), poetul exilat acolo între anii 1820—1824, ceea ce îl determină să scrie. Stamati traduce oda poetului Derjavin *Dumne-*

111) Șt. Ciobanu, *Istoria literaturii, op. cit.*, II, p. 17 și urm., p. 180 și urm.
112) *Ibidem*, III, p. 47 și urm.
113) Nu vorbim, de pildă, despre contribuția scriitorilor ruși în studiul dreptului și al folklorului moldovenesc.
114) G. Bezviconi, *C. Stamati, op. cit.*, p. 12 și urm.
115) G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, București, 1941, p. 229, 232.
116) G. Bezviconi, *C. Stamati, op. cit.*, p. 16 și urm.

zeu şi o publică în „Albina Românească"[117]) din Iaşi sub titlul *Lauda lui Dumnezeu*[118]). El se inspiră din sentimentalul şi romanticul Jukovski, în *Fiica lui Decebal şi Păgânul şi fiicele sale,* folosind scrierile poetului rus: *Harpa lui Eol* şi *Cele douăsprezece fecioare adormite.* Comedia clasică rusească: *Nedorosli* a lui Fonvizin, l-a influenţat în satira sa: *Cum era educaţia nobililor români în secolul trecut.* Stamati a modificat cunoscutul poem al lui Puşkin, intitulându-l: *Prizonierul la Cerkezi;* de asemenea, o înrâurire a folklorului poetic al poemului lui Puşkin *Ruslan* şi *Liudmila* se observă în *Ciubăr-Vodă* şi în *Dragoş;* în *Roman din Vrancea* se înregistrează influenţa poemului *Ţiganii,* în *Gafiţa blestemată de părinţi* — a schiţei *Supraveghetorul de staţie;* ca şi Puşkin, Stamati consacră versuri lui Napoleon. El modifică poezia lui Lermontov: *E dureros şi trist, în Bătrâneţele;* apoi traduce poezia aceluiaş poet: *Prizonierul,* schimbându-i sfârşitul, în *Hăulitul închisului.* El traduce 36 fabule din Krîlov şi Hemnitzer[119]) şi localizează satira: *Pompoasa audienţă la Satan,* a baronului Brombeus (Senkowski).

Contemporan şi prieten cu Stamati a fost Gheorghe Asaki (1788—1869)[120]), personalitatea culturală precumpănitoare a Moldovei înainte de 1848. Tatăl său, eon Asakiewicz, era originar din Podolia, sau chiar din Lvov, pe unde a trăit; el a tradus din ruseşte, şi a scris *Jucăria norocului,* povestind despre favoritul

117) 1830, nr. 12, p. 12.

118) E. Dvoicenco, *Viaţa şi opera lui C. Stamati,* Bucureşti, 1933, şi *L'influence de la littérature russe sur la littérature roumaine moderne,* „Preocupări literare", 1940, p. 33 şi urm., şi „Revista Fundaţiilor Regale", X, 1937.

119) I. Negrescu, *Influenţe slave asupra fabulei româneşti în literatura cultă,* 1925.

120) E. Lovinescu, *G. Asaki,* Bucureşti, 1927.

lui Petru cel Mare, Menşicov. Gheorghe Asaki a continuat opera tatălui său, de apropiere româno-rusească; marele cărturar a făcut parte din comisia de alcătuire a „Regulamentului Organic", vizitând la 1830 Petersburgul, unde a fost decorat cu ordinul „Vladimir". El este un precursor al gazetăriei moldoveneşti. La 10 Aprilie 1829, la Bucureşti, pe vremea generalului Kiseliov apare primul ziar „Curierul Românesc" al lui Eliade Rădulescu, iar la 1 Iunie al aceluiaş an Asaki scoate la Iaşi „Albina Românească", — titlurile acestor gazete fiind împrumutate dela Ruşi: „Curierul Europei" şi „Albina Nordului". Opera istorică şi literară a lui Asaki, ca şi începuturile istorice ale lui Mihail Kogălniceanu (1817—1891), oglindesc influenţa lui Karamzin; prefaţa *Istoriei Statului Rosienesc* a acestui mare istoric şi scriitor rus inspiră *Cuvântul introductiv la cursul de Istoria Naţională,* rostit de Kogălniceanu la 24 Noembrie 1843, la Academia Mihăileană din Iaşi. La 1832, Asaki traduce în româneşte *Istoria Imperii Rosiene* a lui Kaidanov [121]), pe care o dedică generalului Kiseliov. De altfel, el îşi începe activitatea literară cu o odă dedicată împăratului Alexandru I al Rusiei. In calitate de codirector al teatrului din Iaşi, cărturarul scrie piese de teatru, printre care drama istorică: *Elena Dragoş de Moldavia,* aducând pe scenă pe domniţa lui Ştefan cel Mare, căsătorită cu ţareviciul Ioan al Moscovei. El scrie mai târziu o piesă în două acte: *Petru I, ţarul Rusiei la Iaşi,* apoi o nuvelă: *Lupta Moldovenilor cu cavalerii teutoni,* şi o cronică romantică despre lituanul Svidrighelo; în sfârşit, el povesteşte şi despre *Mazepa în Moldova,* hatmanul Ucrainei, cântat în versurile lui Byron şi Puşkin, precum şi de Gottschall şi Iosef Fric. Sub influenţa rusă Asaki mai scrie *Invăţătură*

---

121) Comp. şi „Curierul Românesc", 1832, nr. 91, p. 358.

cristiană (1896) şi traduce poezia lui Jukovski: *Cimitirul satului.* In ce priveşte, însă, pe Mihail Kogălniceanu, membru al Societăţii de istorie şi antichităţi din Odessa, revistele redactate de el: „Dacia literară" şi „Arhiva Românească", sunt pătrunse de un spirit cald de prietenie româno-rusă şi dorinţă de a cunoaşte trecutul legăturilor patriei sale cu marea Rusie; de altfel, pentru prima oară istoricul cercetează *Letopiseţele Moldovei,* ca să contribuie la studiul istoriei lui Petru cel Mare (1845).

Un admirabil traducător al fabulelor lui Krîlov, Izmailov şi Dmitriev a fost Alexandru Donici (1806—1866)[122]). El a mai tradus poemul lui Puşkin, *Ţiganii,* publicat la tipografia lui Eliade Rădulescu din Bucureşti; Vasile Alecsandri foloseşte un fragment din această traducere în *Istoria unui galben;* de asemenea versurile lui Donici: *Păsărică mică,* sunt imitate după o poezie populară a lui Puşkin. In colaborare cu C. Negruzzi şi cu cheltuiala lui Al. Sturdza-Miclăuşanul, Donici traduce şi publică la Iaşi, la 1844, *Satire şi alte compuneri* ale scriitorului rus Antioh Cantemir (ediţia II-a la 1858).

Prieten cu Donici a fost Costache Negruzzi (1808—1868)[123]), cel mai fin prozator al acelei epoci. Cunoscând în exil pe Puşkin, el s'a simţit atras de literatură; cu prilejul morţii celebrului poet, la 1837, Negruzzi a tradus poezia sa *Şalul Negru* şi schiţa *Cârjaliul,* consacrată faimosului haiduc de pe vremea Eteriei din 1821, care n'a fost de loc — adaugă traducătorul — un tâlhar romantic à la Salvator Rosa.

---

122) G. Bezviconi, *C. Stamati, op. cit.,* p. 48 şi urm. Fabulele lui Krîlov au mai tradus Ion Sârbu (1830—1868) şi Alexe Nacu (1832—1915), care a tradus din Alecsandri în ruseşte şi din Lermontov în româneşte. Poemul *Ţiganii* au mai tradus A. Bortkievici şi C. Iordăchescu (1924), I. Popovici (1930) şi I. Buzdugan (1935), iar versurile lui Puşkin — P. Halippa, S. Nica ş. a.

123) Idem, *C. Negruzzi,* „Cetatea Moldovei", II—III, 1942.

O nuvelă a lui Negruzzi poartă titlul rusesc: *Scacica* (O alergare de cai). El a tradus după lucrarea lui Saveliev și a publicat *Călătoria arabului patriarh Macarie* (1844, în „Propășirea"), care pe vremea lui Vasile Lupu a vizitat Principatele Dunărene, trecând la Moscova, și a revăzut, apoi, *Descrierea Moldovei* a lui Dimitrie Cantemir. Negruzzi imită două poezii ale lui Pușkin, în versurile sale: *Gelozie* și *La Maria.* Dar și în întreaga sa proză, și mai ales în nuvela istorică *Alexandru Lăpușneanu,* ca și în *Aprodul Purice* [124]), se simte influența creației lui Pușkin, Lăpușneanu fiind un *Boris Godunov* al literaturii românești.

Romanul de mare succes în acea perioadă este *Ivan Vîjighin,* de Fadei Bulgarin, tradus de mai multe ori: la 1840, de pitarul Teodosie și de G. Aronianu, apoi de Dimitrie Vasilievici, la 1852—1854 (patru volume). Tot la 1840, a apărut, tradus de D. A. Dio: *Viața femeiască în câteva ceasuri,* a baronului Brombeus. *Viscolul* lui Pușkin a fost imitat anonim, sub titlul de *Rătăcire,* în „Calendariu" bucovinean din 1854 Influențe rusești ,fie chiar indirecte prin traduceri franceze, se observă la Gheorghe Coșbuc, Duiliu Zamfirescu, Mihail Eminescu, Vasile Conta, Mihail Sadoveanu [125]) și alți scriitori contemporani [126]).

Bogdan Hasdeu (1838—1907), mai ales prin începuturile sale literare și științifice, este un produs al mediului rusesc, ca și mai toți ceilalți emigranți politici din Rusia. In tinerețe, Hasdeu imită pe Pușkin și Lermontov [127]).

Constantin C. Stamati-Ciurea (1828—1898) scrie românește și rusește, dar și în alte limbi, fiind influen-

---

124) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.*, p. 285.
125) *Literatura în Uniunea Sovietică,* „Veac Nou", 4 August 1945.
126) E. Dvoicenco, *L'influence, op. cit.*, p. 36, și „Revista Fundațiilor Regale", *op. cit.*, p. 77 și 81.
127) Idem, *Inceputurile literare ale lui B. Hasdeu,* București, 1936, și „Revista Fundațiilor Regale", *op. cit.*, p. 81.

ţat de Turghenev şi Gogol[128]). Romancierul Dimitrie Moruzi (1850—1914)[129]), dar mai ales Constantin Stere prezintă puternice influenţe ale literaturii ruse. Axente Frunză (1860—1933) traduce din autorii ruşi, Goncearov: *Oblomov*, Cehov: *Oamenii de prisos*, Korolenko: *Fără grai*, Gorki: *Copilăria mea* şi alţii. Cititorii români manifestă totdeauna un interes viu pentru literatura rusă, încât putem înregistra în perioada modernă a evoluţiei scrisului românesc numeroase traduceri din operele principalilor autori ruşi. Astfel, din scrierile lui Puşkin: *Fiica căpitanului* (de Grozescu, în revista „Familia", apoi în broşură, 1900, G. Rareş, G. Botez şi I. Răcăciuni, 1938), *Nuvele alese* (de I. Hussar), *Duelul* (de P. Stănescu), *Dubrovski* (de Vlădescu, 1909), *Haremul* (de G. Carp, 1910), *Dama pe pică* (de Constantinescu-Delabaia, 1915), *Boris Godunov* (de Gr. Avakian şi I. Dimitriu, 1937), precum şi alte traduceri din revistele „România" (1884), „Flacăra" (1922), „Lamura" (1924), „Nădejdea" (1[illegible]2)...

Gogol intră în literatura românească prin adaptarea capodoperei sale în piesa lui P. Grădişteanu: *Revizorul general*, la 1874, despre care vorbeşte Odobescu în *Pseudocynegeticos*. Vreo zece ani mai târziu apare o serie de traduceri în gazete şi în broşuri: *Vecinii şi Strigoaica* (Sibiu, 1886), *Taras Bulba* (G. Tăuşan, 1898, şi L. Brândză, 1908), *Insurătoarea* (trad. de A. Gjers, 1899), *Memoriile unui nebun* (de B. Marian, 1899). Dela 1908 traducerile din scrierile lui Gogol se înmulţesc: *Revizorul* se traduce de două ori (de Dunăreanu şi Alexandrescu-Dorna, 1909, pe lângă traducerile lui Wechsler din 1904 şi Morozov din

---

128) G. Bezviconi, *C. Stamati*, *op. cit.*, p. 86.
12[illegible] [illegible]m, în „Cetatea Moldovei", VIII—IX, 1942.

1906), *O noapte de Mai* (de V. Caraivan, 1909, şi Z. Ionescu, 1915), *Memoriile unui nebun* (de Duscian), *Hatmanul* (de Belinski, 1910), *La şezătoare în Ucraina* (de M. Ionescu, 1913) şi multe altele. Din proza lui Lermontov: *Un erou al timpului nostru* (de B. Marian, 1909) şi *Fatalistul* (în rev. „Familia"). Din scrierile lui Turghenev amintim principalele traduceri: *Un cuib de nobili* (1905, de Lucia Sabotici, E. Cerbu, S. Leonard), *Părinţi şi copii* (de Duscian, Rareş), *Memoriile unui om de prisos* (de N. Einschlay, 1906, Constantinescu-Delabaia, 1915); *Mumu* (de B. Roiu, N. Grigoriu), *Fum* (de Constantinescu-Delabaia, 1914), *Asia* (de N. Pastia, 1909) şi altele. Din operele lui Dostoevski: *Umiliţii şi ofensaţii* (în „Românul", 1885, apoi în volum, de Al. Iacobescu), *Crimă şi pedeapsă* (de M. Canianu, 1899 — 1902, apoi de S. Avramov), *Suflet de copil* (de N. Daşcovici, 1909), *Fraţii Karamazov* (de G. Rareş, 1921), *Precocii* (de N. Daşcovici, 1923), *Netocika, O femeie blândă, Iubire tragică* (de G. Rareş), *Cine-i vinovat?* (de Alice Gabrielescu). Din operele lui Lev Tolstoi traducerile sunt mult mai numeroase, încât cităm doar cele mai importante: *Inviere* (de I. Duscian, 1910, G. Rareş, 1928), *Cadavrul viu* (de Gr. Avakian şi Florenţiu, 1928), *Război şi pace* (de E. Darzeu, G. Rareş, 1918, A. Corbul), *Ana Karenina* (de E. Darzeu, Ana Botez, 1928), *Sonata Kreuzer* (de M. Gheorghiu, 1908, L. Dauş, 1909, G. Rareş, 1928), *Moartea lui Ivan Iliici* (de G. Rareş, 1928), *In ce constă credinţa mea* (de I. Duscian, 1924), şi altele. Scrisorile lui Tolstoi adresate din Bucureşti în timpul războiului Crimeii au apărut în revista „Viaţa Românească (1928)[130]), iar recent V. Harea a publicat o carte despre filosofia marelui scriitor. Din

---

130) Din scriitorii ruşi au lăsat fragmente literare despre legăturile ruso-române: Zagoskin, Mordovţev, Leskov, Korolenko, Vsevolod Krestovski, Vasile Nemirovici-Dancenko ş. a.

proza lui Vladimir Korolenko s'a tradus: *Muzicantul orb* (de El. Socor, 1908), *Nuvele siberiene* (de I. Hussar, 1908), *Marea* şi *Noaptea de Paşti* (de G. Carp şi Quidam, 1911), *Noaptea* (de Roman Stere), *Visul lui Macar* (de N. Dunăreanu). Din schiţele şi nuvelele lui Cehov au tradus, mai ales după 1908, N. Dunăreanu, L. Brândză, I. Duscian, C. Sfat, R. Boureanu, Cruceanu, Sofia Dobrogeanu-Gherea, M. Sevastos, G. Carp, M. Dima, E. Pasenti, T. Lăzărescu, G. Balinski, G. Vlădescu... In sfârşit, traducerile din operele lui Maxim Gorki apar în româneşte dela 1895, înmulţindu-se după 1905; în ziare, reviste şi broşuri găsim: *Vagabondul şi tovarăşul meu de drum* (de P. Neagoe, 1895), *Scene din viaţa vagabonzilor* (de G. Carp), *Nuvele* (de Lia Hîrsu), *Omorul* (de S. Nădejde, 1911), *Revelionul* (de Luca şi Damianov, 1909), *Jertfele iubirii* (de G. Ionescu-Olt, 1910), *In temniţa* (de Albatros şi Paukerov, 1905), *Parveniţii* (de L. Brândză, 1906), *Nuvele* (de H. Petra-Petrescu, 1906), *Omul* (de A. Luca, 1908), *Malva* (de M. Gaspar, 1906), *Stăpâni şi robi* (de G. Moscu, 1910), *Azilul de noapte* (de I. Nădejde, 1904), piesă care s'a jucat pentru prima oară pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti la 31 August 1915, *Printre străini* (de S. Casvan), *Conovalov* (de A. Florescu, Răduţ, 1910, Rădulescu), *Manea* (de O. Călin şi I. Nour, 1910, I. Pas şi S. Casvan) *Căsnicia Orlovilor* (de R. Streitman, 1915), *Lepădăturile societăţii* (de N. Rădulescu-Niger, 1921), *Mizeria unei copile* (de P. Dima, 1916), *Sufletele desnădăjduite* (de D. Zavalide, 1913) şi altele.

Astăzi, un traducător bun este R. Donici, iar din poeţi — Vladimir Cavarnali, George Lesnea şi Nicolae Costenco. Din traducătorii poeziei româneşti în ruseşte amintim pe Vasile Laşcov (1860—1933) şi Olga Gordon. Poporanismul profesorului Stere şi al criticului literar G. Ibrăileanu, inspi-

rat de gânditorii ruşi Cernîşevski, Gleb Uspenski, Peşehonov, Lavrov, Mihailovski şi alţii, s'a promovat prin revista „Viaţa Românească", pe când criticul socialist Gherea-Dobrogeanu (1855—1920), un emigrant politic din Harcov, îşi propaga ideile prin revista „Contemporanul". Un emigrant politic, colaborator al revoluţionarilor Neceaev şi Bakunin, a fost publicistul Zamfir Ralli-Arbure (1848—1933)[131]. Asupra tinerilor poeţi români, au o mare influenţă versurile lui Puşkin şi creaţiile proletariene ale lui Maiakovski şi Esenin. In timpul din urmă înregistrăm numeroase traduceri din literatura sovietică ,din scrierile lui Gorki, Maiakovski, Alexei Tolstoi, Şolohov, Ehrenburg, Tihonov, Fadeev, Serafimovici, Gladkov, Gorbatov, Leonov, Simonov, Korneiciuk, Prişvin, Vanda Wasilewska, Ostrovski, Soloviov, Vişnevski, Grossman, Ceapîghin, Utkin şi alţii. Aceste opere găsesc o apreciere aleasă la cititorii români.

---

131) G. Bezviconi, în „Analele Moldovei", 1942. I. C. Atanasiu, *Mişcarea socialistă în România,* Bucureşti, 1932. Valeriu Şt. Ciobanu, *Poporanismul* (mss.), 1945.

IV.

Relații politice în trecut

Secolul al XVII-lea a inaugurat o nouă perioadă în schimburile diplomatice ruso-române. La 1624, la Moscova pleacă o solie a domnitorului Țării Românești, Alexandru Coconul, reprezentat prin cărturarul Luca Ciprianul, cunoscutul mitropolit[132]). Mai amintim, că episcopul contemporan, Ghenadie al Transilvaniei, era originar din Putivl, iar arhiepiscopul aceleași provincii, Orest, a pribegit în Moldova; acolo el a primit hrisovul cu permisiunea de a trece în Rusia, unde găsim mulți reprezentanți ai clerului român, chiar din Banat și din Brașov, cerând un ajutor material[133]). Unii din acești fruntași ai vieții spirituale, ca de pildă Sava Brancovici[134]), mitropolitul din Alba-Iulia, care a vizitat Moscova la 1668, servesc cauza politicei rusești în Balcani, ce se suprapune vechii politici bizantine[135]). Misiunea Rusiei, ca ocrotitoare a popoarelor pravoslavnice, se contura din ce în ce mai mult. Patriarhul Ierusalimului, Paisie, a încercat chiar să stabilească, la 1649, un acord între țar și domnitorul Vasile Lupu[136]).

In această vreme se realiza, însă, o legătură de state din sectorul nostru european: Ucraina, condusă de hatmanul Bogdan Hmelnițki[137]), se unea cu Mos-

132) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.,* p. 71 și urm.
133) *Ibidem,* p. 73 și urm. S. Dragomir, *op. cit.,* p. 1098 și urm.
134) Marina Lupaș, *Sava Brancovici,* „Anuarul Institutului de Istorie Națională", Sibiu, 1942, p. 1—119.
135) N. Iorga, *Histoire des relations,* op. cit., p. 75 și urm.
136) Silviu Dragomir, *ibidem.*
137) N. Petrovski, *B. Hmelnițki,* Moscova, 1944.

cova. In ajunul evenimentelor istorice, hatmanul ținea să-și asigure prietenia Moldovei, prin căsătoria fiului său, Timuș, cu fata lui Vasile Lupu, Roxandra. Domnitorul, fiind socrul prințului Radziwill, unul din magnații poloni, a refuzat cererea. Atunci, la 1650, cazacii au invadat partea de Răsărit a Moldovei. Mitropolitul Varlaam a plecat la Cihirín, căutând să împace pe hatman. Căsătoria Roxandrei cu Timuș a avut loc la 1652, la Iași [138]), capitala Moldovei, descrisă încă din 1593 de negustorul rus Trifon Korobeinikov [139]), iar în acea epocă — de Arsenie Suhanov și de Pavel din Alep, feciorul patriarhului Macarie al Antiohiei, care și el, fără să se grăbească, se îndrepta spre Moscova [140]). Timuș l-a sprijinit pe socrul său, când acesta a fost izgonit din domnie de logofătul Gheorghe Ștefan, dar a fost ucis în această luptă (1653).

In anul următor, cazacii au intrat în supușenia Rusiei. Ucraina, ca stat de sine stătător, a încetat să existe, deschizând Moldovei posibilitatea de a trata direct cu Moscova, ceea ce — puțin mai înainte — s'a încercat chiar prin intermediul lui Bogdan Hmelnițki [141]). Noul domnitor, Gheorghe Ștefan, a și trimis acolo la 1656, o solie, compusă din mitropolitul Ghedeon și logofătul Grigore, cari sprijiniți de patriarhul Antiohiei au reușit să încheie primul tratat de alianță cu Rusia. Pierzând tronul (1658), Gheorghe Ștefan a vizitat el însuși Moscova [142]), așezându-se apoi la Stettin.

---

138) N. Iorga, *Histoire des relations*, op. cit., p. 78 și urm.

139) *Descrierea călătoriei din Moscova la Țarigrad*, 1594, și „Arhiva", Iași, 1889, p. 762—764.

140) Belfour, *Travels Macarius*, Londra, 1829—1836. Comp. „Revista Palestinei" și trad. lui Șt. Berechet (București, 1921).

141) V. Șenkevici, *op. cit.*, p. 11.

142) I. Arseniev, *Domnitorul Moldovei Gheorghe Ștefan și relațiile lui cu Moscova*, „Arhiva Rusă", 1896, vol. I; A. Papadopol-

După bătălia dela Hotin, unde la 1673 regele polon Ioan Sobieski a sdrobit pe Turci, domnitorii Principatelor au cerut printr'un sol, ca țarul să-i primească în supușenie. Propunerea s'a acceptat la 10 Martie 1674, voevodul rus Hovanski și cazacii lui Romodanovski și ai hatmanului Ivan Samoilovici urmând să sprijine pe Români împotriva Turcilor. Dar evenimentele de mai târziu n'au admis consolidarea acestor tratative [143]).

In anii 1677—1678 oștirile Principatelor s'au îndreptat împotriva Cihirinului, noii domnitori fiind siliți să asculte pe sultan. Asediul Vienei de Turci, în rândurile cărora a trebuit să se afle și Gheorghe Duca al Moldovei, — sdrobirea necredincioșilor cu ajutorul lui Ioan Sobieski, — a provocat la sfârșitul acestui episod regretabil, în primele zile ale anului următor — 1684 — pierderea tronului Moldovei de către Duca. Pentru două luni, Ștefan Petriceicu s'a întors în țară și numai din cauza ciumei ce bântuia aici, trimisul său, mitropolitul Dosoftei, n'a putut să ajungă decât la Kiev, deși trebuia să continue tratativele din 1674; de asemenea, Șerban Cantacuzino, domnitorul Munteniei, pierzând încrederea în politica austriacă, a căutat și el să stabilească un acord de alianță cu Moscova [144]).

Urmează o perioadă nouă de relații politice dintre Ruși și popoarele din Sud-Estul european. Incepe declinul puterii Poloniei și imperiul Habsburgilor,

---

Kallimah, *Despre Gheorghe Ștefan*, București, 1886; D. Ionescu, *Tratatul încheiat de Gheorghe Ștefan cu Rușii*, „Revista Istorică Română", 1933, III; S. Dragomir, *op. cit.*, p. 1092 și urm.

143) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.*, p. 92, comp. *Colecția de legi ale imperiului,* IV, p. 591—594; Mitilineu, *Colecțiune*, p. 71; D. Sturdza, *Acte și Documente,* I, p. 9—12.

144) D. Dragomir, *op. cit.*, p. 1109, 1118 și urm. Comp. și: P. P. Panaitescu, *Pribegia lui Constantin Șerban Basarab și a lui Ștefan Petriceicu și testamentele lor,* „Analele Academiei Române", București, 1939.

care i se substitue, încearcă să surpe legăturile prietenești dintre Moscova și Români, ai căror soli se îndreaptă prin Transilvania spre Rusia[145]). Ca rezultat, Vasile Golițin, favoritul regentei moscovite Sofia, întreprinde campaniile din Crimeia (1687—1689) astfel, după cucerirea țaratelor tătărești Kazani și Astrahani (1552—1557), inaugurând acțiunea de înaintare împotriva Turcilor, suveranii hanului Crimeii și al Bugeacului. Paralel cu aceasta se împletesc tratativele politice foarte complicate dintre Polonia, Germania, Veneția și chiar Principatele Dunărene, care mențin legăturile diplomatice prin acelaș for autoritar, biserica[146]). Aliații visează la izgonirea Turcilor din Europa, prezența lor fiind o piedecă pentru desvoltarea bogățiilor naturale ale peninsulei traco-ilirice[147]).

Sub domnia lui Antioh Cantemir (1695—1700), a trecut prin Iași cunoscutul diplomat rus Procopie Voznițin[148]). Mai târziu, letopisețul moldovenesc amintește pe Ceredaev, apoi pe Dimitrie Golițin, care a asistat la botezul fiului lui Constantin-Vodă Duca[149]). Toți aceștia sondau terenul unor legături care se intensificau din ce în ce mai mult, întemeindu-se pe tradițiile create prin comunitatea unor năzuinți din trecut.

Lupta de mai mulți ani dintre Rusia și Suedia l-a adus pe regele Carol al XII-lea din Nordul Europei la Poltava. Armata lui a fost sdrobită (1709) și rămășițele ei s'au ascuns dincoace de Nistru, în cetatea

145) S. Dragomir, *ibidem.*

146) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.,* p. 106 și urm. I. Moga, *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a țărilor române la sfârșitul secolului al XVII-lea,* Cluj, 1933.

147) Marx-Engels, *Opere,* vol. IX, p. 374.

148) I. Neculce, p. 267.

149) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.,* p. 108, comp. I. Neculce și N. Costin.

Bender, vechea Tighină[150]), la 1538 ocupată de Soliman Magnificul. Carol al XII-lea s'a aşezat în lagărul său din apropierea cetăţii, la Varniţa; acolo l-a vizitat nefericitul său aliat, regele polon Stanislas Leszczynski, şi a venit să moară bătrânul hatman al Ucrainei, Ivan Mazepa[151]). Prin apropiere s'au mai aşezat cazacii pisarului şi succesorului hatmanului, Filip Orlic, pribeagul de mai târziu de prin Suedia, Franţa şi Turcia, precum şi Polonii şi Tătarii voevodului Iosif Potocki[152]).

In aceste împrejurări, războiul dintre Rusia şi Turcia nu putea să nu izbucnească. Partidul „creştinesc" din Iaşi, condus de mitropolitul Ghedeon şi hatmanul Antioh Jora, promitea lui Petru cel Mare un ajutor de 10.000 Moldoveni şi 15.000 de ostaşi din alte neamuri, în cazul venirii Ruşilor în ajutorul Moldovei[153]). Iar reprezentantul lui Carol la Constantinopol, contele Ponjatowski, a reuşit să determine pe Turci să declare război Ruşilor. In Ianuarie 1711, hanul Crimeii trecu hotarele Rusiei.

Domnitorul Moldovei Dimitrie Cantemir, care şi-a petrecut mai mulţi ani de viaţă la Constantinopol, era considerat partizanul Turcilor. In Moldova a sosit, probabil ca simplu informator, medicul lui Petru cel Mare, grecul Polical. Cantemir însuşi se grăbi să tri-

---

150) *Ibidem*, p. 100 şi urm.; *Carol XII, Petru cel Mare şi ţările noastre*, „Analele Academiei", Mem. Secţ. Istorice, t. XXXIII, p. 1—57, şi *Charles XII à Bender*, „Rev. Hist. du Sud.Est Europ.", 1926, p. 81—89. A. Amiras, *Cronica şederii lui Carol XII la Bender*, „Studii şi documente", vol. XII. V. Mihordea, *Carol XII la Tighina*, „Analele Academiei", Secţ. Ist., 1943, s. III, t. XXV, mem. 9.

151) D. Bantâş-Kamenski, *Viaţa lui Mazepa*, Moscova, 1834. O biografie, de T. Umaneţ, 1897, şi P. Rossiev, *Locul unde a murit* (Tighina) *şi a fost înmormântat* (Galaţi) *Mazepa*, „Vestitorul Istoric", 1906, vol. VI, p. 902. B. Krupniţki, *Hatmanul Filip Orlik (1672-1742)*, „Lucrările Institutului de Ştiinţe Ucrainean", Vrşovia, 1936. vol. XLII.

152) N. Iorga, *Histoire des relations*, op. cit., p. 112.

153) *Ibidem*, p. 114.

meată la Ruşi doi emisari, în persoana lui Ilie Abaza şi a lui Ioan Merescul, mai târziu stabiliţi în Rusia. La 23 Aprilie 1711, aceştia au semnat un tratat preliminar de alianţă, recunoscând autonomia Moldovei, restabilirea drepturilor ei asupra cetăţilor ocupate de Turci, păstrarea regimului statal şi fiscal, colaborarea militară şi unele asigurări privind personal familia Cantemir[154]). A urmat apoi, în Mai, tratatul definitiv, iscălit de visternicul Ştefan Luca, cumnatul cronicarului Ioan Neculce, care descrie pe larg toate aceste evenimente, în calitate de martor ocular.

La 1 Iunie 1711[155]), comandantul rus, Şeremetev, a trimis din Moghilău o trupă de 3.000 ostaşi şi 500 cavalerişti moldoveni, conduşi de Apostol Chigheciu, ca să vină în ajutorul lui Cantemir, care, îndată, lansă un apel către popor. La 17 Iunie, Şeremetev intră în Iaşi. Cu totul pe neaşteptate ,sosi acolo însuşi Petru cel Mare, însoţit de Moldovenii Savin Zmuncilă şi Pavel Rugină. Impăratul, întâmpinat cu mare bucurie de popor[156]), vizită capitala Moldovei. Il înconjurau: cancelarul Golovkin, Goliţin, Dolgorucov, Şafirov şi numeroşi fruntaşi din Sud-Estul Europei, — Sava Raguzeanul, Castriot, trimisul domnitorului Constantin Brâncoveanu, spătarul Toma Cantacuzino, trecut, împreună cu David Corbea, din oştirea valahă în cea rusească, şi mulţi alţii, cari recunoşteau în acţiunea marelui împărat zarea eliberării lor apropiate.

154) *Ibidem*, p. 116, comp. *Colecţia de legi*, IV, p. 659; Mitilineu, p. 74; Sturdza, p. 15 şi urm.

155) *Ibidem*, p. 118 şi urm.

156) V. Senkevici,, *op. cit.*, p. 12, comp. I. Neculce. „Moldavia — declară M. Kogălniceanu — vede figura cea mai măreaţă din toate, a lui Petru cel Mare", iar C. Calmuschi (*Relaţiile politice ale Ţărilor Române cu Rusia*, Galaţi, 1911, p. 45) adaugă: „Un curent pentru Rusia începuse a se forma în Ţările Române înainte de Petru cel Mare; el devenise aşa de puternic în timpul lui Petru, încât mai toată boierimea Moldovei şi Munteniei trecuse de partea lui, îndată ce declarase războiul din 1711".

Activitatea armatei se desfăşura mult mai restrâns[157]). Nemulţumit de favorurile acordate rivalilor săi, Dimitrie Cantemir şi generalul Toma Cantacuzino, domnitorul Brâncoveanu, în loc să vină în ajutorul Ruşilor, se înapoiă la Târgovişte şi — după victorie — livră Turcilor proviziile pregătite pentru armata rusească. Din flanc, Ruşii au fost atacaţi de Tătari. La Stănileşti, în apropierea Huşilor, numai o pace forţată de împrejurări şi în ciuda protestelor lui Carol al XII-lea, salvă situaţia.

Dimitrie Cantemir a fost silit să părăsească ţara.

---

157) Pentru campania din 1711 sunt interesante scrierile contemporane: M. Şcerbatov, *Jurnalul împăratului Petru cel Mare*, 1770—1772, şi *Istoria războiului suedez, corectată de mâna lui Petru cel Mare*, 1870; B. Şermetev, *Jurnalul militar de campanie, 1711 1712*, 1890; comp. şi A. Mîşlaevski, *Feldmareşalul Şeremetev şi jurnalul sau*, 1898, precum şi: A. Petrov, *Adversarul lui Petru cel Mare în Turcia*, „Vestitorul Istoric", 1894, vol. VI; Filip Brunn, *Urmele taberei lui Carol XII lângă Bender, în satul Varniţa*, „Notiţele Comitetului Statistic Regional al Basarabiei", Chişinău, 1867, vol. II, p. 555; E. Belov, *Despre campania de pe Prut a lui Petru cel Mare şi despre autenticitatea scrisorii sale către Senat*, în „Vechea şi Noua Rusie", 1876, vol. III, p. 404 şi urm.; Iunacov, *Petru cel Mare la Poltava şi dincolo de Prut*, „Vechimea Rusă", 1909, vol. VI; despre Carol XII la Tighina, P. Iurcenco, în „Notiţele Societaţii de istorie şi antichităţi din Odessa", 1877, vol. X, p. 452 şi urm.; Andreev, *Impărăteasa Ecaterina I*, în „Secolul al XVIII-lea", de P. Bartenev (Moscova, 1869). Comp. şi lucrările lui Brückner, Ustrialov, Lambin, Golikov, Krekşin, O. Mankalovski (Lvov, 1903), A. Bîkov (corespondenţa, 1873—1899), corespondenţa lui Şeremetev (Moscova, 1878); J. Moreau de Brassey, *Insemnări despre campania de pe Prut*, „Contemporanul", 1837 (ed. Al. *Puşkin); N. G., Petru cel Mare pe malurile Prutului*, „Revista Ministerului Instrucţiei Publice", 1847, Nr. 1—2; A. Kociubinski, *Noi şi ei (1711 1878)*, Odessa, 1878, şi *Relaţiile Rusiei cu Slavii de Sud şi Românii pe vremea lui Petru cel Mare*, „Revista Ministerului Instrucţiei Publice", 1872, *(Ostermann şi împărţirea Turciei*, ş. a.), M. Kogalniceanu, *Fragments tirés de chroniques moldaves et valaques pour servir à l'histoire de Pierre le Grand, Charles XII*, etc., 1845; T. Holban, *Noi ştiri despre luptele ruso-turce din 1711*, „Cercetari Istorice", Iaşi, vol. XIII—XIV; C. C. Giurescu, *Une relation inédite sur la campagne de Pierre le Grand en Moldavie*, „Mélanges d'histoire générale", Cluj, 1927; A. Boldur, *Expediţia dela Prut din 1711* şi *Jurnalul lui Petru cel Mare, ca izvor de informaţie pentru Istoria Românilor*, „Studii şi Cercetări Istorice", Iaşi, 1944, vol. XIX. Despre războiul lui Münich, comp. lucrarea lui A. Baiov (Petersburg, 1906).

Urmat de vreo 4.000 de curteni şi ostaşi, alături de Sârbii şi Muntenegrenii pribegiţi, el s'a aşezat în Rusia ospitalieră, în părţile Harcovului, unde, în special prin stăruinţa cancelarului Golovkin, i s'au conferit moşiile fostului general Szydlowski. Istoricul N. Bantâş-Kamenski[158]) completează ştirile hatmanului Neculce, despre cei cari l-au urmat pe domnitor în bejanie. Nereuşita acestei campanii, fuga lui Cantemir şi omorul sălbatec al lui Constantin Brâncoveanu cu feciorii săi, la Constantinopol, au zădărnicit pentru câtva timp desfăşurarea relaţiilor ruso-române.

Noul război împotriva Turcilor, pornit ca rezultat al intrigilor din 1735, l-a adus pe comandantul rus Münich, la 19 August 1739, la Hotin, care dela 1715 a ajuns cetate turcească. Cu două zile mai înainte, la Stăuceni, 90.000 de Turci, conduşi de Veli-Paşa, au fost sdrobiţi. In armata rusă se aflau nepoţii de frate ai lui Dimitrie Cantemir, dintre cari Constantin, la 2 Septembrie, intră în fruntea unei avangărzi la Iaşi. Dar nici aceasta nu dură mult: fruntaşii bisericii, conduşi de mitropolitul Antonie, s'au refugiat în Rusia, încât proclamarea împărătesei Ana Ioanovna drept suverană a Principatelor a rămas fără urmări. Austriacii au fost mai puţin norocoşi, pe frontul lor Turcii fiind conduşi de fostul ofiţer austriac contele Bonneval, ajuns paşă turc; atunci, ei au încheiat, fără ştirea Ruşilor, pacea cu Turcii, urmând în curând semnarea de toate puterile beligerante a tratatului dela Belgrad. Analizând aceste evenimente, profesorul C. Calmuschi subliniază, că la încheierea păcii Rusia n'a luat un centimetru din teritoriile româneşti, lucru ce putea face cu uşurinţă: „Împărăteasa Ana Ioanovna se arătă vrednică succesoare a lui Petru cel Mare în simţimin-

---

158) T. Bayer, *Istoria vieţii şi a faptelor domnitorului Moldovei Constantin Cantemir*, Moscova, 1783, cap. III, p. 373 şi urm.

tele ei generoase față de Români. Le-a voit binele, căutând să facă țările noastre neatârnate; n'a putut aceasta, rău nu ne-a făcut niciunul. Ce-ar fi făcut Austria și cât ar fi luat în împrejurări identice?" — se întreabă istoricul nostru.

Relațiile româno-ruse continuă, chiar cele ale Românilor din Transilvania[159]), o dovadă a lor fiind inscripția de pe vechea biserică din Brașov, amintind dărnicia împărătesei Elisaveta a Rusiei. Politica ocrotirii pravoslavnicilor, persecutați drept răzbunare de Turci și mai nemilos, legitima intervenția Rușilor, chiar în privința Românilor din Transilvania; pentru a doua oară această provincie a pricinuit pornirea operațiilor militare împotriva Turcilor și a contribuit la strângerea legăturilor rusești cu Principatele Dunărene[160]). Frământările politice continuară printre Sârbi și Bulgari, iar maiorul Carazin, urmaș al unui Caragea din refugiații lui Cantemir, pregătea terenul unei răscoale în Principate, folosindu-se de prietenia familiei Cantacuzino[161]).

Un crâncen războì izbucni la 1768, provocat de intrigile diplomației austriace și franceze[162]). Primul comandant rus a fost A. Golițin, discipolul lui Eugen de Savoia. Cedând insistențelor Moldovenilor, el s'a grăbit să vină în țară, dar succesele marelui său predecesor nu l-au încununat în luptă. O epocă glorioasă a fost inaugurată de mareșalul Rumeanțov. Primele victorii ale Rușilor au adus, la Petersburg, o delegație a locuitorilor Moldovei, alcătuită din episcopul Inochentie al Hușilor, Ioan Millo, Ioan Palladi și alții,

---

159) N. Iorga, *Histoire des relations*, op. cit., p. 147 și urm. S. Dragomir, *Relațiile bisericești ale Românilor din Ardeal cu Rusia în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1914.

160) *Ibidem*, p. 154.

161) *Ibidem*, p. 155 și urm.

162) *Istoria diplomației*, redactată de V. Potiomkin, Moscova, 1941, vol. I, p. 288.

cari năzuiau să stabilească o nouă ordine în ţară[163]. Trupele ruseşti au ajuns la Bucureşti, înaintând cu ajutorul localnicilor, Ilie Moldovanul, egumenul Damaschin al Argeşului şi Pârvu Cantacuzino[164]. In Noembrie, o delegaţie munteană porni şi ea spre capitala nordică, condusă fiind de mitropolitul Grigorie, Nicolae Brâncoveanu şi Mihail Cantacuzino[165]. Delegaţiile l-au vizitat pe Rumeanţov, apoi, în Martie 1770, s'au prezentat la Petersburg; Palladi a murit în timpul călătoriei. La 28 Martie, delegaţia a fost primită în audienţă de împărăteasă, urmând apoi recepţii şi vizite oficiale[166].

In Ţara Românească luptele se desfăşurau în acelaş ritm; la Bucureşti, guvernul îl conducea Mihail Cantacuzino. Atunci a fost cucerită şi Oltenia, unde vreme de 21 ani, până la 1739, au încercat să se stabilească definitiv Austriacii. Spre deosebire de ei, după cum afirma reprezentantul regelui Prusiei, împărăteasa Rusiei nu intenţiona să transforme Principatele într'o provincie rusească, ele trebuind să alcătuiască un stat tampon[167]. Succesele amiralului Spiridov, care a cucerit arhipelagul Grecesc, strălucitele victorii ale lui Rumeanţov, la Larga şi Cahul (1770), victoria navală dela Cesma ,chiar în primii ani de război, nu corespundeau în totul nevoilor campaniei, încât la 17 Ianuarie 1774 împărăteasa cerea înaintarea oştirilor peste Dunăre. Armele siliră pe Turci să ceară pacea, care s'a şi încheiat în acelaş an, prin tratatul dela Kuciuk-Kainargi, proclamând independenţa Crimeii şi acordând ambasadorilor ruşi la Poartă dreptul de a vorbi în favoarea Principatelor şi a creştinilor din

163) N. Iorga, *Histoire des relations*, op. cit., p. 160.
164) Hurmuzaki, *Documente*, vol. I, supl. I, p. 806.
165) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.*, p. 161—162.
166) *Ibidem*, p. 163 şi urm.
167) *Ibidem*, p. 173, comp. şi C. Calmuschi, *op. cit.*, p. 44—47, 54. 78 ş. a. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. III, p. 302.

Turcia. Nemulţumită, că nu poate profita de Oltenia, trei luni mai târziu Austria, drept recompensă, a ocupat Nordul Moldovei, alcătuind aşa zisa Bucovină [168]), motivând acţiunea sa printr'o necesitate de rectificare a frontierei din Sudul Galiţiei. Intrigile Prusiei opriră pe Rumeanţov să înainteze, şi el propunea să retragă cu totul armata rusă, ca Turcii, în luptă cu Austriacii, să decidă soarta pământului răpit [169]). Evenimentele politice ce-au urmat putem să le urmărim din interesanta corespondenţă a Ecaterinei a II-a cu Iosif al II-lea al Germaniei [170]).

Pacea din 1774 a pus problema unor emigrări masive ale Românilor în Rusia, pentru a-i feri de răzbunarea Turcilor [171]). In *Genealogia Cantacuzinilor* a lui Mihail Cantacuzino [172]) găsim un bogat material despre evenimentele trăite de el şi care l-au silit

168) *Ibidem*, p. 184. Austriacii au încercat să ocupe Moldova la 1716, când generalul lor, Stainville, din Sibiu, a sprijinit acţiunea neizbutită a lui Vasile Ceaur, pe când la 1737, generalul austriac Badeni a pus stapânire pe ţinuturile Putna, Bacău, Neamţ, Roman şi o parte din Suceava. Radu Rosetti, *Amintiri*, vol. I, p. 18. C. Calmuschi (p. 34—35), comp. pe A. D. Xenopol, scrie: „Odata stapână pe Oltenia, Austria se da pe faţă repede cine e. Purtarea ei faţă de locuitorii ţarii este din cele mai tiranice, iar apăsarile mai mari decât sub Turci... Austria, în salbateca ei dominaţie, a mers mai departe decât Turcii, atingând chiar religia ţării". In 1777, pretenţiile austriace au crescut, îndreptându-se iarăşi spre Oltenia. N. Iorga, *Acte şi fragmente*, II, p. 130.

169) Corespondenţa lui Rumeanţov cu generalul Panin, în „Arhiva Rusă", 1865, 1879, 1882.

170) „Arhiva Rusă", 1880. Despre războaiele din 1769—1812 comp. lucrarile lui A. Petrov (1866—1885) şi articolele sale din „Vestitorul Istoric" (1890, Nr. 4—6, 1891, Nr. 1—3, 1892, Nr. 6, 1894, Nr. 6), corespondenţa lui Rumeanţov către Potiomkin, „Vechimea Rusă", 1873, Nr. 7, (D. Maslovski, A. Lazarevski, *ibidem*, 1895—1896), scrierile lui S. Sozonovski (Moscova, 1803), P. Sakovici („Convorbirea Rusă", 1858, Nr. 2—4 ş. a.), autobiografia lui S. Voronţov („Arhiva Rusă", 1876).

171) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.*, p. 176 şi urm.

172) Publicată de N. Iorga, la Bucureşti, la 1902.

să caute refugiu în Rusia[173]). Turcia n'a respectat condiţiile păcii încheiate. Conflictele au provocat la 1787 cel de al doilea război al Ecaterinei, în care s'au distins comandanţii Potiomkin şi celebrul Suvorov. Dispreţuind pe Austriaci, mediocru conduşi de prinţul von Koburg, Moldovenii contemporani, ca Răducanu Rosetti[174]), povesteau cu admiraţie urmaşilor despre victoriile lui Suvorov, la Focşani şi Râmnicul-Sărat, şi despre legendarul său asalt al cetăţii Ismail (11 Decembrie 1790). Tratativele de pace ce-au urmat se duceau la Iaşi, la sfârşitul anului 1791, — cancelarul

173) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.*, p. 189.

174) Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 28: „Bunul meu nu putea să uite cum, o mână de spahii turceşti îl gonise, pe dânsul şi pe toata călarimea austriacă, dela Focşani până aproape de Mărăşeşti. De atunci avea pentru „Nemţi" un dispreţ desăvârşit; zicea că sînt „nişte păcătoşi". In schimb, avea o admiraţie nemarginită pentru Suvorov şi nu se sătura să povestească copiilor despre izbânzile acestuia la Focşani şi la Râmnicul-Sărat, la care fusese de faţă", ca şi la asaltul Ismailului.

Impresia lăsată de Potiomkin în mijlocul Moldovenilor era aşa de puternică, încât o semnalează încă la 1836 scriitorul francez Saint-Marc-Girardin *(Souvenirs de voyage et d'études,* p. 249). Daniil Philippide şi Costanda au dedicat lui Potiomkin opera lor: *Geografia modernă,* publicată la 1791, la Viena. Comp. memoriile lui Charles-Joseph de Ligne („Vechimea Rusa", 1892, Nr. 2—4, de prof. Bilbasov), Langeron, Roger de Damas, lucrările lui M. Şugurov („Arhiva Rusa", 1866, Nr. 2, 1867, Nr. 7, 1877, Nr. 3), A. Samoilov („Arhiva Rusa", 1867), M. Semevski („Vechimea Rusă", XII, XIV), F. Büller („Vechea şi Noua Rusie", 1875, vol. XII), N. Nadejdin (Odessa, 1839) ş. a.; corespondenţa lui Rostopcin către S. Voronţov („Arhiva Rusă", 1876, comp. şi 1878), însemnarile maiorului Raan (1892), *Souvenirs de la comtesse Golovine* (Paris, 1910), Robert Michel, *Potiomkin,* A. Brückner, *Potiomkin* (1891), A. M. L. *Favoritul Ecaterinei* („Vestitorul Istoric", 1892, Nr. 3), Helbig, în rev. „Minerva" (1797—1800), amintirile maiorului Bahteev-Savati, la Gr. Danilevski, în *Potiomkin la Dunare* (1878; autorul unei convorbiri cu N. Golescu: *Principatele Dunărene la 1866,* „Revista Istorică", 1940, VII—IX, p. 244 şi urm.). Despre Suvorov: N. Orlov, *Asaltul Ismailului* (1890), articolele lui Gr. Cernişiov („Arhiva Rusă", 1871, Nr. 3 şi 5), corespondenţa către Potiomkin, de Ribas ş. a., scrierile lui N. Dubrovin (1886), A. Petruşevski (1884), D. Maslovski (1894), A. Andreevski („Vestitorul Istoric", 1908, Nr. 5, p. 558).

Bezborodco[175]) fiind în fruntea delegaţilor ruşi. Intru câtva şi din cauza intrigilor lui Frederic al II-lea, s'a renunţat la ideia creerii unei Dacii noi, pentru nepotul împărătesei, care purta semnificativul nume de Constantin. Moartea prinţului Potiomkin puse capăt planurilor lui grandioase, printre care — poate — sugestia renumitului de Ligne, de a se proclama domnitor al Moldo-Vlahiei[176]).

Prin tratatul de pace, Rusia şi-a stabilit atunci graniţa la Nistru. Un nou val de refugiaţi s'a grăbit să se aşeze pe teritoriile eliberate de Ruşi[177]).

Succesele lui Napoleon la începutul secolului următor, l-au atras în aventura unui război împotriva Ruşilor (1812), care l-a adus la pieire. In cursul pregătirilor pentru această campanie, dârzul cuceritor a căutat să provoace războaiele Rusiei, la Nord cu Suedia, iar la Sud cu Turcia, armata căreia a fost reorganizată de ambasadorul său, generalul Sébastiani. Inlocuirea domnitorilor Principatelor Dunărene, Alexandru Moruzi şi Constantin Ipsilanti, prin Scarlat Kallimah şi Alexandru Sutzo, a grăbit izbucnirea războiului. O notă diplomatică, sprijinită de flota ruso-engleză, a fost satisfăcută la Constantinopol, dar, îndată ce capitala fu întărită, Englezii au fost goniţi; amiralul rus Seneavin a distrus flota turcă la Lemnos.

La 10 Noembrie 1806, Ruşii au trecut graniţa, repede ajungând la Iaşi şi Bucureşti. Totuşi, operaţiile

---

175) „Arhiva Rusă", 1876. Pentru legaturile contemporane, comp.: însemnarile lui Renner, G. Reims (1803), I. Struve (Paris, 1802, „Arhiva Soc. ştiinţifice şi literare din Iaşi", III, p. 196), P. Sumarokov, (Moscova, 1800)...

176) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.*, p. 211.

177) A. Scalkovski, *Schiţa cronologica a istoriei regiunii Novorosia,* 1730—1825, Odessa, 1838, vol. II, p. 331 şi urm.: „Notiţele Societăţii de istorie şi antichităţi din Odessa", 1850, vol. II, p. 665—666, *ibidem,* 1875, vol. IX, p. 319 şi urm.; *Codul de legi,* vol. XXIII, nr. 17008 şi 17018. „Cetatea Moldovei", XI, 1941.

militare ale generalilor Michelsohn, Prozorovski, Bagration şi Kamenski n'au adus la o victorie definitivă. O nouă perioadă a războiului se începe prin acţiunea marelui Kutuzov, care, în toamna anului 1811, distruge armata turcă şi, folosind cunoştinţele sale desăvârşite ale atmosferei Orientului, ajunge la încheierea păcii dela Bucureşti, în Mai 1812[178]). Napoleon se află în drum spre Moscova, unde el împărtăşeşte soarta lui Carol al XII-lea, acelaş Kutuzov fiindu-i adversarul victorios.

Tratatul de pace încheiat la Bucureşti între Turci şi Ruşi, aduce în hotarele Rusiei teritoriul dintre Prut şi Nistru, de atunci denumit Basarabia. In lupta creştinilor împotriva Turcilor (cari foloseau cetăţile Hotin, Bender-Tighina, Akkerman-Cetatea-Albă şi Ismail ca puncte de sprijin împotriva Ruşilor), nu este decât un pas înainte, Principatele neluând parte la tratativele diplomaţiei europene. Egoismul şi nestatornicia lui Napoleon[179]) se manifestă şi ele la orice pas: în Octombrie 1805, în Prusia, el sfătueşte pe P. P.

---

178) G. Bezviconi, *Manuc Bei,* „Din trecutul nostru“, 1938, nr. 54—55, p. 13 şi urm. Numai în timpul ocupaţiei ruseşti din anii 1806—1812, în Principate, s'a închegat viaţa mondena; cartiruirea ofiţerilor în case mari a ajutat la încetarea recluziunii femeilor; s'a operat europenizarea îmbracămintei şi a traiului de toate zilele; Radu Rosetti, *op. cit.,* p. 50, 51, 60 şi 61. Comp.: Langeron, *Journal de la campagne,* „Documente Hurmuzaki“, Bucureşti, 1889, vol. III, „Vechimea Rusă“, 1906, 1907, 1909, „Arhiva Rusa“, 1871, Nr. 11, 1895, Nr. 3, „Revista Slavă“, 1894, „Vestitorul Istoric“, 1891, Nr. 9, 1895, Nr. 12, articole de Şubinski, Brückner, 1903, Nr. 9; A. Mihailovski, *Descrierea razboiului turc din 1806—1812;* Rochechouart (Paris, 1892, S. Zotta, „I. Neculce“, Iaşi, 1912); despre Michelsohn, „Vechimea Rusă“, 1892, Nr. 6, „Arhiva Rusă“, 1899, Nr. 7; despre Prozorovski, *ibidem,* 1899 şi 1906; corespondenţa lui Kutuzov „Revue de Paris“, 1935; N. Dubrovin, în antologia actelor cancelariei imperiale (1890, vol. III); I. Halippa şi R. Rosetti, Arhiva Senatorilor; însemnările călătoriei lui D. Banţâş-Kamenski (1810, trad. Şt. Berechet, 1921; A. Popov (Moscova, 1905), memoriile amiralului Ciceagov (Paris, 1909), „Vechimea Rusă“, 1886—1888, amintirile lui Martos („Arhiva Rusă“).

179) N. Iorga, *Luarea Basarabiei şi Moruzeştii,* „Analele Academiei Române“, tom. XXXIII, Bucureşti, 1910.

Dolgoruki ca Rusia să-şi lărgească hotarele pe socoteala vecinilor, mai cu seamă a Turcilor[180]). Ministrul Prusiei, Hardenberg, propune, la 27 Iulie 1807, o alianţă între Rusia, Franţa şi Prusia, urmând ca Rusia să obţină Moldova şi Valahia până la Olt, Bulgaria, Rumelia, probabil şi Constantinopolul. La Tilsit, dar mai ales la Erfurt, Napoleon opune Principatele Dunărene — Spaniei şi le oferă Rusiei (3 Decembrie 1809), iar la 13 Mai 1810, — arată istoricul Schilder — el declară, la Paris, ambasadorului rus Kurakin, că-i pare bine că Rusia a cucerit Finlanda şi a ocupat Moldova şi Valahia[181]). Astfel, hotarele Rusiei ajung pe Prut.

Un grup de viitori diplomaţi[182]), de origine fanarioto-levantino-română, părăseşte Principatele Dunărene, urmând pe fostul domnitor Constantin Ipsilanti, decedat la 1816, la Kiev. Feciorul domnitorului, generalul rus Alexandru Ipsilanti, sprijinit în taină de ministrul Capodistria, provoacă revolta Eteriei. Mişcarea se desfăşoară în expediţia nereuşită din primăvara anului 1821, în Principate, întreprinsă de Ipsilanti şi Cantacuzino[183]), trezind răscoala poporului român însufleţit de Tudor Vladimirescu, şi el un fost luptător al oştirii ruseşti.

Teroarea Turcilor faţă de creştini provoacă o tensiune permanentă în situaţia din Sud-Estul Europei şi a Orientului apropiat. Beşliii turci menţin acelaş spirit în Principatele Dunărene[184]), Rusia refuzând să reia tratativele diplomatice cu Poarta până la definitiva evacuare a ţării. La 16 Martie 1823, diplomaţii Angliei şi Austriei aduc la cunoştinţa Rusiei că Poarta redu-

---

180) Nicolae Mihailovici, *Prinţii Dolgoruki,* 1901.
181) L. Casso, *La Russie sur le Danube,* Moscova, 1913, p. 74 şi A. N. Popov, *La guerre de 1812,* Moscova, 1905, vol. I, p. 291.
182) A. Necliudov, *Portrete vechi,* Nice, vol. I, 1932, vol. II, 1933.
183) G. Bezviconi, *Eteria,* „Din trecutul nostru", 1935, nr. 25-27.
184) Radu Rosetti, *op. cit.,* p. 121.

sese numărul beşliilor din Principate la 1500, ceea ce nu satisface, însă, pe Ruşi, deoarece beşliii erau mai puternici, în ţară, decât gospodarii — adică domnitorii români, — declară Ion Ghica[185]). In urma întâlnirii împăraţilor Rusiei şi Austriei la Cernăuţi, Alexandru I consimţea a se mulţumi cu reducerea beşliilor la numărul de 1500, dacă ei vor fi puşi sub autoritatea gospodarilor. Rusia apără interesele popoarelor creştine subjugate de Turci, întemeind politica sa pe o serie de demersuri diplomatice, ca încheierea convenţiei dela Akkerman, la 1826, completând tratatul dela Bucureşti din 1812, — şi stabilirea acordului din Londra, la 1827, asigurând în special situaţia Grecilor, precum şi pe acte militare ca distrugerea flotei otomane, la 20 Octombrie 1827, la Navarin.

Purtarea inconsecventă a Turciei determină izbucnirea unui nou şi greu război[186]), la 1828, — încă o vărsare de sânge rusesc pentru cauza creştinilor subjugaţi. Oştirea rusă ocupă Iaşii şi Bucureştii, ia cu asalt Brăila, obţine o victorie la Şumla, ajungând sub

---

185) *Scrisori către V. Alecsandri*, Bucureşti, 1905, p. 405. Vorbind despre viaţa de prin 1840, autorul spune (p. 23) ca pe atunci scriitorii cancelariilor se ziceau *pisari*, şefii de serviciu *nacialnici*, masa de birou se numea *stol* şi şeful de masă *stolonacialnic;* scriptele cancelariei se numeau *ciorna, spravca, otnoşenie, pricaz* şi *sdelca;* ofiţerii se numeau *prapurcici, polcovnici* şi *podpolcovnici*, etc.

186) *Istoria diplomaţiei*, op. cit., p. 404 ş. a.

Comp.: A. Ribeaupierre („Arhiva Rusă", 1877), I. Liprandi *(ibidem)*, P. Grabbe *(ibidem*, 1888), I. Polivanov *(ibidem*, 1877), Mirkovici *(ibidem*, 1890), Zeidlitz *(ibidem*, 1878), I. Iakovenko, *Despre starea actuală a Principatelor Turceşti Moldova şi Valahia*, Petersburg, 1828 (trad. L. Cosma, „Neamul Românesc Literar", 1910), monografiile despre războiul din 1828—1829, de Lukianov (1844), Moltke (1845), Valentini-Blesson (1830); însemnările lui A. Demidov (Paris, 1838, trad. M. Kogălniceanu), Partenie 1837—1847, (trad. Vălenii de Munte, 1910), Porfirie Uspenski (1846), Ioakim Vuici (comp. „Albina Nordului", 1841; trad. Şt. Berechet, 1921), A. Sturdza (1843), W. Kotzebue, A. Duhamel („Arhiva Rusă", 1885); lucrările lui P. Jadovski („Panteonul", 1854 şi 1855), S. Palauzov, *Principatele Române* (Moscova, 1859), I. Kelsiev, *Galiţia şi Moldova* (1868).

comanda lui Diebici — peste Balcani — la Constantinopol. Tratatul de pace, încheiat la Adrianopole la 14 Septembrie 1829, a înapoiat Țării Românești raialele Brăila, Giurgiu și Turnu. Peste acest însemnat câștig teritorial, se suprima darea de *zaherea*, adică de provizii în natură către Turci, și procurarea de salahori pentru lucrările turcești. Se hotăra libertatea absolută a navigației și a comerțului pe Dunăre și pe Marea Neagră, așa dar dreptul de a trece prin strâmtori: acest lucru a adus o puternică înviorare comerțului și agriculturii țării; porturile Brăila și Galați au luat o mare desvoltare. In vederea tocmai a garantării acestei libertăți de navigație, Rușii ocupă delta Dunării și obțin dela Turci ca malul drept al fluviului, dela Ceatal, unde se desfac brațele Chilia și sf. Gheorghe, și până la gura sf. Gheorghe, pe o lățime de „două ceasuri" (vreo 10 km.), să fie nelocuit. Până la plata despăgubirilor de război de către Poartă, Principatele rămân sub ocupația rusească[187]). Această perioadă o descriem, însă, într'un capitol separat, consacrat activității generalului Kiseliov.

Nu ne oprim asupra desvoltării întregii vicți din epoca ce-a urmat „Regulamentului Organic" de după ocârmuirea Principatelor de către generalul Kiseliov. Unii căutau să saboteze această activitate, astfel ca E. Cretzulescu în broșura: *La Roumanie en 1859*, apărută la Paris, alături de alte câteva pamflete. Când un industriaș rus, Trandafirov, a propus la 1843 cercetarea și exploatarea minelor Țării Românești, ceea ce ar fi putut aduce foloase țării dacă convenția ce s'ar fi încheiat era stabilită în bune condițiuni, deși această inițiativă a fost sprijinită chiar de directorul departamentului dreptății Barbu Catargi, totuși unii

187) Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor, op. cit.*, p. 343—344; comp. și: M. Kogălniceanu, *Histoire dela Dacie, de Valaque transdanubiens et de la Valachie,* Berlin, 1837, p. 403.

politicieni au creat o atmosferă imposibilă întreprinderii ,care astfel nu s'a putut realiza; uneori, școlarii au repetat și mai târziu fabula lui Eliade *Măceșul și florile,* raportându-se la această întâmplare. Astfel s'a întârziat propășirea industriei românești, concesionată mai târziu în condiții destul de desavantajoase; amintim printre altele, concesiunea Ofenheim, scandalul din 1868—1870 al concesionarului căilor ferate Strousberg, în care intervenea pentru interesele capitalului german însuși Bismarck, amenințând cu ruperea relațiilor diplomatice[188]), apoi convenția comercială cu Austro-Ungaria, despre care ziarul lui C. A. Rosetti, „Românul", încadrat în doliu, scria la 30 Iunie 1875:

„Ieri 29 Iunie s'a înfipt cuțitul până în mâner în pântecele României: corpul ei palpitând încă, fu îmbrâncit la picioarele contelui Andrassy. Contele Andrassy este domn, suveran absolut al robitei României".

Războiul Crimeii (1853)[189]) și tratatul dela Paris (1856)[190]) ușură accesul intrigilor austriace în Balcani și tendința lor de a contrabalansa influența rusă, Austria fiind împotriva unirii tuturor Românilor într'un singur stat, ea dorind să pună sub stăpânirea ei Principatele Dunărene[191]). Ocupația austriacă din timpul acestui războí era un pas de agresiune germanică împotriva țării, dar chiar ofițerii austriaci[192]) veniți la Iași consideră Principatele drept „un pion avansat al sferei de influență rusească", unde Rușii și-au făcut destule simpatii în îndelungatele șederi,

188) Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României,* București, 1925, p. 17, 23, 51, 64, 79—80.
189) E. Tarle, *Razboiul Crimeii,* Moscova, 1944.
190) N. Iorga, *Histoire des relations, op. cit.,* p. 319.
191) *Ibidem,* p. 319, 330 ș. a.
192) Amintirile lui Moritz von Angeli (Stuttgart, 1900), de Tudor Bucur, în „Revista Istorică", 1944, p. 14.

înnodând relații de prietenie, pe când măsurile autorităților militare austriace erau privite ca măsuri opresive.

Incercând să introducă neînțelegeri între Rusia și Moldova, asigurându-și stăpânirea gurilor Dunării, (înregistrăm tendința de a aduce chiar Basarabia sub stăpânirea austriacă)[193]), Austria stăruie la Congresul dela Paris, ca printre clauzele impuse Rusiei în urma unui război greu, să se introducă cedarea județelor de Sud ale Basarabiei suzeranității turcești, închizându-i-se astfel ieșirea spre marele fluviu. Pe de altă parte, Austria agită chestia Dunării, chiar la 1881, când ajunge să rupă relațiile diplomatice cu România independentă, ca să stabilească, prin umilința acestei țări, un control efectiv asupra navigației dunărene[194]). Cu toate aceste intrigi austriace din timpul războiului Crimeii și de după Congresul dela Paris, marele act al unirii Principatelor, cu temelii care datează dela generalul Kiseliov și „Regulamentul Organic", se înfăptuește în Ianuarie 1859, datorită sprijinului efectiv al Franței și al Rusiei.

La 13 Martie 1871, prin tratatul din Londra, Rusia obține anularea hotărîrilor dela Paris ,din 1856. Mai târziu, când popoarele balcanice se răscoală împotriva nesuferitului jug turcesc, văzând că nu există altă soluție decât războiul, Rusia pornește o nouă luptă pentru eliberarea popoarelor din Sud-Estul Europei. La 11 Aprilie 1877, intrând în România în conformitate cu o convenție încheiată la 4 Aprilie la Livadia între guvernele rus și român, comandantul oștirii ruse adresează populației țării un apel, în care printre altele spune:

„Armata intră astăzi în țara voastră, care nu pentru

193) R. Rosetti, *Amintiri*, vol. III, p. 121.

194) Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 191—206. Protestele lui Grigore Sturdza, Mihail Kogălniceanu, etc.

întâiaş dată a întâmpinat cu bucurie oştirile ruseşti. Vestindu-vă aceasta, vă declar că venim la voi ca vechi prieteni şi voitori de bine; nădăjduesc să găsesc la voi aceeaşi sufletească primire care au arătat-o străbunii voştri oştirilor noastre în trecutele războaie ce le-am avut cu Turcii..."

Românii, sub comanda principelui Carol I, viitorul mareşal al armatei ruse, au venit şi ei ca să lupte la Plevna, alături de armata rusă, frăţia de arme ruso-română obţinând, acolo, o biruinţă nouă[195]). Astfel, România, încă la 11 Decembrie 1876 considerată de sultanul Abdul-Hamid ca o provincie turcească[196]), îşi proclamă independenţa. Nefiind încă recunoscută independentă de Marile Puteri, România nu putea fi admisă la preliminarele de pace dela San-Stefano, unde, datorită intervenţiei Rusiei, la 11 Februarie 1878, prin articolul II al tratatului, Poarta îi recunoaşte această independenţă, articolul XVIII-lea atribuind Rusiei „sandjacul Tulcii" (Dobrogea), cu posibilitatea de a-l schimba pentru Sudul Basarabiei. In urma negocierilor de atunci, care au avut loc într'o atmosferă neprielnică[197]), România, în schimbul Basarabiei de

---

195) *Ibidem*, p. 124, T. Maiorescu subliniază multiplele neajunsuri ale lucrarii alcătuită de statul major român: *Istoria războiului din 1877—1878* (Bucureşti, 1887). Comp. şi p. 132, despre alte scrieri, care falsifică textul telegramei adresate de marele duce Nicolae principelui Carol, la 31 Iulie 1877. Pentru politica regelui Carol I, comp. scrisoarea tatalui său (*Memoriile regelui Carol I al României*, vol. IV, p. 9), despre Rusia — prietenă folositoare, stăpână pe viitor în Orient...

M. Pokrovski, *Problema Orientului dela pacea din Paris până la Congresul din Berlin, Istoria Rusiei în veacul XIX-lea*, 1909, vol. VI; L. Ciceagov (ed. III, 1903), Vl. Sollogub, Vs. Krestovski (1879), Vas. Nemirovici-Dancenko, *Scrisorile din Bulgaria* ale dr. Botkin (1893), însemnările lui N. Abaza (1880—1882), lucrările lui Rüstow (1883), Lurion (1878), Hartmann (1878), Green (1879), Mayer (1877), A. D. Xenopol, *Războaiele dintre Ruşi şi Turci*, Iaşi, 1888 (comp. Kliaciko, Ubicini, Nalèche, d'Ornano, Regnault, Bataillard ş. a.).

196) *Ibidem*, p. 112.

197) *Ibidem*, p. 75—76, 104—168.

Sud, a obţinut Dobrogea, cu un teritoriu redus, fără despăgubiri în bani[198]), şi, pe lângă aceasta, cu condiţia — impusă de Congresul din Berlin — a modificării articolului VII din Constituţie, în sensul toleranţei religioase la exercitarea drepturilor politice. Nemulţumirea generală nu s'a revărsat asupra lui Ion Brătianu, sau a lui M. Kogălniceanu[199]), ci a influenţat spre rău legăturile ruso-române.

Războiul din 1916—1917, oricât de discutat[200]), pentru un scurt timp, a mai refăcut unele stări de lucruri. In memoriile lui Maurice Paleologue[201]), fostul ambasador al Franţei la Petrograd, găsim câteva note interesante referitoare la relaţiile ruso-române. Astfel, Marţi 18 Mai 1915, ambasadorul Franţei menţionă textual următoarea declaraţie făcută de Sazonov, pe atunci ministru de externe al Rusiei, cu ocazia primirii unei telegrame dela Bucureşti:

„Brătianu pretinde a ne dicta legea sa; el vorbeşte de Rusia cu nişte aere arogante, pe care nu le voi tolera... Ştiu chiar, că el spuse în faţa unor diplomaţi străini: „Nu este momentul ca Rusia să-şi impună voinţa". Ei bine, el se înşeală. Rusia este o Mare Putere şi un eşec momentan al armatelor sale nu o va face să uite, ce datorează ea trecutului ei, misiunii sale istorice".

Paleologue răspunde:

„Dacă Brătianu a declarat cele de mai sus, el a greşit. Dar, tocmai pentrucă Rusia este o Mare Putere, ea nu trebue să-şi exagereze exigenţele. Singura problemă care ne interesează este aceea de a şti, dacă concursul României ne este util şi ar fi să-l plătim

198) *Ibidem*, p. 166—167.
199) *Ibidem*, p. 168.
200) *N. Talenski, Primul război mondial*. Moscova, 1944, p. 56—66, comp. *Amintirile lui Lüdendorff*, ed. Moscova, 1923, p. 242.
201) *La Russie des Tsars*, pag. 359..

prea scump abandonând României puțin mai mult din teritoriul străin..."

La 27 Ianuarie 1916 începe negocierea unei convenții militare ruso-române, pe următoarele baze stabilite în prealabil de generalul Alexeev:

1) o armată rusă de zece divizii ar putea fi afectată pentru susținerea României;

2) distanța, greutatea transporturilor, starea căilor ferate române se opun trimiterii acestei armate pe Dunăre, și anume în regiunea cea mai amenințată de Bulgari, adică la Sud de București;

3) armata de susținere va trebui să fie concentrată în Moldova, astfel ca ea să amenințe flancul drept al armatelor austro-germane; această concentrare se va efectua destul de repede;

4) o ofensivă energică va fi imediat întreprinsă spre Nord-Vest, în legătură cu operațiile angajate pe frontul general;

5) armata română va putea astfel întrebuința toate forțele ei pentru a respinge atacul Bulgarilor la Sud și pentru a proteja frontiera din partea Transilvaniei.

Tratativele începute pe această bază pur militară au continuat[202]) până la 17 August 1916, când s'a încheiat tratatul de alianță ruso-româno-anglo-franco-italian, între Brătianu și miniștrii guvernelor aliate la București.

S'au fixat următoarele puncte esențiale în acest tratat: Rusia, Marea Britanie, Franța și Italia, garantau integritatea teritorială a României; ele se angajau în plus de a-i atribui, la pace: Bucovina (afară unor județe), Transilvania și Banatul cu Timișoara...

In schimb, România se obliga de a declara războiLeft Austro-Ungariei și de a rupe toate relațiile economice cu dușmanii actualilor ei aliați.

---

202) Comp. și: Amintirile lui Gavriil A. Bezviconi, în „Din trecutul nostru", VIII-IX, 1939, p. 66 și urm.

O convenţie militară era anexată acestui tratat de alianţă. După această convenţie, Inaltul Comandament Român se obliga să atace forţele austro-ungare la 28 August cel mai târziu, iar armatele ruse se obligau să pornească ofensiva pe întreg frontul austro-ungar şi mai ales în Bucovina, pentru a masca mobilizarea şi concentrarea forţelor române, pe când armatele aliate dela Salonic se angajau de a întreprinde o viguroasă ofensivă în Macedonia, cel mai târziu la 20 August.

Acestea au fost bazele pe care s'a clădit participarea României în trecutul război şi încheierea tratatului de alianţă ruso-român. Frăţia de arme s'a manifestat în bătăliile de pe un front larg al Dobrogei, Moldovei, Transilvaniei şi Bucovinei. Astfel s'a făcut faţă sălbatecei invazii germane, culminate cu Diktatul dela Bucureşti ,din 7 Mai 1918.

Intre timp, în Rusia a izbucnit Marea Revoluţie din Octombrie 1917, triumful poporului fiind asigurat de iluştrii ei însufleţitori, Lenin şi Stalin. La 8 Ianuarie 1918, conducătorii tinerei Puteri Sovietice propun tuturor popoarelor beligerante şi guvernelor lor să înceapă imediat tratativele pentru o pace dreaptă şi democratică[203]). Politica externă a Rusiei Sovietice se întemeiază pe relaţii de colaborare cu toate statele, indiferent de structura lor, prin stabilirea unei coordonări politice şi economice, potrivit coexistenţei celor două sisteme: socialist şi capitalist, prin alianţe regionale în vederea apărării împotriva agresorilor şi prin participarea în sânul organizaţiei Naţiunilor iubitoare de pace, la activitatea internaţională[204]).

Astfel se creează condiţii favorabile pentru reluarea legăturilor tradiţionale româno-ruse. Insă politica

203) V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. XXII, p. 13.
204) N. N. Petraşcu şi G. G. Bezviconi, *Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice*, Bucureşti, 1945, p. 59 şi urm.

internaţională de atunci îndreptată în scopul izolării tinerei Puteri Socialiste, contra căreia se formase „cordonul sanitar“ de proastă inspiraţie, şi refuzul cercurilor conducătoare ale României din acea perioadă — rezultat al acestei politici — de a soluţiona în chipul dorit de Uniunea Sovietică problema Basarabiei, au împiedecat desvoltarea unor relaţii de bună vecinătate şi prietenie româno-ruse. Dar de aceasta ne vom ocupa pe larg în capitolul „Relaţii politice contemporane“.

V.

Generalul Pavel Kiseliov

Acest om era geniul binelui patriei... Administrația lui formează epoca de aur și timpurile poetice ale Principatelor...

Piccolo

O personalitate istorică ilustră, atât prin rolul politic însemnat jucat în Principatele Dunărene, cât și prin excepționalele sale calități de mare administrator și reformator democrat, se desprinde din legăturile ruso-române din secolul trecut. Această personalitate este generalul Pavel Dimitrie Kiseliov (1788—1872)[205].

Tratatul dela Adrianopole (Septembrie 1829) a avut o mare importanță pentru Principate, cărora le restituia unele teritorii uzurpate de Turci și le acorda libertăți economice, care le asigurau o trainică propășire. In acelaș timp, sfârșitul războiului ruso-turc a determinat ocupația rusească a țării și un cârmuitor, generalul Kiseliov, președintele Divanurilor țării, care „de fapt chiar domnise peste țările noastre" — după cum declară profesorul N. Iorga[206]).

Ocupația rusească a ținut cinci ani[207]). Activitatea

205) A. P. Zabloțki-Desiatovski, *Contele P. D. Kiseliov și timpul său,* 1882.

206) *Istoria Românilor,* vol. VIII, cart. 4, p. 353.

207) I. Filitti, *Principatele Române dela 1828 la 1834, Ocupația rusească și Regulamentul Organic,* București, 1934, G. Bibescu, *Le general Kisseleff et son administration,* Paris, 1840, Piccolo, *P. Kisseleff et les Principautés,* Paris, 1841.

generalului Kiseliov[208]), în intervalul dela 15 Ianuarie 1829 până la 29 Ianuarie 1834, a fost una din epocile cele mai de progres ale țării. Administrația sa a luat în considerare nevoile şi aspirațiile poporului român, iar reprezentanții ei prin firea lor înțelegătoare au ştiut să împărtăşească cu totul bucuriile şi necazurile epocii, în mijlocul poporului în care se găseau. Spiritul lor larg şi dezinteresarea politicei ruse în opera binefăcătoare întreprinsă începând cu anul 1828, le semnalează colonelul de Grammont, în scrierea sa: *De l'administration provisoire russe en Valachie (1840).* Dar să analizăm realizările concrete.

In această epocă, pentru prima oară s'a instituit o administrație mai sistematică în țară. Kiseliov o realizează, cel dintâi punct al concretizării sale în acest domeniu fiind înființarea unei linii de carantine, pe Dunăre, care forma un lanț neîntrerupt cu carantinele statornicite în Europa. Printr'o activitate plină de abnegație, s'a putut astfel stârpi ciuma, care în anii 1828, 1829 şi 1830 a pustiit țara cu 618, 8.854 şi 85 victime. Generalul personal vizita spitalele, una din aceste vizite în mijlocul bolnavilor români dela spitalul Filantropia din Bucureşti, producându-se în timpul holerii, ea fiind povestită de colonelul Lăcusteanu[209]). Negăsind la spital o desăvârşită curățenie, Kiseliov opreşte acolo pe cei doi colonei-şefi ai spitalului, până vor aduce totul la o perfectă ordine. Trei zile aceştia au mâncat şi au dormit în cârciumă, — povesteşte Lăcusteanu şi adaugă:

---

208) A. Papadopol-Kallimah, *Generalul P. Kiseliov în Moldova şi Țara Românească, 1829—1834, după documente ruseşti,* „Analele Academiei", s. II, t. IX, p .65 şi urm., comp. Zabloțki-Desiatovski.

209) *Amintiri,* Bucureşti, 1935, p. 59. Colonelul Grigore Lăcusteanu (1813—1883) mai scrie (p. 46): „Blagoslovnicei şi de Dumnezeu blagoslovitei Rusii datorim multele şi nenumăratele faceri de bine şi milostiviri (ab antiquo, încă dela Petru cel Mare), care au revărsat în favorul creştinismului şi mai cu osebire asupra României".

„Stăpânitorul răsplătea meritul cu mâna deschisă şi pedepsea viciul cu mâna de fier".

In acelaş timp s'au zidit câteva spitale, biserici, băi şi case de binefacere.

„Administraţia părţii duhovniceşti — scrie Kiseliov — a luat o rânduială cuviincioasă; o mare parte din veniturile mănăstirilor mergea la nevoile obşteşti şi la înfiinţarea de seminare. Săracii şi bolnavii găseau adăpost în aşezămintele de binefacere. Tinerimea găsea mijloace de educaţie în şcolile patriei sale".

Sfârşitul războaielor a readus liniştea înăuntrul ţării, prin instituţii poliţieneşti mai bine organizate şi prin formarea armatei pământeşti, — inspector şi instructor al ei fiind numit generalul rus Semeon Nichitici Starov († 1856)[210]. In Ţara Românească straja avea 4587 soldaţi şi 177 ofiţeri, iar în Moldova — 1096 soldaţi şi 36 ofiţeri. Crearea acestui început de armată naţională provoacă entuziasmul tinerilor; mulţi dintre viitorii fruntaşi ai ţării, ca Vasile Cârlova, Nicolae Bălcescu, Alexandru Cuza, Grigore Alexandrescu, se angajează în cadrele ei, ca iuncări[211]), adică elevi-ofiţeri[212]). Chiar sub domnia lui Alexandru Ghica, instructorii armatei române sunt ofiţerii veniţi din Rusia[213]).

S'au construit drumuri (şoseaua Bucureşti-Iaşi), poduri, s'a organizat poşta... Oraşele au obţinut instituţiile lor, în comune s'au stabilit taxele la trecerea

---

210) *Ibidem*, p. 51 ş. a.

211) Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, *op. cit.*, p. 346.

212) „Anarhia domnia în toate, şi lesnirea de a da cu pistolul în oameni devenise la moda... Stranie epoca!... — încheie descrierea vremii lui Caragea, Ion Ghica (*op. cit.*, p. 68—69). — Numai venirea Muscalilor la 1828 a pus capăt acestei vieţi svăpăiate a tinerilor cuconaşi, luându-i ca comisari (mehmendari) pe lânga generalii ruşi, pentru înlesnirea aprovizionării oştirilor cu proviant şi cu care. La 1831 cei mai mulţi au încins sabia, scriindu-se în miliţia naţională".

213) I. Filitti, *Domniile Române sub Regulamentul Organic*, Bucureşti, 1915, p. 31.

podurilor, s'au uscat bălțile, s'au introdus mașinile pompierilor, pentru București și Iași aduse din Petersburg; grădinile plantate pentru prima oară, au înfrumusețat orașele. La București, Iași și Craiova, unde arestații mai înainte stăteau în gropi, s'au zidit închisori. Aici putem adăuga — sistematizarea orașului București, care s'a început la acea epocă, când s'a construit șoseaua capitalei, care poartă numele marelui reformator, Pavel Kiseliov, De asemenea, după planuri sistematice au fost executate de inginerii ruși, porturile și orașele: Giurgiu, Turnu Măgurele și Brăila, unde din geamii s'au zidit bisericile Sf. Nicolae și sf. Mihail: La București s'au pietruit cele treisprezece străzi principale, iar la Focșani, Brăila și Giurgiu — ulițele mari. Străzile Bucureștilor au fost luminate la 1831, ale Iașilor, Focșanilor și Craiovei — în anul următor, — iar dela 1833 aceeași măsură s'a aplicat și altor orașe românești. S'au reparat și s'au înmulțit cișmelele, s'au început lucrările de canalizare.

„Bogățiile naturale ale țării — continuă Kiseliov — s'au cercetat și s'au găsit noi izvoare pentru mărirea veniturilor și pentru crearea de industrii. Starea clasei sătenilor s'a îmbunătățit, abuzurile s'au rărit, impozitele s'au micșorat, îndestularea obștească asigurându-se prin înființarea de magazii de rezervă".

Intr'adevăr, colaboratorii lui Kiseliov au făcut primele studii serioase și sistematice, medicii cercetând apele minerale ale țării, inginerii — minele, Iurie Venelin — filologia, istoria, geografia și trecutul relațiilor ruso-române, Nicolae Mavros († 1868) — arheologia și numismatica[214]), Mihail Fanthon de Verrayon[215]) punând bazele arhivelor românești, ofițerii

214) Ion Ghica, *op. cit.*, p. 585—586.

215) G. Bezviconi, în „Din trecutul nostru", 1936, nr. 31—34, p. 63 și urm., comp. G. Nicolaiasa, *Cercetări de izvoare istorice în trecut*, „Revista Arhivelor", București, 1924, vol. I.

de stat major executând primele lucrări topografice prețioase, printre altele — delimitarea Dunării. La 1833, cu aprobarea lui Kiseliov, la Iași a luat ființă Societatea Naturaliștilor, pe când la București s'a înființat Societatea Filarmonică.

Tot în această epocă a avut loc o colonizare a Bulgarilor. Comerțul interior a progresat paralel cu cel exterior, făcut prin porturile Galați, Brăila și Giurgiu, centrele de negoț fiind București, Craiova și Galați. S'au luat măsuri excepționale pentru îndestularea capitalei și a armatei.

Când s'a stabilit că bancherul Sachelarie provoacă lipsuri în aprovizionare, în interes de speculă, Kiseliov s'a arătat necruțător. De asemenea, el a realizat prima unire a Principatelor, Moldova și Țara Românească, decretând liberul comerț între aceste două țări.

De aceea, citim în memoriul său:

„Industria a primit toată îmbunătățirea posibilă și toată încurajarea; organizarea porturilor, stabilirea unui curs favorabil al monetei, libertatea comerțului, înmulțesc economiile producătorilor și țara câștigă mari foloase în comerțul său cu străinătatea. Veniturile s'au sporit întreit și au dat putința de a se satisface toate trebuințele țării, de a se plăti datoriile care se urcau la 7.600.000 lei, de a se da în folosul vistieriei rusești aproape șase milioane și de a se lăsa încă în folosul țării economii din diferitele venituri administrative, de peste cinci milioane de lei.

„Partea judecătorească și partea penală au primit o rânduială cuviincioasă; rămâne numai să dorim mai multă experiență și mai multe cunoștințe pentru judecători ,lucru ce atunci, din cauza proaspetei organizări, nu se putea încă cere, dar care se va face cu vremea, — spune generalul Kiseliov, și continuă:

„Intr'adevăr, statornicirea de forme și de proceduri,

alcătuirea codicilor — civil, penal şi comercial, slujesc de povăţuire spre a se asigura dreptăţile celor care cer dreptatea".

Moldova nu s'a bucurat în aceeaşi măsură ca Muntenia de binefacerile ocârmuirii generalului Kiseliov; iată, totuşi, ce scrie un cercetător moldovean[216]:

„In Principate, activitatea lui Kiseliov a fost de o rodnicie neobişnuită. Minte clară şi sănătoasă, luminată printr'o vastă cultură, suflet drept şi bun, o putere de muncă fără seamăn — toate calităţile acestea au fost puse în slujba binelui general din provinciile al căror conducător l-au făcut împrejurările. Toţi, dar absolut toţi istoricii, diplomaţii, oamenii de stat, scriitorii — români, ruşi sau alţii străini nu găsesc decât cuvinte de laudă pentru acest genial bărbat de stat, care a putut, în mai puţin de cinci ani, să reorganizeze radical viaţa publică din ţările române".

„Niciodată în cursul îndelungatei mele vieţi — semnalează Ştefan Dăscălescu[217]) - n'am văzut ţara mea mai mulţumită de starea sa materială, ca sub administraţia acestui om eminent, prin aplicarea Regulamentului Organic".

Principalii colaboratori ai generalului, în Moldova, au fost mitropolitul Veniamin Kostaki, vornicii Mihail Sturdza, viitorul domnitor, Costache Konaki şi Lupu Balş şi aga Gheorghe Asaki[218]).

In discursul la deschiderea cursului de istorie naţională la Academia Mihăileană din Iaşi, la 24 Noembrie 1843, M. Kogălniceanu spune:

„Kiseliov, un nume pe care Românii nu trebue să-l rostească decât cu recunoştinţă şi dragoste, este însăr-

---

216) Mih. Galan, *Ocupaţia rusească în Moldova din anii 1828—1834*, „Cercetări Istorice", 1936, vol. I, p. 196 şi urm., vol. II, p. 98 şi urm.
217) N. Iorga, *Un cugetător moldovean din jumătatea sec. XIX: Ştefan Scarlat Dăscălescu*, Bucureşti, 1932, p. 15.
218) M. Galan, *op. cit.*, p. 123 şi urm.

cinat cu regenerația patriei, cu punerea în lucrare a pravilelor menite să ne facă o nație..."

Iată, însă, ce spune Costache Negruzzi, în *Scrisoarea a XIX-a* (1845):

„Anul 1821, dărâmând edificiul efemer lucrat de fanarioți, reînturnă Moldovei drepturile și privilegiile vechi. Poarta, luminată asupra intereselor sale, îi hărăzi apoi, în înțelegere cu Rusia, constituția care — deși nedesăvârșită — începu a pregăti civilizația, a deștepta naționalitatea și a vindeca durerile trecutului. Nu vom încerca a arăta starea de astăzi și dacă urmările au corespuns scopului, dacă generalul Kiseliov (omul acesta scump în amintirea Românilor) fu ajutat și urmat precum s'ar fi cuvenit în frumoasa lui solie. Asta e treaba istoriei".

Toate realizările excepționale ale lui Kiseliov sunt recunoscute și de istoricii moderni; de pildă N. Iorga[219]), care adaugă părerea unui cronicar mai vechi, Manolache Drăghici ‚despre această ocârmuire binecuvântată de toți Românii.'. — N. Iorga[220]) consideră această perioadă: „Vreme de înaintare în toate domeniile", când s'a fixat limba literară, s'au pus bazele publicisticii române, când a primit o formă mai definitivă învățământul[221]), etc.

Regulamentul Organic, redactat în acest timp, a fost prima constituție românească, care a pregătit unirea Principatelor, prin organizarea aproape identică a celor două țări[222]), prevăzând chiar unirea. Democratismul acestei constituții nu poate fi contestat. S'a pășit mult mai departe de tradiția aceluia, pe care Kiseliov îl reprezenta în Principate, a autocratului Nicolae I, și cu atât mai mult — de spiritul

---

219) *Histoire des relations, op. cit.*, pp. 274—275.
220) *Istoria Românilor*, vol. VIII, cart. 4, p. 353 și urm.
221) Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor, op. cit.*, p. 353.
222) *Ibidem*, p. 346—347.

reacționar al Turcilor, în care au rămas zălogite, ani îndelungați, celelalte popoare din Sud-Estul european. In desbaterile celor două Adunări se manifestă începuturile vieții parlamentare de mai târziu [223]).

Această Obștească Adunare l-a proclamat pe Kiseliov, la 1831, cetățean român, reînoind votul la 1 Martie 1842. La 22 Aprilie 1842, generalul răspundea domnitorului Alexandru Ghica:

„In ce privește monumentul pe care mi l-a votat Adunarea, vă răspund cu inimă curată că, conștiința mea mă oprește să primesc acest semn de considerație, pe care posteritatea are dreptul a-l da, atunci când vremea și experiența dau dreptate definitiv opiniei contemporanilor. Eu doresc un altfel de monument, și anume: Valahia să găsească în sine, prin necurmata cooperare a locuitorilor tuturor claselor, puterea de a păstra în întregimea lor așezămintele care au de scop prosperitatea țării, prosperitate pe care Rusia, în mărinimoasa ei îngrijire, a dorit să-i asigure, punând-o sub scutul tratatului. Aceasta este marea și nobila muncă, care are nevoie de stăruințe și de silințe neîntrerupte".

„Generalul Kiseliov avea inima și spiritul deschis sentimentelor mari, — scrie Ion Ghica [224]). — Când era ambasador la Paris, pe la anul 1862 [225]), om în etate de 80 de ani, Touvenel, ministrul trebilor din afară al lui Napoleon al III-lea, zicea, vorbind despre dânsul, că nu cunoștea în toată diplomația europeană un spirit mai tânăr prin scentimentele sale și mai accesibil la ideile mari și generoase".

---

223) *Ibidem.*
224) *Op. cit.*, p. 542.
225) 1856—1862, anii când a fost de mare folos cauzei Principatelor Dunărene.

Regulamentul Organic

S'a scris în intervalul de peste un secol, multe despre acest Regulament. Unii, pornind dela principiul, că tot ce este străin trebue repudiat, l-au considerat în mod pejorativ, negându-i atât valoarea juridică, cât şi cea istorică.

Alţii ,l-au examinat superficial şi l-au taxat drept retrograd, pentrucă spun ei, „caracterul specific al Regulamentului are un aspect părtinitor pentru boieri", — fiind aşa dar îndreptat în contra celorlalte clase ale poporului. Această caracterizare păcătueşte, ca şi prima de altfel, deoarece ea nu este rezultatul unor analize strict obiective, inspirate de criterii ştiinţifice ,care să se întemeieze pe judecăţi de existenţă, iar nu pe judecăţi de valoare. A venit, însă, timpul ca lucrurile să fie analizate în adevărata lor lumină.

Recent au apărut două juste caracterizări ale Regulamentului Organic. Prima, amplă, care-l şi reproduce integral, atât cel al Valahiei sau Munteniei, cât şi cel al Moldovei, care este adnotată şi studiată de d. consilier Aurel Sava [226]). Cea de-a doua, un examen sintetic în trăsături largi, apărută în 1931, cu prilejul centenarului Regulamentului Organic, este o conferinţă a d-lui preşedinte Andrei Rădulescu [227]).

Regulamentul Organic este, în fond, prima Constituţie a Principatelor Dunărene. Până la acesta, normele juridice privitoare la conducerea Statului erau consfinţite în „obiceiul pământului" şi în hrisoavele domneşti. Până la apariţia Regulamentului Organic, n'am avut o Constituţie scrisă, o lege fundamentală,

226) *Regulamentele Organice ale Valahiei şi Moldovei,* Bucureşti, 1944. Biblioteca Institutului de Ştiinţe Administrative al României, nr. 1.

227) Andrei Rădulescu, *Centenarul Regulamentului Organic,* „Curierul Judiciar", Bucureşti, 1931.

care să cuprindă toate normele de conducere ale Statului. Au existat, — spune Andrei Rădulescu — și unele proecte autohtone, înainte de apariția Regulamentului Organic, și anume, proectul de Constituție din Moldova, de pe la 1822, al cărui autor a fost Andronache Donici. Acesta n'a devenit lege, decât fragmentar, fiind legiferat parțial prin hrisoave domnești de domnitorul Ioniță Sandu Sturdza.

In ambele Principate, odată cu întronarea din nou a domnitorilor pământeni, se exteriorizează necesitatea de a fi formulate în texte precise de lege normele diriguitoare ale țării, aceasta pe de o parte pentru a fi evitate abuzurile continui și nesfârșite ale domnitorilor, cari reprezentau atunci încă instituția monarhiei absolute, cu atributele ei deseori nefaste, și pe de alta, pentru a pune o stavilă în cererile Inaltei Porți, Statul suzeran al Principatelor. Acesta fu, de altfel, un important deziderat și al revoluției lui Tudor Vladimirescu, din 1821.

In convenția ruso-turcă dela Akkerman, din 1826, s'a prevăzut, și așa dar s'a recunoscut public necesitatea, „că pentru așezarea fiecărei țări pe temelii noi, gospodarii împreună cu Divanul să ia măsuri trebuitoare pentru a îmbunătăți starea Principatelor, măsuri care vor forma obiectul unui regulament obștesc pentru fiecare provincie". Domnitorii Grigore Ghica și Ioniță Sturdza n'au putut a duce la îndeplinire acest deziderat, căci pe de o parte Turcii preferau continuarea haosului din țară și, pe de alta, boierii nu erau prea favorabili proectului, deoarece ei urmăreau reducerea drepturilor domnitorilor, dar nu și țărmurirea drepturilor lor.

In urma războiului ruso-turc din 1828 și a păcii dela Adrianopole, Principatele Dunărene intrară sub protectoratul rusesc. Generalii Jeltuhin și Kiseliov au numit comisiuni de boieri, care au lucrat chiar

din timpul războiului la alcătuirea acestor regulamente. Apoi, ambele comisiuni din Muntenia și Moldova au fost reunite la București, unde au lucrat sub conducerea personală a generalului Kiseliov. Din aceste comisiuni au făcut parte fruntașii iluștri ai Principatelor, ca: Asaki, care a descris în „Albina Românească" călătoria sa la Petersburg, Bălăceanu, Mihail Sturdza, Știrbei, Villara și alții. Textul, odată redactat, a fost revăzut de o comisiune mixtă ruso-română la Petersburg, apoi a fost supus unei adunări legislative extraordinare de revizuire, care a introdus unele modificări și apoi l-a votat. După aceasta, a urmat aprobarea sultanului și Regulamentele, astfel întocmite, au intrat în vigoare, în Muntenia la 1 Iulie 1831 și în Moldova la 1 Ianuarie 1832.

Regulamentul Organic consfințește în scris prima lege fundamentală a Principatelor Dunărene. In cele nouă mari capitole, el reglementează:

1) asigurarea domniei naționale, prin alegerea pe viață a domnitorului;

2) principiul separației puterilor (unul din cele mai moderne principii constituționale, adoptate universal);

3) consolidarea Statului pe noi temelii ,din punct de vedere administrativ, financiar, economic, sanitar, polițienesc, de prevedere, de control al banului public, de organizare judecătorească, de organizare a învățământului până la facultate, specificându-se întrebuințarea ca limbă oficială numai a limbii române, care se prevăzuse a fi predată în toate școlile. In fine, în ultimul capitol se menționează formarea, organizarea, întreținerea și desvoltarea armatei naționale;

4) din ansamblul Regulamentului se desprinde ideia de bază, că „suveranitatea emană dela națiune".

Concepția diriguitoare ce a călăuzit acest Regulament a fost, pentru epoca aceea, foarte avansată.

Apariția lui a inaugurat era dreptului pozitiv român scris, inspirat de principiile moderne.

Regulamentul a fost respectat și aplicat până în 1848, când a fost ars de șoviniști, cari fără să-l examineze în fond îl repudiară, ca o operă alcătuită de străini[228]). El a fost înlocuit numai câteva luni cu Constituția din Câmpia Libertății dela Filaret și Islaz. Apoi a fost din nou repus în vigoare și a fost aplicat până la 19 August 1858, când Principatelor li s'a aplicat convenția dela Paris. Totuși, unele părți au mai rămas în vigoare până la unificarea legislativă ce s'a produs în epoca 1864—1865.

Istoricul Regulamentului Organic a fost următorul: la început, a fost primit cu însuflețire, ca orice nou așezământ, cu trecerea vremii, considerat în mod cu totul pejorativ, complet pe nedrept, din următoarele considerațiuni:

1) din punct de vedere politic, a fost socotit, că a întărit unele privilegii ale boierilor;

---

228) Colonelul Lacusteanu, *(op. cit.,* p. 49) scrie: „Această constituție, revoluționarii și desculții dela 1848 au nimicit-o și au ars-o, blamând faptele milostive și creștinești ale Rusiei, ca să se urce craii și descreerații cu legile lor...", „Opera lui Kiseliov — declara C. Calmuschi *(op. cit.,* p. 217) — este cea mai mare operă legislativă și administrativă ce s'a făcut până atunci în țarile noastre". Profesorul Leon Casso, vorbind despre *Dreptul bizantin in Basarabia* (1907, trad. rom., p. 39), într'o notă adauga: „Daca cu această ocazie ne aducem aminte, că Regulamentul Organic este o binefacere, săvârșită de Rusia față de Moldova și ca în deobște cazuri de aratarea recunoștinței în peninsula balcanica sunt comparativ rari, sunt vrednice de atenție cuvintele profesorului dela facultatea de drept din Iași. D. Alexandrescu *(Droit ancien et moderne de la Roumanie,* 480): „Malgré tout ce qu'on a pu dire, malgré les critiques plus ou moins fondées adressées à ce Reglement que le peuple dans sa fureur a brûlé sur la place publique, l'histoire impartiale devra reconnaître un jour que les Russes, soit à leur point de vue personnel, soit au point de vue de l'équilibre européen, ont beaucoup fait pour les Principautés roumaines et que sans eux ce beau pays serait peut-être aujourd'hui un pachalik turc". Vezi încă despre rolul Rusiei în istoria României, Bengesco, *Bibliographie franco-roumaine* (1895), Préface, pag. XIII".

2) din punct de vedere social, că a înrăutăţit situaţia ţăranilor;

3) din punct de vedere naţional, că a fost opera străinilor, a Ruşilor, şi deci trebuia înlăturat, susţineau naţionaliştii şovini, şi

4) din punct de vedere cultural, că era inferior legiuirilor apusene din acea epocă.

Aceste aprecieri sunt total eronate, ele fiind izvorîte din rea credinţă şi din ură a tot ce este străin, sentiment negativ ce întunecă raţiunea.

Regulamentul Organic este exponentul epocii sale. Privit astfel, el reprezintă un important progres faţă de trecut, — aceasta din punct de vedere politic.

Din punct de vedere social, el n'a înrăutăţit cu nimic starea ţăranilor, ba din contră, parţial a şi îmbunătăţit-o.

Din punct de vedere naţional, el a izvorît dintr'o colaborare ruso-română, şi influenţa rusă a inspirat părţile cele mai moderne ale Regulamentului. Este suficient de a citi o parte din numeroasele lucrări ce au apărut referitor la ocupaţia rusă în Principate şi la opera generalului Kiseliov, cum am arătat mai sus, pentru a desprinde înalta concepţie morală şi politică, în sens modern, a acestuia.

Din punct de vedere cultural, chiar dacă această legislaţie apare inferioară celor apusene, şi desvoltarea din Răsărit a fost mult mai lentă decât cea apuseană, astfel încât nu se pot compara serios şi metodic valori diferite, dominate de legi de evoluţie deosebite.

In sfârşit, chiar unirea Principatelor Munteniei şi Moldovei este prevăzută în Regulamente şi îndemnată a se produce. Astfel, articolul 371 al Regulamentului Munteniei şi cel 425 al Regulamentului Moldovei recunosc comunitatea de obârşie, de limbă, de religie, de obiceiuri şi de interese, precum şi avan-

tajele necontestate ale unirii ambelor Principate. Este recunoaşterea elementelor componente ale principiului naţionalităţilor, a cărui definire şi aplicare îşi face drum mult mai târziu, chiar în Vestul Europei [229]).

Astfel se evidenţiază categoric tendinţa progresistă manifestată în viaţa publică românească prin aceste Regulamente, ce au fost inspirate de principiile cele mai moderne şi care au format prima Constituţie a Principatelor Dunărene, marcând un accentuat avans faţă de trecutul legislativ al lor. Generalul Kiseliov a fost unul din marii îndrumători ai acestor Regulamente, o minte clară, un spirit luminat, care a adus Principatelor, prin administrarea sa, instaurarea de noi principii în mai toate domeniile corespunzătoare evoluţiei civilizaţiei de mai târziu.

---

229) I. Stalin, *Marxismul şi chestiunea naţională,* Bucureşti, 1944, p. 6 şi urm.

VI.

Relaţiile politice contemporane

Deocamdată, găsim' puţine acte pentru stabilirea evoluţiei relaţiilor politice contemporane dintre Uniunea Sovietică şi România. Vom căuta, totuşi, să recapitulăm aceste fapte istorice.

România, neglijându-şi interesul, ignorând imperativele geografice, poziţia ei pe hartă şi necesitatea de a se putea sprijini pe ajutorul unei Mari. Puteri din imediata ei apropiere, ca şi imperativele istorice, căci război nu fusese niciodată între Rusia şi România, ba mai mult: independenţa României fusese obţinută şi Statul Român fu întemeiat în urma războiului victorios ruso-româno-turc din 1877, întârzie mult până să stabilească cu Rusia Sovietică raporturi normale diplomatice. Incercări numeroase s'au produs totuşi, pentru reluarea relaţiilor politice sovieto-române, dar ele nu vor reuşi decât cu ani de zile mai târziu.

Prima tentativă serioasă de negocieri româno- ruse[230]), în vederea reluării raporturilor diplomatice reciproce, a avut loc la Copenhaga în Februarie 1920. D-l Litvinov reprezenta Uniunea Sovietică şi d-l N. Ciotori, colaborator al lui Nicolae Titulescu, România. Ţara noastră îşi propusese atunci de a fi primul Stat, care să se fi grăbit să recunoască Uniunea Sovietică.

---

230) Tratativele româno-sovietice dela începutul anului 1918, la Odessa, ca şi propunerea din primăvara anului 1920 de a se organiza o conferinţă ruso-română la Varşovia, urmând în Septembrie-Octombrie desbaterile ei, s'au m .festat într'un plan aparte.

Ce mare importanţă ar fi avut acest gest în istoria diplomatică şi politică a României!

Tratativele au durat câtva timp şi erau pe punctul de a se încheia cu rezultate mai mult decât satisfăcătoare. Dar Ionel Brătianu a răsturnat atunci guvernul naţional-ţărănesc al d-lui Vaida, din calcul politicianist pe de o parte, pentru a împiedeca un alt partid decât al său de a înregistra un mare succes de politică externă, şi pentrucă la acea epocă în întreaga Europă se organiza o barieră în contra Uniunii Sovietice, de teamă ca nu cumva doctrina comunistă să se răspândească în lume şi să primejduiască interesele capitaliste internaţionale. In urma plecării dela putere a partidului naţional-ţărănesc, negocierile ruso-române au fost întrerupte fără vreun rezultat.

Patru ani mai târziu, în Martie 1924, tratativele se reiau între ambele ţări, la Viena. Atunci conferinţa sovieto-română a durat din nou câtva timp şi s'a terminat deasemeni fără un rezultat favorabil. De astă dată, principalul obiect al tratativelor a fost pe de o parte reluarea relaţiilor diplomatice şi pe de alta problema teritoriului dintre Prut şi Nistru.

Apoi urmează anul 1925, extrem de important din punct de vedere internaţional. In acest an fu semnat cunoscutul tratat dela Locarno, încheiat la 16 Octombrie, inaugurând o perioadă nouă, în care se crează un întreg sistem de pacte de neagresiune. Urmând o politică complet pacifistă, Uniunea Sovietică propune, în Martie 1925, încheierea unor pacte de neagresiune ţărilor vecine: Finlanda, Letonia şi Estonia, după modelul celor încheiate cu Turcia şi Germania. La 28 Septembrie 1926, Uniunea Sovietică încheie un pact de neagresiune şi cu Lituania.

Urmează la 27 August 1928 pactul Briand-Kellog, la care au aderat şi Uniunea Sovietică şi România. Uniunea Sovietică a cerut atunci prin d-l Litvinov

ministrul său de externe, ca unele țări să adere în prealabil la pactul Kellog și să-l pue în vigoare cu anticipație printr'o serie de pacte și anume, Guvernul Sovietic a propus aceasta în primul rând Estoniei, Letoniei și Poloniei și în urmă României. Tratativele sovieto-române au avut loc în Polonia, delegatul României fiind d-l Carol Davila, ministrul plenipotențiar român dela Varșovia, care plecă la Moscova și semnă în capitala Uniunii Sovietice, la 9 Februarie 1929, acordul denumit „protocolul Litvinov", ratificat de Româniă în Martie 1929 („Monitorul Oficial" nr. 70 din 27 Martie 1929). Printre discursurile ce au avut loc în Parlament cu această ocazie, semnalăm pe cel al lui Nicolae Iorga din Senat, care sublinià că Franța a îndemnat România să negocieze cu Uniunea Sovietică.

In Ianuarie 1932 au avut loc noi tratative între Uniunea Sovietică și România, la Riga. Rezultatele n'au fost încununate de succes, din cauza litigiului teritorial. La acea epocă, politica externă a României se făcea prin intermediul unei colaborări efective cu Franța și Polonia. In tot acest interval s'au evidențiat principiile diriguitoare ale politicii externe sovietice, care — după cum am subliniat — urmărea să stabilească relații pașnice și de colaborare cu toate Statele, indiferent de structura lor, precizându-se neimixtiunea în treburile interne ale țărilor contractante și făcându-se eforturi în vederea formării unei coaliții pentru păstrarea păcii.

Sub înrâurirea și la îndemnul Franței și Poloniei, al cărei ministru de externe Zaleski a arătat multă stăruință, guvernul Vaida a reluat negocierile cu Uniunea Sovietică. Atunci s'a produs incidentul Vaida-Titulescu.

La acea epocă Nicolae Titulescu, care era pe atunci ministrul plenipotențiar al României la Londra și

principalul îndrumător al politicii noastre externe, considera că este preferabil a se menţine în vigoare „protocolul Litvinov" semnat în 1929, lăsându-se Franţei şi Poloniei toată libertatea de a încheia pacte de asistenţă mutuală cu Uniunea Sovietică. Guvernul Vaida, trecând peste părerea lui Titulescu, a organizat întrevederea dintre d-l Litvinov şi ministrul României la Varşovia d-l Victor Cădere. Intrevederea dintre ambii diplomaţi a avut loc lângă Geneva pe marginea lacului Leman. Sosind la Viena pe neaşteptate, Titulescu a aflat întâmplător de existenţa acestor tratative şi atunci s'a reîntors în Marea Britanie, unde fiind pus în curent ,că s'ar fi redactat chiar textul unui acord, a chemat pe corespondentul agenţiei Reuter şi i-a dat renumitul său interview din Septembrie 1932, în care îşi expunea punctul său de vedere. Văzând opoziţia lui Titulescu ,d-l Litvinov a refuzat să mai continue negocierile. S'au semnat atunci numai pactele franco-sovietic şi sovieto-polon, primul ratificat la 29 Noembrie 1932 şi celui de-al doilea îi s'a amânat ratificarea pe un interval de 6 luni pentru a se da posibilitatea României să adere şi ea la el[231]).

Atunci Titulescu s'a reîntors în ţară şi şi-a expus pe larg punctul său de vedere în Camera Deputaţilor la 23 Noembrie 1932 şi în Senat a doua zi, la 24 Noembrie, răspunzând lui Nicolae Iorga. A urmat cunoscuta polemică a lui Grigore Gafencu (în „Argus"), care era subsecretar la ministerul de externe, şi declaraţiile d-lui Vaida din „Dimineaţa".

Venirea la putere a lui Hitler în Germania la 30 Ianuarie 1933 justifică şi mai mult eforturile pentru

---

231) La 23 Septembrie 1938 Uniunea Sovietică a dat un avertisment Poloniei, că în ipoteza în care trupele poloneze vor trece frontiera Cehoslovaciei îngenunchiate de Hitler, acest pact va fi denunţat, — ceea ce de altfel s'a şi întâmplat, explicându-se atitudinea [illegible] mai târziu a Uniunii Sovietice faţă de Polonia.

asigurarea păcii [232]). D-l Litvinov aduce cunoscuta definiție a agresorului, care este primită cu multă căldură și sprijinită de Titulescu, actul fiind semnat la Londra la 3 Iulie 1933. Din acel moment, se încheagă acea prietenie între Litvinov și Titulescu, care determină pe ministrul de externe român să folosească întreaga lui autoritate, precum și legăturile sale strânse cu bărbații de stat anglo-francezi, pentru a sprijini pe d-l Litvinov într'o importantă serie de realizări internaționale, și anume: la intrarea Uniunii Sovietice în Societatea Națiunilor, în 1934, la încheierea pactului de asistență mutuală franco-sovietic, în 1935, la conferința strâmtorilor dela Montreux, în 1936, — după care, curând, Titulescu este desărcinat de misiunea de a conduce mai departe politica externă a României, — într'un mod lipsit de eleganță și de cea mai mică justificare.

La 9 Iunie 1934 a avut loc la Geneva între d-l Litvinov și Titulescu un schimb de scrisori, care reglementau reluarea raporturilor diplomatice între Uniunea Sovietică și România. In Decembrie a aceluiaș an, a sosit la București primul ministru plenipotențiar al Uniunii Sovietice d-l Ostrovski, iar la Moscova a plecat d-l Edmond Ciuntu, unul din prietenii și colaboratorii apropiați ai lui Titulescu. Trebue relevat că în acțiunea sa sinceră de apropiere și de prietenie față de Uniunea Sovietică, Titulescu a fost ajutat și sprijinit de colaboratorii săi apropiați, d-nii Savel Rădulescu, Constantin Vișoianu și Edmond Ciuntu. La venirea d-lui Ostrovski la București, Titulescu s'a înapoiat în mod special în România, ca să asiste la prezentarea scrisorilor de acreditare ale primului reprezentant diplomatic sovietic la Curtea Regală Română. D-l Edmond Ciuntu a rămas la Moscova și după

232) N. N. Petrașcu și G. G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 60 ' urm.

înlocuirea lui Titulescu în guvern, ceea ce a influenţat favorabil asupra relaţiilor cu Uniunea Sovietică, d-l Ciuntu continuând a urmări şi mai departe politica de apropiere a lui Titulescu. Guvernul Sovietic s'a arătat foarte binevoitor atunci, permiţând să se readucă din Moscova în România arhivele româneşti evacuate în Rusia în timpul războiului 1916—1918, precum şi să se aducă în ţară rămăşiţele pământeşti ale marelui cărturar român Dimitrie Cantemir, mort şi îngropat în Rusia.

La 3 Februarie 1938 guvernul Goga rechemă pe d-l Edmond Ciuntu, — pentru scurt timp postul fiind ocupat de Nicolae Dianu, apoi până la 1940 este trimis ministru plenipotenţiar la Moscova d-l Gheorghe Davidescu, care este înlocuit cu d-l Grigore Gafencu.

Politica de apropiere de Uniunea Sovietică a lui Titulescu mergea treptat spre stabilirea unei atmosfere de prietenie, care tindea să se transforme într'una de alianţă, prin încheierea unui pact de asistenţă mutuală. In 1936, când a fost înlocuit la Ministerul de Externe, Titulescu trata tocmai încheierea unui asemenea pact. El voia să completeze sistemul de alianţe defensive ale României printr'o alianţă cu Uniunea Sovietică. S'ar fi adăugat astfel pactelor Micii Inţelegeri şi Inţelegerii Balcanice ,garanţiile franco-engleze şi pactul sovieto-român. Această concepţie era rezultatul unei gândiri profunde şi al unei construcţii militare complete. Anglia şi Franţa de o parte, Uniunea Sovietică, Cehoslovacia, Jugoslavia, Turcia, Grecia şi România de alta, închideau cercul în jurul Germaniei hitleriste. Şi dacă mai adăugăm şi Polonia, situaţia Germaniei ar fi fost mult mai grea, — dejucau simultan toate aceste alianţe, dacă în nebunia ei, ea pornea totuşi să atace deodată toate aceste state. Solidaritatea tuturora trebuia să se producă imediat, la primul gest de inimiciţie. Situaţia ar fi fost cu siguranţă mult schimbată.

Dar este inutil să insistăm, pentru a examina ipotetic teze ce nu s'au verificat în fapt.

Această concepţie a lui Titulescu, atât în ce priveşte alianţa cu Uniunea Sovietică, cât şi referitor la respectarea alianţei noastre cu Cehoslovacia, faţă de ipoteza unui conflict cu Germania, a avut numeroşi adversari.

In prim rând, o bună parte din pătura conducătoare a ţării privea cu multă îndoială orice tentativă de apropiere de Uniunea Sovietică, în principal din cauza eventualei primejdii a pierderii privilegiilor, menţinute adesea prin nepotism, favoritism sau politicianism.

In al doilea rând, o infimă parte a păturii conducătoare interesată şi împănată cu avantajele şi bani de către Germania se opunea pe faţă acestei apropieri, găsind ecou în rândurile partidelor de dreapta şi ale exponenţilor curentului antisemit. Majoritatea acestora era formată din elemente mediocre ce nu puteau ajunge la situaţiile sperate pe calea luptei şi a concurenţei şi, atunci, la adăpostul fie al doctrinei rasiste, fie al „pericolului bolşevic", ei atrăgeau pe naivi şi pe semidocţi pe un drum greşit, al minciunii şi al urii.

In această ambianţă, care a făcut progrese în cercurile conducătoare de atunci, au putut să se producă declaraţiile d-lui Molotov, Comisarul Poporului pentru Afaceri Străine, la 29 Martie 1940, urmând apoi nota din 26 Iunie 1940, cu privire la cedarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord, la 28 Iunie ,criza internaţională continuând şi culminând la 2 Iulie 1940 prin renunţarea la garanţiile engleze ,din partea României, şi la 22 Iunie 1941 prin atacarea Uniunii Sovietice, — război care echivala cu o adevărată sinucidere a României. Această nebunie a fost posibilă din cauza unui complex de împrejurări:

a) în interior, mişcările politice de dreapta provo-

caseră discordie în ţară, învrăjbind populaţia şi clasa conducătoare;

b) în exterior, poziţia României fusese adânc sdruncinată printr'o politică externă şovăitoare, nesinceră şi haotică. Nu mai aveam prieteni. Urmaşii lui Titulescu fărămiţaseră treptat tot eşafodajul pe care se ridicase România în timpul său.

A fost cea mai nesăbuită epocă din viaţa poporului nostru, rezultată din megalomania unui despot, a lui Ion Antonescu, din propaganda deşanţată şi mincinoasă a Reichului ,din vina clasei conducătoare de atunci, care a îngăduit acest război criminal, fără nicio justificare, — în afară orbirii.

Am plătit scump aceste enorme greşeli.

In prim rând, circa 500.000 de soldaţi morţi pentru cauza lui Hitler şi nenorocirea poporului român.

In al doilea rând, intrarea României în orbita Germaniei, loc şi poziţie care nu corespundea nici intereselor ei, nici concepţiei de care trebuia să rămână ea animată, căci un Stat care avea fraţi subjugaţi, — cazul Transilvaniei de Nord, nu putea să se alăture unui alt Stat, care admitea legitimitatea dreptului de cucerire.

Dar partea conştientă a clasei conducătoare a rezistat cu dârzenie şi încăpăţânare la campania de minciuni şi de otravă revărsată zilnic direct sau indirect de Nemţi şi de oamenii lor. De asemenea şi poporul nostru blând şi conştient era refractar războiului cu Uniunea Sovietică. De câteori nu eram întrebaţi de soldaţi: „Ce căutăm noi oare să mergem să luptăm pe Don sau la Stalingrad?“ In fine, în surdină fiecare din adevăraţii Români păstrau neştirbit în suflet o speranţă, că într'o zi va veni minunea şi se va face dreptate. Toate privirile erau îndreptate spre Armatele Aliate care continuau lupta cea mare.

Generalisimul Stalin și războiul actual

> Pentru Rusia este o mare fericire, faptul că în ceasul suferințelor sale este condusă de către un șef mare și dârz. Stalin este o mare și puternică personalitate, care corespunde acestor timpuri furtunoase în care trăiește.
>
> *Churchill*
> 8 Septembrie 1942

Cucerind în scurt timp unsprezece state europene, Hitler și-a îndreptat întreaga forță armată împotriva U.R.S.S., visând s'o sdrobească într'o lună, două [233]). Cu precizia și sinceritatea, care totdeauna l-a caracterizat în constatări, Președintele Comitetului de Stat al Apărării, Stalin, a declarat la 3 Iulie 1941, într'o cuvântare radiodifuzată:

„Mișelescul atac militar al Germaniei hitleriste împotriva Patriei noastre, care a început la 22 Iunie, continuă. Cu toată eroica împotrivire a Armatei Roșii, cu toate că cele mai bune divizii ale dușmanului și cele mai bune unități ale aviației sale sunt de acum sdrobite și și-au găsit mormântul pe câmpiile de bătăile, dușmanul continuă să se târască înainte, aruncând pe front forțe noi. Trupele hitleriste au izbutit să cotropească Lituania, o parte însemnată din Letonia, partea de Apus a Belorusiei; o parte din Ucraina de Vest. Aviația fascistă își lărgește raza de acțiune a avioanelor sale de bombardament, bombardând Murmansk, Orșa, Moghiliov, Smolensk, Kiev, Odessa, Sevastopol. Patria noastră este amenințată de o mare primejdie!"

După patru luni de război, Stalin face, la 6 Noembrie 1941, primul său raport despre operațiile militare. El spune:

---

233) N. N. Petrașcu și G. G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 52 și urm.

„Duşmanul a cotropit o parte din Ucraina, Belorusia, Moldova, Lituania, Letonia, Estonia, o serie de alte regiuni, a pătruns în bazinul Donețului, a făcut să plutească nori negri asupra Leningradului, amenințând Moscova, glorioasa noastră capitală. Cotropitorii germano-fascişti jefuesc țara noastră, distrug oraşele şi satele create prin munca muncitorilor, țăranilor şi intelectualilor. Hoardele hitleriste omoară pe locuitorii paşnici ai țării noastre şi făptuesc silnicii împotriva lor, necruțând nici pe femei ,copii şi bătrâni. Frații noştri din regiunile cotropite de Nemți ale țării noastre gem sub jugul asupritorilor germani.

„Luptătorii armatei şi flotei noastre, apărând onoarea şi libertatea Patriei, respingând cu bărbăție atacurile duşmanului sălbatec, dând pilde de vitejie şi eroism, au făcut să curgă în şiroaie sângele duşmanului. Dar duşmanul nu dă înapoi în fața jertfelor, el nu prețueşte absolut de loc sângele soldaților săi, el aruncă pe front noi şi noi detaşamente în locul celor scoase din luptă şi-şi încordează toate puterile pentru a pune mâna pe Leningrad şi Moscova, înainte de venirea iernii, căci el ştie că iarna nu-i promite nimic bun".

Foarte importantă este expunerea operațiilor militare făcută de Comandantul Suprem al Armatei Roşii, la 6 Noembrie 1942:

„Operațiile militare de pe frontul sovieto-german în anul scurs pot fi împărțite în două perioade: prima perioadă este în mod precumpănitor perioada de iarnă, când Armata Roşie ,respingând atacul Nemților asupra Moscovei, a luat inițiativa în mâinile ei, a trecut la ofensivă, a alungat trupele germane şi în curs de 4 luni a străbătut în unele locuri peste 400 de kilometri, şi perioada a doua, perioada de vară, când trupele fasciste-germane, folosindu-se de lipsa frontului al doilea în Europa, şi-au strâns toate rezervele

libere, au spart frontul în direcţiunea de Sud-Vest şi, luând iniţiativa în mâinile lor, au străbătut pe alocuri, în curs de 5 luni, până la 500 de kilometri.

„Operaţiile militare din cursul primei perioade, în special operaţiile pline de succes ale Armatei Roşii în regiunea Rostovului, a Tulei, a Kalugei, de lângă Moscova, de lângă Tihvin şi Leningrad au scos la iveală două fapte însemnate. Ele au arătat, în primul rând, că Armata Roşie şi cadrele ei de luptă au devenit o forţă serioasă, capabilă nu numai să reziste presiunii trupelor fasciste-germane ,dar şi să le sdrobească în luptă deschisă şi să le alunge îndărăt. Ele au arătat, în al doilea rând, că trupele fasciste-germane, cu toată fermitatea lor, au lipsuri organice serioase, lipsuri care în cazul existenţei unor condiţii favorabile pentru Armata Roşie, pot duce la înfrângerea trupelor germane, care au străbătut într'un marş triumfal toată Europa şi care au doborît dintr'o singură lovitură trupele franceze, considerate trupe de primă clasă, s'au lovit de o adevărată rezistenţă militară numai în ţara noastră, şi nu numai că s'au lovit de rezistenţă, dar sub loviturile Armatei Roşii au fost silite să se retragă de pe poziţiile ocupate cu mai mult de 400 kilometri, lăsând în părăsire în timpul retragerii un număr colosal de tunuri, de maşini şi de muniţiuni. Acest fapt nu poate fi nicidecum explicat numai prin condiţiile războiului de iarnă. Perioada a doua a operaţiilor militare de pe frontul sovieto-german este marcată printr'o cotitură în folosul Nemţilor, prin trecerea iniţiativei în mâinile Nemţilor, prin spargerea frontului nostru în direcţia de Sud-Vest, prin înaintarea trupelor germane şi ajungerea lor în regiunea Voronejului, Stalingradului, Novorosiiskului, Piatigorskului, Mozdokului. Folosindu-se de lipsa frontului al doilea în Europa, Nemţii şi aliaţii lor au aruncat pe front toate rezervele lor libere şi, îndrep-

tându-se într'o singură direcție, în direcția de Sud-Vest, au creat acolo o mare superioritate numerică de forțe și au obținut un însemnat succes tactic.

„După cât se vede, Nemții nu mai sunt atât de puternici, încât să desfășoare simultan ofensiva în toate cele trei direcțiuni, la Sud, la Nord, în Centru, cum s'a petrecut în primele luni ale ofensivei germane din vara anului trecut, dar ei sunt încă destul de puternici pentru a organiza o ofensivă serioasă într'o singură direcție oarecare".

Țelul principal al Nemților era înconjurarea Moscovei, astfel obținându-se victoria totală; rezultatul se poate constata din Ordinul de zi al Comandantului Suprem, din 23 Februarie 1943, care glăsuește:

„In luptele grele din vara și toamna anului 1942, Armata Roșie a barat drumul bestiilor fasciste. Poporul nostru va păstra pentru totdeauna amintirea apărării eroice a Sevastopolului și a Odessei, a luptelor îndârjite de lângă Moscova și dela poalele munților Caucaz, din regiunea orașului Rjev și de lângă Leningrad, a bătăliei celei mai mărețe din istoria războaielor, dela Stalingrad. In aceste bătălii mărețe, vitejii noștri ostași, comandanți și instructori politici au acoperit cu o glorie nepieritoare drapelele de luptă ale Armatei Roșii și au pus un fundament solid pentru victoria asupra armatelor fasciste-germane.

„Acum trei luni, trupele Armatei Roșii au început ofensiva în împrejurimea Stalingradului. De atunci, inițiativa operațiilor militare se găsește în mâinile noastre, iar ritmul și puterea de șoc a operațiilor cu caracter ofensiv ale Armatei Roșii nu slăbesc. In momentul de față Armata Roșie este în ofensivă, în condițiile grele ale iernii, pe un front de 1.500 km. și obține succese aproape pretutindeni. La Nord, lângă Leningrad, pe frontul Central, pe drumurile care duc spre Harkov, în bazinul Donețului, la Rostov, pe țăr-

murile Mării de Azov şi ale Mării Negre, Armata Roşie dă lovitură după lovitură trupelor hitleriste. In trei luni Armata Roşie a eliberat de sub jugul duşman teritoriul regiunilor Voronej şi Stalingrad, al Republicilor Autonome Ceceno-Inguşetia, Osetia de Nord, Kabardino-Balkaria şi Kalmîkia, al ţinuturilor Stavropol şi Krasnodar, al regiunilor autonome Cerkesia, Karaceai şi Adîgheia, iar regiunile Rostov, Harkov şi Kursk aproape în întregime.

„A început izgonirea în massă a duşmanului din Ţara Sovietelor...

„Germania hitleristă, care a silit să lucreze pentru ea industria de război a Europei, a avut în ultimul timp superioritatea asupra Uniunii Sovietice în echipament tehnic şi, înainte de toate, în tancuri şi avioane. Acesta era un avantaj al ei. Insă în 20 de luni de război situaţia s'a schimbat. Datorită muncii plină de abnegaţie a muncitorilor, muncitoarelor, inginerilor şi tehnicienilor din industria de război a U.R.S.S., în decursul războiului a crescut producţia de tancuri, avioane, tunuri. In acelaş interval de timp duşmanul a suferit pe frontul sovieto-german pierderi uriaşe în echipament tehnic, în special în tancuri, avioane şi tunuri. Numai în trei luni de ofensivă a Armatei Roşii, în iarna anului 1942—1943, Nemţii au pierdut peste 7.000 tancuri, 4.000 avioane, 17.000 tunuri şi mult alt armament...

„Germania hitleristă a început războiul împotriva U R.S.S. dispunând faţă de Armata Roşie de superioritate numerică în trupe dinainte mobilizate şi gata de luptă. Acesta era un avantaj al ei. Insă în douăzeci de luni situaţia s'a schimbat şi în acest domeniu. In luptele cu caracter defensiv şi ofensiv Armata Roşie a scos din luptă în decursul războiului circa 9.000.000 de soldaţi şi ofiţeri fascişti germani, dintre cari nu mai puţin de 4.000.000 ucişi pe câmpul de luptă"...

Rapoartele anuale şi ordinele Generalisimului Stalin oglindesc perfect desfăşurarea războiului, încât înfăţişăm operaţiile militare ce-au urmat aşa cum le prezintă raportul său din 6 Noembrie 1944:

„Succesele hotărîtoare din acest an ale Armatei Roşii şi izgonirea Nemţilor de pe pământul sovietic au fost determinate de o serie de lovituri sdrobitoare ale trupelor noastre asupra trupelor germane, începute încă în Ianuarie a acestui an și desfășurate în cursul întregului an expirat.

„Prima lovitură a fost dată de trupele noastre în Ianuarie a acestui an lângă Leningrad și Novgorod, când Armata Roşie a sfărâmat sistemul de apărare permanent al Nemţilor şi i-a asvârlit în Ţările Baltice. Rezultatul a fost eliberarea regiunii Leningrad.

„A doua lovitură a fost dată în Februarie-Martie ale acestui an la Bug, când Armata Roşie a sdrobit trupele germane şi le-a aruncat peste Nistru. Ca rezultat al acestei lovituri, Ucraina din dreapta Niprului a fost eliberată de sub cotropitorii fascişti-germani.

„A treia lovitură a fost dată în Aprilie și Mai ale acestui an, în regiunea Crimeii, când trupele germane au fost aruncate în Marea Neagră. Ca rezultat al acestei lovituri, au fost eliberate de sub asuprirea germană Crimeia şi Odessa.

„A patra lovitură a fost dată în Iunie a acestui an, în regiunea Kareliei, când Armata Roșie a sdrobit trupele fineze, a eliberat oraşele Vîborg şi Petrozavodsk şi a aruncat pe Finezi în adâncul Finlandei. Rezultatul acestei lovituri a fost eliberarea celei mai mari părţi a Republicei Sovietice Karelo-Fineze.

„A cincea lovitură a fost dată Nemţilor în Iunie-Iulie ale acestui an ,când Armata Roşie a nimicit complet trupele germane la Vitebsk, Bobruisk, Moghiliov,

şi şi-a desăvârşit lovitura prin încercuirea a 30 de divizii germane la Minsk. Ca rezultat al acestei lovituri, trupele noastre: *a)* au eliberat complet Republica Sovietică Belorusă; *b)* au ajuns la Vistula şi au eliberat o parte însemnată a aliatei noastre Polonia; *c)* au ajuns la Niemen şi au eliberat cea mai mare parte a Republicei Sovietice Lituaniene; *d)* au forţat trecerea Niemenului şi au ajuns la graniţele Germaniei.

„A şasea lovitură a fost dată în Iulie-August ale acestui an, în regiunea Ucrainei de Vest, când Armata Roşie a sdrobit la Lvov trupele germane şi le-a aruncat dincolo de San şi Vistula. Ca rezultat al acestei lovituri: *a)* a fost eliberată Ucraina de Vest; *b)* trupele noastre au forţat Vistula şi au format dincolo de Vistula, la Vest de Sandomir, un puternic cap de pod.

„A şaptea lovitură a fost dată în August al acestui an, în regiunea Chişinău-Iaşi, când trupele noastre au sdrobit complet trupele germano-române şi au desăvârşit lovitura lor prin încercuirea lângă Chişinău a 22 de divizii germane, fără a socoti diviziile româneşti. Ca rezultat al acestei lovituri: *a)* a fost eliberată Republica Sovietică Moldovenească; *b)* a fost scoasă din luptă aliata Germaniei România, care a declarat război Germaniei şi Ungariei; *c)* a fost scoasă din luptă aliata Germaniei, Bulgaria, care de asemenea a declarat război Germaniei; *d)* a fost deschis drumul trupelor noastre spre Ungaria, ultima aliată a Germaniei în Europa; *e)* s'a deschis posibilitatea de a întinde o mână de ajutor, împotriva cotropitorilor germani, aliatei noastre Jugoslavia.

„A opta lovitură a fost dată în Septembrie şi Octombrie ale acestui an, în Ţările Baltice, când Armata Roşie a sdrobit trupele germane lângă Tallin şi Riga şi le-a izgonit din Ţările Baltice. Ca rezultat al acestei lovituri: *a)* a fost eliberată Republica Sovie-

tică Estoniană; *b)* a fost scoasă din luptă aliata Germaniei Finlanda, care a declarat război Germaniei; *d)* peste 30 de divizii germane au fost izolate de Prusia şi strânse în cleşte în regiunea dintre Tucums şi Libava, unde sunt măcinate acum de trupele noastre.

„In Octombrie al acestui an a început, între Tisa şi Dunăre, în regiunea Ungariei, a noua lovitură a trupelor noastre, care are drept scop de a scoate Ungaria din război şi de a o îndrepta împotriva Germaniei. Ca rezultat al acestei lovituri, care încă nu este desăvârşită: *a)* trupele noastre au dat un ajutor direct aliatei noastre Jugoslavia, pentru izgonirea Nemţilor şi eliberarea Belgradului; *b)* trupele noastre au căpătat posibilitatea de a trece crestele Carpaţilor şi a întinde o mână de ajutor aliatei noastre Republica Cehoslovacă, din al cărei teritoriu o parte este eliberată de sub cotropitorii germani.

„In sfârşit, la finele lui Octombrie al acestui an a fost dată o lovitură împotriva trupelor germane din Nordul Finlandei, când trupele germane au fost aruncate din regiunea Pecenga, iar trupele noastre, urmărind pe Nemţi, au intrat pe teritoriul aliatei noastre Norvegia. In urma acestor operaţii au fost sdrobite şi scoase din luptă circa 120 de divizii ale Nemţilor şi aliaţilor lor. In locul celor 257 de divizii, care anul trecut luptau împotriva frontului nostru, şi din care 207 divizii erau germane, astăzi, după toate mobilizările „totale" şi „supratotale", avem împotriva frontului nostru în total 204 divizii germane şi ungare, dintre care divizii germane nu sunt mai mult de 180...

„Ca element nou, — a mai spus Mareşalul Stalin — în războiul împotriva Germaniei hitleriste din cursul anului care a trecut, trebue socotit, faptul că anul acesta Armata Roşie n'a mai dus singură operaţiile ei împotriva trupelor germane, ca în anii precedenţi,

ci împreună cu trupele aliaţilor noştri. Conferinţa dela Teheran n'a fost ţinută în zadar. Hotărîrile conferinţei dela Teheran privitoare la lovitura comună împotriva Germaniei din Vest, Est şi Sud, au început să fie realizate cu o preciziune uimitoare".

In Ordinul de zi din 7 Noembrie 1944, Mareşalul Stalin mai făcea câteva interesante precizări:

„In campania de vară din 1944 Armata Roşie a înaintat prin lupte dela Chişinău până la Belgrad — peste 900 km., dela Jlobin până la Varşovia — peste 600 km., dela Vitebsk la Tilsit — 550 km. Războiul e mutat acum pe teritoriul Germaniei fasciste".

Continuarea acestui capitol o găsim în Ordinul de zi al Mareşalului Stalin, din 23 Februarie 1945:

„In luna Ianuarie a acestui an, pe întregul front dela Marea Baltică până la Carpaţi, Armata Roşie a dat inamicului o lovitură de o putere neasemuită. Pe o întindere de 1.200 km., ea a sfărâmat apărarea Nemţilor, pregătită de ei în cursul mai multor ani. Prin acţiuni repezi şi măestre, Armata Rosie, în cursul ofensivei, a aruncat pe inamic departe spre Vest. In lupte crâncene, trupele sovietice au înaintat cu 270 km., dela graniţele Prusiei Orientale până la cursul inferior al Vistulei, cu 570 km. dela bazele de operaţii de pe Vistula, la Sud de Varşovia, până la cursul inferior al Oderului şi cu 480 km. dela bazele de operaţii dela Sandomir până în adâncul Sileziei germane.

„Succelele ofensivei noastre de iarnă au avut ca prim rezultat zădărnicirea ofensivei de iarnă a Nemţilor în Vest, care avea de scop cucerirea Belgiei şi a Alsaciei şi au dat posibilitate armatelor aliaţilor noştri ca, la rândul lor, să treacă la ofensivă împotriva Nemţilor, încheind astfel, prin operaţiile ofensive din Vest, cercul operaţiilor ofensive ale Armatei Roşii în Est...

„Ca urmare, Armata Roşie a eliberat complet Polonia şi o parte însemnată a teritoriului Cehoslovaciei, a ocupat Budapesta şi a scos din război Ungaria, ultimul satelit al Germaniei în Europa, a cucerit cea mai mare parte a Prusiei Orientale şi Sileziei germane şi şi-a croit drum în Brandenburg şi Pomerania, spre căile de acces către Berlin.

„Hitleriştii se lăudaseră că peste 100 de ani niciun soldat inamic n'a pus piciorul pe teritoriul Germaniei şi că armata germană a luptat numai pe pământ străin. Acum, s'a pus capăt acestei lăudăroşenii germane".

Două Ordine de zi, din Mai 1945, constitue încheierea acestui capitol. La 1 Mai, Comandantul Suprem al Armatei Roşii scria:

„Au rămas în trecut şi nu se vor mai întoarce timpurile grele când Armata Roşie se apăra de trupele inamice lângă Moscova şi Leningrad, lângă Groznîi şi Stalingrad. Astăzi victorioasele noastre trupe sdrobesc forţele armate ale inamicului în centrul Germaniei, la o mare distanţă dincolo de Berlin, pe fluviul Elba.

„In scurt timp au fost eliberate Polonia, Ungaria, o mare parte din Cehoslovacia, o parte însemnată din Austria, capitala Austriei, Viena.

„Armata Roşie a cucerit totodată Prusia Orientală, cuibul imperialismului german, Pomerania, cea mai mare parte din Brandenburg şi cartiere importante din Berlin, capitala Germaniei, înălţând deasupra Berlinului steagul victoriei.

„Ca urmare a acestor lupte cu caracter ofensiv ale Amatei Roşii, Nemţii au pierdut în cursul a 3—4 luni peste 800 de mii de soldaţi şi ofiţeri prizonieri şi aproape 1 milion morţi. In acelaş timp, unităţile Armatei Roşii au capturat şi nimicit circa 6.000 de avioane inamice, circa 12.000 de tancuri şi tunuri auto-

propulsate, peste 23.000 de tunuri de câmp şi o cantitate imensă de alte genuri de arme şi echipament de război.

„Trebue subliniat că în aceste lupte, umăr la umăr cu Armata Roşie, au desfăşurat cu succes ofensiva împotriva duşmanului comun diviziile poloneze, jugoslave, cehoslovace, bulgare şi române[234])...

„Zilele Germaniei hitleriste sunt numărate" — scria în acelaş Ordin de zi Mareşalul Stalin. Iar peste opt zile, la 9 Mai, Marele Comandant anunţa poporului său:

„In ziua de 8 Mai 1945, reprezentanţii Comandamentului Suprem german au semnat la Berlin actul de capitulare fără condiţii a forţelor armatei germane.

„Marele Război pentru Apărarea Patriei, pe care poporul sovietic l-a dus împotriva cotropitorilor fascişti germani, a fost terminat în mod victorios. Germania este complet sdrobită...

„Glorie veşnică eroilor căzuţi în luptele pentru libertatea şi independenţa Patriei noastre!

„Trăiască victorioasa Armată Roşie şi victorioasa Flotă Navală de război!"

---

234) In primul rând, trebue să amintim Divizia de Panduri „Tudor Vladimirescu-Debreţin", comandată de Generalul N. Cambrea, care, începând dela 7 Septembrie 1944, a susţinut o serie de lupte pentru eliberarea Transilvaniei de Nord (Sf. Gheorghe, Valea Almaşului, Oradea-Mare) şi pentru cucerirea Debreţinului, când a fost decorată de Inaltul Comandament al Armatei Roşii cu Ordinul „Steagul Roşu".

După Armistițiu

Uniunea Sovietică a fost şi va fi un reazăm sigur întru apărarea păcii şi a securităţii popoarelor şi este gata s'o dovedească nu prin vorbe, ci prin fapte.

Molotov
6 Noembrie 1945

Astfel, s'a realizat minunea la care visa marea majoritate a Românilor. Apropierea Armatei Roşii a eroicului Mareşal Stalin de România, facilită şi făcu posibilă lovitura de stat dela 23 August 1944.

Cu curaj, cu iniţiativă, cu îndemânare, M. S. Regele Mihai I ajutat de Armata Română, de partidele politice şi de întreaga suflare românească conştientă, încrezătoare în destinele acestui neam şi în misiunea sa, a putut săvârşi acest act istoric, al revenirii României pe drumul dreptăţii şi al victoriei. Reuşita deplină a actului dela 23. August a putut fi posibilă graţie adeziunii spontane a întregului popor român, graţie Armatei care a ştiut să-şi facă datoria ascultând de Şeful ei Suprem, Regele, ca şi de glasul conştiinţei adevărat româneşti, şi de perfecta solidaritate a tuturora în executarea ordinelor primite. Astfel, la ora 4 în ziua de 24 August 1944, au încetat operaţiile de război în contra Uniunii Sovietice, punându-se capăt unui război nepopular, impus de duşmani cu concursul câtorva aventurieri mediocri şi megalomani setoşi de glorie nemeritată şi de averi cu orice preţ.

Incă din luna Mai 1944, se găseau la Cairo d-nii Barbu Ştirbei şi C. Vişoianu, pentru negocierea armistiţiului. Prin intermediul legaţiei române din Ankara, la 23 August s'a comunicat delegaţilor dela Cairo să ceară armistiţiu.

La 25 August, ministrul României la Ankara a comunicat ministrului sovietic din capitala Turciei, Vinogradov, de înlăturarea lui Antonescu şi despre formarea guvernului Blocului Naţional-Democratic de sub preşedinţia generalului C. Sănătescu.

La 25 August, radio Moscova a relatat amănunte referitoare la situaţia din România, iar la 26 August au fost repetate declaraţiile d-lui Molotov, Comisarul Poporului Uniunii Sovietice la Externe, făcute la 2 Aprilie 1944. Prin acestea, se declara, că Uniunea Sovietică nu urmăreşte nicio cucerire teritorială în dauna României şi nici nu are intenţia de a schimba ordinea socială a ţării sau să aducă vreo ştirbire independenţei României. Din contra, d-l Molotov afirma, că Guvernul Uniunii Sovietice este convins de necesitatea restabilirii independenţei României.

La 30 August 1944, delegaţia română pleacă cu avionul spre Moscova. Guvernul d-lui general Sănătescu încheie armistiţiul ruso-român la 12 Septembrie 1944 la Moscova prin delegaţii săi. Tratativele au fost conduse de d-l Molotov şi au durat efectiv dela 10 la 12 Septembrie 1944. Convenţia de armistiţiu a fost semnată pentru Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii de Mareşalul Malinovski şi pentru România de d-nii: Barbu Ştirbei, Lucreţiu Pătrăşcanu, Ghiţă Pop şi general D. Dămăceanu. La negocieri au mai participat şi d-nii: Andrei I. Vîşinski, primul locţiitor al Comisarului Poporului pentru Afacerile Străine, I. Maiski, locţiitorul Comisarului Poporului pentru Afacerile Străine, D. Manuilski Comisarul Poporului pentru Afacerile Străine al Republicei Ucrainene, Novikov, generalul Vinogradov, amiralul Bogdenko, ambasadorul Marei Britanii la Moscova Kerr, ambasadorul Statelor Unite la Moscova Harriman, precum şi delegaţii români d-nii: C. Vişoianu şi I. Christu, miniştri

plenipotenţiari ,şi colonelul Focşăneanu din Marele Stat Major.

Convenţia de armistiţiu cuprinde 20 de articole cu 6 anexe. Clauzele armistiţiului sunt de trei feluri: militare, politice şi economice.

Clauzele militare privesc: încetarea ostilităţilor, participarea României la războiul antihitlerist şi antimaghiar cu cel puţin 12 divizii de infanterie şi serviciile tehnice auxiliare, predarea şi înapoierea prizonierilor, predarea materialului german, dezarmarea şi internarea Nemţilor şi Ungurilor, înfiinţarea Comisiei Aliate de Control şi organizarea cenzurei.

Clauzele politice se referă la: fixarea frontierelor răsăritene ale României pe Prut, în conformitate cu acordul sovieto-român din 28 Iunie 1940, arestarea şi judecarea criminalilor de război, dizolvarea organizaţiilor prohitleriste de tip fascist, restabilirea administraţiei române în spatele frontului la circa 50—100 km., anularea Diktatului dela Viena, restituirea Transilvaniei de Nord României şi desfiinţarea legislaţiei rasiale.

Clauzele economice cuprind: plata unei despăgubiri globale de trei sute milioane dolari în şase ani, în mărfuri, punerea la dispoziţia armatelor sovietice a tuturor mijloacelor de comunicaţie pe contul Statului Român, asigurarea întreţinerii prizonierilor până la repatrierea lor, păstrarea bunurilor germane şi ungare, remiterea vaselor, executarea plăţilor cerute de Inaltul Comandament Sovietic, restituirea bunurilor luate din Uniunea Sovietică, răscumpărarea rublelor aflate pe teritoriul românesc şi predarea lor fără plată, etc.

Examinând condiţiile stabilite prin Convenţia de armistiţiu, printre altele, constatăm:

1. Mărinimia Uniunii Sovietice, care a permis României să participe la războiul antihitlerist, executând

o răsturnare de alianţe şi obţinând astfel anularea nedreptului Diktat dela Viena, referitor la Transilvania de Nord. Este unicul caz în istorie, când unui Stat învins i se îngăduie mărirea teritoriului său. Este o dovadă certă de mâna prietenească pe care ne-a întins-o încă odată Rusia.

2. Despăgubirile fixate nu sunt exagerate, nici faţă de pagubele cauzate de armata şi ocupaţia noastră în Uniunea Sovietică, nici faţă de capacitatea de plată a României, mai ales când ea va putea reveni la o producţie şi la o activitate normală.

3. Clauzele politice vor permite asanarea României infectată de virusul nazisto-fascist şi rasial.

Primele două guverne ale României, cel al d-lui general C. Sănătescu şi cel al d-lui general N. Rădescu au executat din primul moment clauzele militare şi economice, iar cele politice mai ales teoretic, prin texte legislative fără aplicarea în fapt a măsurilor referitoare la desfascizarea ţării, la democratizarea reală a ei, la pedepsirea criminalilor şi a profitorilor de război, ca şi a vinovaţilor de dezastrul ţării, — cu un cuvânt, a fost întârziată lichidarea trecutului.

Abia guvernul al treilea al d-lui Dr. Petru Groza, venit la cârmă la 6 Martie 1945, va putea realiza o adevărată primenire a atmosferii şi o însănătoşire a cadrelor. O restabilire a atmosferii de încredere nu era posibilă fără această acţiune de primenire.

De cum a fost instalat, guvernul d-lui Dr. Groza a rezolvat una din marile probleme ale românismului, revenirea în fapt a Transilvaniei de Nord la patria-mamă, prin instaurarea autorităţilor româneşti. Mareşalul Stalin şi-a dat telegrafic asentimentul în ziua de 9 Martie 1945 la acest act istoric. In această zi memorabilă s'a şters din istoria României data funestă a Diktatului dela Viena, 30 August 1940. Şeful Suprem al Uniunii Sovietice, Generalisimul Stalin, ajutat de

îndrumătorul politicei externe, d-l Molotov, a înscris cu litere de aur în istoria mondială dreptul imprescriptibil al României asupra întregului Ardeal, îndepărtând astfel definitiv nedreptatea săvârşită în contra noastră.

Reprezentanţii Uniunii Sovietice în România dela semnarea armistiţiului până în prezent au fost: Mareşalul Rodion Malinovski, Comandantul Frontului II Ucrainean, care a trecut şi în fruntea Comisiei Aliate de Control, Mareşalul Feodor Tolbuhin, Comandantul Frontului III Ucrainean, şi Generalul Burenin, acesta din urmă având însărcinarea — încă din August 1944 — de Comandant teritorial la Bucureşti. Locţiitor al Mareşalului Malinovski a fost numit Generalul-Locotenent Vinogradov, apoi — Generalul-Colonel de tancuri I. Z. Susaikov. Urmează, — Consilierul Politic pe lângă Comisia Aliată de Control A. P. Pavlov, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar clasa I, Contra-Amiralul Bogdenko şi Generalul Moskvitin, precum şi ceilalţi demnitari cari în prezent fac parte din Ambasada Uniunii Sovietice la Bucureşti: Consilierul G. D. Iakovlev, Primii Secretari ai Comisiei Aliate de Control S. A. Dangulov, M. V. Korj şi N. P. Şutov şi alţii, cari şi-au îndeplinit misiunea cu tact, îndemnare şi supleţe.

Pentru o cunoaştere mai aprofundată au contribuit câteva importante vizite.

In primul rând, trebuesc menţionate vizitele d-lui Andrei Vîşinski, primul locţiitor al Comisarului Poporului pentru Afacerile Străine, care s'au produs în Noembrie 1944 (8-XI—8-XII) şi în Februarie 1945 (27-II—14-III), şi care favorizară mult înţelegerea ruso-română.

In al doilea rând, trebuesc înregistrate vizitele d-lor: V. S. Kemenov, preşedintele Asociaţiei pentru strângerea legăturilor culturale cu străinătatea (V.

O. K. S.), Boris Gorbatov şi Iliia Ehrenburg, cari au fost bine impresionaţi de starea culturală şi artistică a ţării şi de prezentarea elitei noastre intelectuale. Marele scriitor, Ehrenburg, a şi consacrat descrierii vizitei sale în România, câteva articole. Apoi trebue să mai reamintim câteva fugitive, dar valoroase vizite, în drum spre front, la primul Congres al A.R.L.U.S.-ului şi mai târziu, a câtorva artişti sovietici de mare clasă, cari au delectat publicul bucureştean mai multe seri de neuitat. In sfârşit, e de reţinut prezenţa, în August 1945, la Bucureşti, a unei delegaţii de arhitecţi sovietici, printre cari academicienii A. Mordvinov, preşedintele Comitetului pentru arhitectură de pe lângă Sovietul Comisarilor Poporului al U.R.S.S., C. Alabian, Z. Arkin şi N. Bîlintin.

La 23 Martie 1945, în România a sosit o echipă de medici şi sanitari sovietici, aducând şi medicamente, pentru a participa la combaterea tifosului exantematic în Moldova şi Transilvania de Nord. In acelaş timp, ţara noastră a primit un ajutor pentru realizarea campaniei de însămânţare.

La 8 Mai 1945, delegaţia economică română a semnat la Moscova, un Acord de colaborare economică, care asigura respectarea intereselor reciproce, prin livrări de mărfuri, stabilind principiul echilibrului, echivalenţa între valoarea mărfurilor, efectuarea plăţilor şi altele. Acest Acord consolidează cele dintâi tratative economice dintre U.R.S.S. şi România, — Convenţia de plăţi, din 15 Februarie 1936, şi alta — privitoare la schimbul de mărfuri, din 28 Februarie 1941. Pentru realizarea noului Acord, la 28 Iunie la Bucureşti a venit A. D. Krutikov, primul locţiitor al Comisarului Poporului pentru Comerţul Exterior, iar la Constanţa au început să sosească cantităţile de bumbac şi cereale sovietice. La 16 Iulie, la Bucureşti, între d-nii A. Pavlov şi G. Tătărescu, vice-preşe-

dintele Guvernului şi Ministrul Afacerilor Străine, a urmat schimbul instrumentelor pentru ratificarea Acordului de colaborare economică, care se află la baza Convenţiilor pentru înfiinţarea Societăţilor de transporturi aeriene şi fluviale Româno-Sovietice şi a Băncii Româno-Sovietice, semnate în August 1945 [235]). In scopul intensificării vieţii noastre economice, Uniunea Sovietică ne-a restituit nu numai o bună parte a utilajului căilor ferate, dar şi unele dintre unităţile flotei maritime, act — după cum a recunoscut-o d-l G. Tătărescu, Ministrul Afacerilor Străine, — fără precedent în istoria războaielor.

Cu prilejul capitulării necondiţionate a Germaniei, la 8 Mai 1945, a urmat un schimb de mesagii între M. S. Regele Mihai I şi Dr. Petre Groza, pe de o parte, şi Mareşalul Stalin şi M. I. Kalinin, Preşedintele Prezidiumului Sovietului Suprem, pe de altă parte. In mesagiul său, M. S. Regele scria:

„In numele poporului român şi al meu personal, rog Excelenţa Voastră să primească cele mai calde felicitări pentru victoria definitivă obţinută prin capitularea necondiţionată a Germaniei. Cu acest prilej ţin să exprim marea mea admiraţie faţă de efortul admirabil al vitezei Armate Roşii, cât şi pentru Marele ei Conducător, Mareşalul Stalin. România va păstra întotdeauna simţăminte neşterse pentru marele sprijin ce i-a fost dat de Armata Roşie, pentru eliberarea ei".

Ca iniţiativă românească demnă de laudă, este înfiinţarea — la 12 Noembrie 1944 — a Asociaţiei A.R.L.U.S. (Asociaţia pentru strângerea legăturilor cu Uniunea Sovietică), care prin conferinţe, expoziţii, spectacole, publicaţii, traduceri, recepţii şi festivităţi

---

235) Despre *Relaţiile economice între România şi U.R.S.S.* a scris M. Constantinescu (Bucureşti, 1945).

îndeplinește o operă extrem de utilă și importantă. D-nii Dr. Parhon, președintele Asociației, și Dr. Oieriu, cel dintâi secretar general al ei, au întreprins o vastă misiune și-o urmăresc cu râvnă, înregistrând rezultate frumoase. La 20 Mai 1945, s'a ținut primul Congres al A.R.L.U.S.-ului, la care a participat o numeroasă delegație sovietică: A. Karaganov[236]), locțiitorul președintelui V.O.K.S.-ului, academicienii N. Țițin și V. Parin, profesorul A. Egolin, artiștii I. Kozlovski, D. Pantofel-Necețkaia și alții. In Prezidiumul de Onoare al Congresului au fost aleși: M. S. Regele Mihai I, Mareșalul Stalin, d-nii Kalinin, Molotov și Vîșinski, Mareșalii Jukov și Malinovski, V. S. Kemenov și Mareșalul Tito. La 2 Iunie ,d-nii Țițin, Parin și Egolin au fost proclamați membri onorari ai Academiei Române, care altădată a numărat printre membrii ei onorari pe celebrul savant rus Ilie Mecinikov (1845—1916).

Reprezentanții Patriarhului Nicodim al României, care și-a terminat studiile la Academia din Kiev, au participat la instalarea Patriarhului Alexie al Bisericii Ortodoxe din Uniunea Sovietică (30 Ianuarie — 8 Februarie 1945). Din această delegație făceau parte episcopul Iosif al Argeșului[237]) și preoții C. Burducea, viitor Ministru al Cultelor, și I. Petrescu-Visarion.

Cu prilejul alegerii Catolicosului tuturor Armenilor, Ghevorg al VI-lea, la Congresul Național Bisericesc din Ecimiadzin, ce s'a ținut între 16—26 Iunie 1945, a asistat o delegație a Armenilor din România.

Cărturarii români: academicienii și profesorii D. Gusti, C. Parhon, M. Sadoveanu, Iorgu Iordan, V.

---

236) Impresiile sale din România au apărut în gazeta „Arta Sovietică", 27 Iulie 1945.

237) *Ce-am văzut în biserica din Rusia Sovietică,* „Graiul Nou", Nr. 61, Februarie 1945.

Stoilov, Tr. Săvulescu şi M. Constantinescu au luat parte la sărbătorirea celei de-a 220-i aniversări a Academiei de Ştiinţe din U.R.S.S. (16 Iunie 1945), stabilind un contact cultural şi un schimb de publicaţii între aşezămintele ştiinţifice din România şi Uniunea Sovietică. Dr. Parhon a fost ales membru al Societăţii de Endocrinologie, iar Tr. Săvulescu — al Societăţii Naturaliştilor din Moscova[238]). In acelaş timp, la Moscova, la Parada Victoriei din 24 Iunie au participat generalii români: Vasiliu-Răşcanu, Ministru de război, Ionaşcu şi Cambrea[239]), iar în Iulie, răspunzând invitaţiei Sovietului Central al Sindicatelor din U.R.S.S., o delegaţie a Confederaţiei Generale a Muncii din România a plecat la Moscova.

La 6 Iulie 1945, opera de apropiere romăno-sovietică a fost încununată prin următorul decret al Prezidiumului Sovietului Suprem al U.R.S.S.:

„Pentru actul curagios al întoarcerii hotărîte a politicei României spre ruptura cu Germania hitleristă şi alierea cu Naţiunile Unite, în clipa când încă nu se precizase clar înfrângerea Germaniei, Maiestatea Sa Mihai I, Regele României, se decorează cu Ordinul „Victoria".

La 19 Iulie, în cadrul unei festivităţi, Mareşalul Tolbuhin a remis M. S. Regelui insignele Ordinului; în aceeaşi zi, a avut loc predarea solemnă a celor două avioane, dăruite Maiestăţii Sale de Guvernul Sovietic.

In Iulie, Mareşalul Tolbuhin a fost sărbătorit la Constanţa. Menţionăm, apoi, hotărîrea Guvernului Sovietic de-a uşura poporului român îndeplinirea unor clauze ale Convenţiei de armistiţiu.

---

238) Impresiile lor s'au publicat în „Graiul Nou", Nr. 118 şi 121, şi în broşuri.

239) „Graiul Nou", Nr. 122.

La 3 August 1945, M. S. Regele Mihai I a conferit Ordinul Militar „Mihai Viteazul“ cu spade, clasa III-a, II-a şi I-a, Mareşalului Malinovski, pentru modul strălucit cum a condus Armatele Sovieto-Române în lupta contra duşmanului comun şi contribuţia hotărîtoare în dezrobirea Transilvaniei de Nord, şi Ordinul Militar „Mihai Viteazul“ cu spade, clasa III-a şi II-a, unui grup de 29 generali sovietici, în frunte cu Generalul de Armată M. Zaharov. La 9 August, Prezidiumul Sovietului Suprem al U.R.S.S. a decorat 12 generali români, în frunte cu Generalii Vasiliu-Răşcanu şi E. Ionaşcu, cu Ordinele „Suvorov“, „Kutuzov“ şi „Steagul Roşu“.

In urma epocalei Conferinţe din Berlin, la 6 August 1945, din însărcinarea Guvernului Sovietic Generalul-Colonel Susaikov, locţiitorul Preşedintelui Comisiei Aliate de Control, a făcut o comunicare d-lui Dr. Petre Groza, în care se spunea că Guvernul Sovietic a hotărît să restabilească relaţiile diplomatice cu România şi a propus să se facă schimb de miniştri plenipotenţiari. Această hotărîre s'a luat ţinându-se seama de participarea activă a României, în lupta împotriva Germaniei hitleriste, începând cu 23 August 1944, de aportul adus de poporul român pentru sdrobirea Germaniei hitleriste, precum şi de îndeplinirea loială de către România a obligaţiilor stabilite de Convenţia de armistiţiu. Guvernul şi poporul român au primit cu satisfacţie deosebită această propunere, considerând că restabilirea relaţiilor diplomatice este recunoaşterea tuturor jertfelor noastre şi totodată prilej pentru adâncirea prieteniei ce leagă indisolubil popoarele noastre.

Cu ocazia restabilirii raporturilor diplomatice a avut loc un schimb de telegrame între Generalisimul Stalin şi Dr. Petre Groza, urmând la 12 August numirea în postul de Trimis Extraordinar şi Ministru Ple-

nipotenţiar al U.R.S.S. în România a d-lui Serghei Ivanovici Kavtaradze, locţiitorul Comisarului Poporului pentru Afacerile Străine, iar în postul de Trimis Extraordinar şi Ministru Plenipotenţiar al României în U.R.S.S. a profesorului Iorgu Iordan, secondat de d-l Ministru Plenipotenţiar Mircea Babeş. Câteva zile mai târziu, Guvernul Sovietic, răspunzând Guvernului Român, i-a făcut cunoscut că a hotărît să ridice Legaţia Sovietică din Bucureşti la rangul de Ambasadă şi în acelaş timp a consimţit ca România la rândul ei să ridice Legaţia sa din Moscova la acelaş rang. La 24 August, Ambasadorul Extraordinar şi Plenipotenţiar, Serghei Ivanovici Kavtaradze a prezentat scrisorile sale de acreditare M. S. Regelui Mihai I. La înmânarea scrisorilor, Ambasadorul a prezentat M. S. Regelui personalul Ambasadei şi anume: pe Consilierul de Ambasadă D. I. Iakovlev, pe Primii Secretari S. A. Dangulov, M. V. Kory şi N. P. Şutov, pe Secretarii V. A. Lîsikov, N. T. Feodorov şi I. A. Bocikariov şi pe Ataşaţii A. Litofcenko şi P. Zotov. La rândul său, la 29 August, Ambasadorul Extraordinar şi Ministrul Plenipotenţiar Iorgu Iordan a prezentat scrisorile sale de acreditare d-lui M. I. Kalinin, Preşedintele Prezidiumului Sovietului Suprem al U. R. S. S.

Invitat de Guvernul U.R.S.S., Guvernul Ţării, reprezentat prin d-nii: Dr. Petre Groza, Preşedintele Consiliului de Miniştri, G. Tătărescu, Vice-Preşedintele Consiliului de Miniştri şi Ministrul Afacerilor Străine, G. Gheorghiu-Dej, Ministrul Comunicaţiilor, Ştefan Voitec, Ministrul Instrucţiei Publice, M. Ghelmegeanu, Preşedintele Comisiei Române pentru aplicarea Armistiţiului, B. Şchiopu şi M. Solacolo, au vizitat Moscova, unde au găsit o călduroasă primire la Generalisimul Stalin, V. M. Molotov şi M. I. Kalinin. La 14 Septembrie, la înapoiere în ţară, d-l Dr. Petre Groza

a expus în Consiliul de Miniştri rezultatele tratativelor care au avut loc la Moscova şi a căror realizare s'a şi început: importante înlesniri la restituirea bunurilor sovietice aflate în România, amânarea livrărilor de cereale în contul Armistiţiului, împrumutul de 30.000 vagoane de cereale acordat de U.R.S.S., măsuri pentru refacerea transporturilor în România, înapoierea prizonierilor de război şi dotarea corpului român de grăniceri şi jandarmi. Sunt acte de largă înţelegere faţă de eforturile ţării noastre, care, cu toate greutăţile stării dezastroase determinate de succesiunea evenimentelor provocate de războiul hitlerist, caută să-şi vindece numeroasele răni cauzate de împrejurări.

* * *

Drumul înţelegerii dintre naţiuni trece prin tratate.

Drumul prieteniei dintre popoare trece prin suflete.

O apropiere sufletească nu se poate realiza decât în urma unei cunoaşteri aprofundate.

Prin lucrarea noastră am urmărit a arăta cititorilor noştri drumul relaţiilor reciproce ruso-române dealungul vremurilor.

Inrâuriri culturale, sociale, politice s'au manifestat.

Popoarele noastre au trăit alături şi s'au înţeles secole dearândul.

Un moment de uitare, o gravă greşeală însă trecătoare trebue lichidată şi uitată.

Să reluăm firul colaborării sincere şi reciproce ruso-române.

Uniunea Sovietică ne-a dat un exemplu mărinimos prin condiţiile de armistiţiu fixate.

Să ne arătăm demni de ele.

Suntem departe de a fi epuizat subiectul nostru. Actuala lucrare are drept scop de a arăta doar calea şi principalele izvoare ce trebuesc aprofundate.

In noua aşezare de mâine, prietenia ruso-română va fi chezăşia păcii şi a securităţii la gurile Dunării.

Cerând puternicul sprijin al Uniunii Sovietice în reclădirea noastră, s'o asigurăm în schimb de sinceritatea şi spontaneitatea colaborării noastre.

DE ACEIAȘI AUTORI:

UNIUNEA REPUBLICILOR SOCIALISTE SOVIETICE

București, 1945.
Tip. „Lupta“, N. Stroilă.

Ediția I epuizată.

CUPRINSUL:

DE ACEIAŞI AUTORI:

UNIUNEA REPUBLICILOR SOCIALISTE SOVIETICE

Bucureşti, 1945.
Tip. „Lupta", N. Stroilă.

Ediţia I epuizată.

TIP. «LUPTA» N. STROILA

PREŢUL LEI 1.500